

EGYHÁZI
FOLYÓÍRÁS.

F. 4. 24.

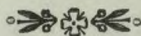
ekonyvtar.sk-szeged.hu

F. 4. 24.

A. 676

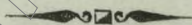
ekönyvtár.sk-szeged.hu

EGYHÁZI
FOLYÓIRÁS.

SZERKEZTETI

KOVÁTS MÁTYÁS,
EGRI ÉRSEKI MEGYEBÉLI ÁLDOZÓ-PAP,
A' TUDOMÁNYOK' MAGYAR KIRÁLYI EGYETEMÉNÉL
A' HIT-TANÚLMÁNY' MÁSODIK RÉSZÉNEK
R. ÉS N. TANÍTÓJA.

1-ső FÜZET.

PESTEN,

ESZTERGAMI K. BEIMEL JÓS. BETŰIVEL. 1832.

1983

Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis.

Ad Ephesios 4. v. 3.

Szorgalmatosak lénen megtartani a' léleknek egyes-
ségét, a' békeségnek kötelében.

Az Efesusiakhoz a' 4. R. 3. v.

B e v e z e t é s.

A' tudományok' világának' láthatárán megjelent újabb tünemények között, igen kitűnnek a' Folyóirások.

Nincs Nemzet, a' pallérozottak sorában, melly az elme' felderítésének, és a' szív' nemesítésének ezen módjával nem élne. Méltán is; mert a' hasznos, vagy szükséges esméreteknek terjesztésére, mind azokra, kik másokat oktatni képesek, mind azokra nézve, kik valamelly dologban bővebb felvilágosítást kívánnak, igen alkalmas.

Amazok között tudniillik: kevesen vannak, kik a' tudományok' valamelly ágának kifejtésére egész, 's rendszeres munkákat akár készíthetnének, akár a' talán készítteteket, tetemes költségek' veszedelmeztetése nélkül napfényre bocsáthatnák; sokan ellenben, kik annak egyes tárgyait helyesebb szempontból tekintik, jobban felfogják, 's ugyan azért meghatározottabb pontossággal, 's nagyobb vilá-

gossággal előterjeszthetik azoknál, kik e' vagy ama' tudományt, gyakorta szélesre terjedő könyvekkel fejtegették.

A' másik rendbéliek között hasanlóképen kevesen vannak, kik a' tudományok' szomjának bármi nagy mértéke mellett is, hivatalbéli foglalatosságaikat egyenesen nem érdeklő egész munkákat, akár szerezni, akár olvasni készek volnának; sokan ellenben, kik némelly köz figyelmet gerjesztő, és az emberi esméretek' bár-melly köréhez tartozó tárgyakról, gyökeresebb, 's mélyebb belátáshoz jutni kívánnának.

Az első' számára a' Folyóirásokban tár nyitvatik, mellyekbe elméjük képzezeit, szerencsésebb szüleményeit, a' nélkül hogy hely és időn kívül megszólamlottaknak látszhatnak, illendően letehetik; az utóbbiak pedig, ha a' Folyóírás megfelel céljának, olly tárgyakra akadhatnak abban, mellyek figyelmeket megérdemlik.

Igy: sok jó, eredeti, 's köz hasznú gondolat, melly különben a' jelenkor előtt is eszméretlen maradt volna, evvel közöltetik, a' jövőendő számára pedig fentartatik.

Azonban: akármi okoknál fogva indítottak volna is meg a' Folyóirások, annyi csinosabb Nemzeteknek, sikeres létükről való meggyezésük sem kevés ajánlásul szolgálna mellettük. Ha célirányosaknak nem tapasztaltak volna több esztendő folytával, nehezen akadtak volna annyi pártfogókra, hogy p. o. a'

szomszéd Németországban 1829-ben már 234, ezek között theologiai 28 's ezek között különösen részünkről 11 forogna kézen.

Itt tudniillik: nem a' terjesztett esméretek' belső valóságáról, hanem csak azoknak könnyebb terjesztésükre választott módnak alkalmatosságáról vagyron szó, a' mit, úgy tartom, a' Folyóíráásokra nézve kétségbe hozni nem lehet.

Közöttünk Magyarok között is, mind szóval, mind cselekedettel vallották ezt Hazánknak azon érdemes Fijai, kik ebbéli belátásoknak, és buzgóságoknak részint nyomdokait közöttünk hagyták; részint maradó bizonyosságait, és követést érdemlő példáját máig is adják. *)

*) Hogy a' folyamatban lévőket, mint közönségesen esméreteseket rövidség' kedvéért elmellőzzem, ilyenek: A' *Magyar Museum*. 2. Köt. 1788 egész 1789. Pesten Trattner Mátyás betűivel. Ez egy e' végre, 's kezdetekor *Batsányi János*, *Kazinczy Ferencz*, és *Baróti Szabó Dávidból* összeállott, leginkább Kassán munkálkodó Társaság' buzgóságának köszöni létét; a' mint ezt a bevezetésnek, és a harmadik helyen nevezett Társ' lelkes, a' felvett darabok között első helyet méltán foglaló versezetének, az első füzet' tartalmával való összehasonlításából eléggé kivehetni. Összeállításoknak czélja a' bevezetésben XX—XXI ezen szavakkal adatik-elő: „tudva vagyron, mennyit használnak más Nemzeteknél a' Tudományoknak, és Hazai nyelvnek előmozdítására,

A' mód' igen hasznos létének megismerése, valamint érdemes Tisztársaimnak, úgy nékem is elegendő ösztönül szolgált, hogy mind sok mások' kijelentett forró óhajtságának, mind

az a' végett hetenként, vagy holnaponként közrebotsáttatni szokott Irások. Az afféle Gyűjtemények, ha külömbféle válogatott jó darabokból állanak, mind a' Nemzetnek kedvet adnak az olvasásra, mind pedig az Íróknak alkalmatosságot szolgáltatnak, holmi jeles munkátskáikat, melyek külömben talám esmeretlenül maradtak volna, számos kézbe, 's közönséges esmeretségre juttatni.“ Ama' *Társaság-kötési* versezetben pedig:

Melly fényre verődtek
 Más Népek; mi temérdek sok könyvekkel hatalmas
 Írókkal bővelkednek; mint szerzi, hozatja,
 Kapja Világ szüleménnyelket, 's emelítti-fel éig:
 Tiszta valósággal ki-fejezte beszédetek. — A' mi
 Nyelvünk ellenben, szemeink láttára, minémű
 Vastag ködbe borúlt, 's nagy részént el van hagyatva,
 Mint a' parlagodott szőlő, mivelőjire tenni
 Sziert nem tud, nem kaphat-elő, nem szülheti mellyel
 Szomszéd Nemzetekén méltán ki-tehetne gyümölsét.

— — — — —
 Légyen akárki de kell kezdőnek lenni. Nehézség;
 A' nemes elmének köszörűköve. Vékony erekből
 Kezdődnek testes folyamok. Nagy fáknak az első
 Kezdeté kis mag volt. Eggyes vágásra le nem dől
 A' vén tölgy-fa, de földre terül a' sokszori sebtől.

— — — — —
 Szándékunk haszna Hazánknak,
 — — — — —

különösen a' Theologiai Kar' akkori nagy - érdemü Elölülője' Nagy Méltóságú Horváth János Úr' Székes-Fejérvári Püspök' buzdításának örömmel engednénk, és magunkban eltökélle-

Ragaddjuk

A' tollat, 's kiki, hogy tetszik, keljünk ki magunk is,
'S hát kiseded, de velős munkánk, készítve mikor leszsz?
A' sajtók mikor izzadnak?

Honnyunknak, 's nyelvén-költt írásinkkal adózni.

Melly mozgóba jövend! Mint fog vídúlni! — Barátim,
Halljátok; valamit súgott a' Músa fülembe:

(Ah! kegyes Ég, add, légyen igaz!) *Kis időnek alatta
E' szikrátska derék lángot fog vetni.*

Nem kevés, olvasásra méltó, tanúságos, 's gyönyörködtetve oktató fejtegetésekre, elevenséggel, költői tüzze, lelket emelő gondolatokkal diszeskedő versezetekre, 's ezek között néhány remekre akad ebben az olvasó.

Urania. Karmán, és *Pajor* által, 1-ső esztendő 3 kötet Vátzon Marmarosi Gottlieb Antal Bettiivel 1794. — A' bevezetésben virágzó írásmóddal, 's eléggé szerencsésen fejtegettetik a' *Folyó* -, vagy a' mint itt neveztetik: *Folytatott írások* haszna, az alkalom, melly a' kiadókat annak megindítására serkentette, azon indítóokok, mellyek őket a' nemzeti csinosodás' illy móddal eszközendő emelésére birták vala. Többi között: „ott, a' hol hosszú szunnyadozásból a' Nemzet felébred: magát érzeni kezdi, érzeni a' gondolkozásnak betségét, és a' szelíd tudományok' méltóságát, ott ezek az *Írások kiáltó-szó* a' pusztában, melly az utakat egyengeti. Azon Nemzetek, a' mellyek

nénk, hogy egy, theologiai, 's egyházi tárgyakról értekezendő Folyóírást fogunk megindítani, mihelyest arról, a' mit reménylenünk ugyan lehetett, meggyőződhetünk, hogy egy-

az erő, virágzó állapot, és halhatatlanság' ösvényén messze-haladtak, az első poltzon helyet fogtak, nem kevés részt tulajdoníthatnak az illy Írásoknak." Nyilván mondatik: „hogy a' munkát különösen az Asszonyi-nemnek szántuk, nem zárja-ki a' Férjfiakat is." A' Helyesírást érdeklő különössége az, hogy minden magánérthető (substantivum) nagy betűvel kezdődik. Vagyon benne a' Religiót tárgyazó értekezés is, és pedig a' legelső helyen: „A' Vallás Szeretetre-méltó-volta. Prof. Schedius Lajostól" melly rövid ugyan, de jó gondolatokkal, és buzdító kifejezésekkel teljes. Bár kiki engedne ezen óhajtásának: „akkor folyamodunk rendszerint a' Valláshoz, midőn Szerentsétlenségben vagyunk, midőn a' Nyavalyák az Ágyhoz szegeznek. — — Hogy szeretetre-méltónak találjuk a' Vallást, foglalatoskodjunk avval Lelkünknek víg, és tsendes Állapotjában, midőn az igazat megfoghatjuk, egyenes, és nemes Szívvel, már előre meg-kell győződni felőle — — — hogy Tsendességet, és Vigasztalást meríthessünk belőle a' Szenvedés Óráján 's a' t. „Figyelmet érdemlő intés az is, melly a' *Nemzet* Tsínosodásáról írt értekezésben, 3. köt. 294 — 295. lap. foglaltatik: „nem egy két félig megemésztett sovány Ideákból áll a' Bölcsesség, és a' ki annak Hirdetőjévé akarja magát felszentelni, bölts legyen maga is. — — — Titkonn, mint az öldöklő Angyal Éjfélnor, tsúszott

házi Tudósaink ugyan tudományos értekezésekkel, egyéb Pap- és Polgártársaink pedig a' szükséges költségek' ajánlásával, állandóan fogják támogatni lépésünket.

a' Hitetlenség, és Erköltstelenség. Szabad Léleknek vélte magát minden Oskolagyermek, a' ki a' Vessző elől elszökött, mert mindent artzátlan Lábbal tapodott, a' mi szent és tiszteletes 's a' t."

Az *Erdélyi Muzeum*, mely *Döbrentei Gábor* szerkeztetése alatt 10 Füzetre nevededett. Az elsőt *Kolozsváratt*, nyomtatta a' Ref. Koll: Nyomtató-műhelyében, *Török István* 1814. a' többit *Pesten Trattner Ján. Tamás* 1815—1818. — A' mint az Előbeszédnek elején olvashatni: „ezen Időszaki-írásnak ki-adoja, azt tette magának czélul, hogy a' megnevezendő tárgyakra, (megneveztetnek az Előbeszéd' 3—5. lap.) a' mennyire csak lehet, jó Munkákat egybe-gyűjtsön, 's azokat Nemzetével közölje.“ Megjegyzésre méltó, a' mit a' bírálásról abba iktatott: „a' józan Kritika, mely a' Munkáknak magas szépségeit, de fogyatkozásait is kijeleli, nagyon segíti a' tiszta izlésnek, érzésnek terjedését, 's akár-melly Nemzetnek-is az Írásban való haladását. De ezen méltóságban csak akkor marad-meg, ha rajta félszégeket nem veszünk észre, 's önnön maga magát kritika alá nem adja.“ Tiszta ellátású lélek diktálja őtet, mivel érzés igazgatja, nem veszen a' bosszútól epét, sokkal nemesb, mintsem hogy az Irigységtől magát alacsonyságra hagyná ragadtatni. Nem a' személyt nézi, hanem a' dolgot, 's midőn ebben azt feltalálta, a' mit méltán dicsérhet, megfelejtkezik, ha az Író

A' mi az elsőt illeti: talán azért, mert Tudósaink a' dolog' megindítására várakoztak, annyi még nem érkezett hozzánk, hogy a' tu-

barátja e' vagy ellensége. Magaviselete mértékletes, szava nem indulatos: hanem a' valóságot csendesen kereső. Mikor szépre akad, felmelegedve kiált-fel, a' disztelent látván, azt kitörli ugyan, de ahhoz hasonló disztelen mocskolásokat elkerül, mert nemes kényessége azon túl emeli. Ötet az igazság' leányának kell tartanunk.“ Ezen *Időszaki-írás*, valamint kiterjedésére, úgy a' felvett tárgyak' nagyobb különfeleségére, 's a' komolyabb tudományok' némelly ágainak érdeklésére nézve, jóval haladja az előbbieket. A' 4-ik Füzetben vagyon *Herdernek* pálya-írása: a' szép tudományok' befolyásáról a' felsőbb tudományokra, *Kazinczy Ferencz* által fordítva, melyben a' 10-ik lapon, figyelmünkre igen méltók ezen szavak: „melly nem tiszteletes teremtés az elegant Theologus a' legutóbbi szabás szerént! Nem Isten ígését predikálja ő, hanem czifra phrasísokat, hexameteri tirádákat tele dagállal, és egy szépen-írt könyvekből öszveköldülgetott Morált. Nem Isten ígését olvassa ő, hanem az abban találtató hisztóriát, leveleket, 's énekeket tesz által az új Aeszthetica' formájába; Mózes, Dávidot, és Jánost a' szerént magyarázgatja, mint Ariostot, Milltont, és La Fontainet. Az ő hit-tudománya egy liberalis Philosophia, az ő Pastoralis Theológiája egy Aesthetikai nyájas türelem minden uralkodó vélekedések, és hasznothajtó vétkek eránt 's a' t.“ Az 1-ső Füzet' 10.

dományok' egének korunkbéli derűtségéhez képest, válogatnunk lehetett volna; pedig hogy őszintén megvalljam: nagyobb tisztelettel va-

lapján említés tétetik *Orpheusról*, és a' *Segítő-ről*, mint elakadtt Időszaki-írásokról.

Az *Orpheus* egy Hónapos-írás, a' mint a' czímlap jelenti: a' józan gondolkozásnak, igazabb ízlésnek, és Magyar történeteknek elősegéllésére. Kiadta Széphalmy Vintze. Ez, a' mint a' Bevezetésben a' 8-ik lap. mondatik, ál-név, melly alatt *Kazinczy Ferencz* vagy on, a' mint ezt némelly benne foglalt darabokból kivehetni. Első kötet 1790. Január. — April. Második kötet 1790 Máj. — Aug. Kassán Fűskuti Landerer Mihály költségeivel. „Az, úgymond a' 7-ik lap., a' mit én a' józan-gondolkozás alatt itt értek, az, a' mi a' megtévedtetteket (a' mennyire a' környül-állásokhoz, 's tulajdon agyvelőjöknek minéműségéhez képest lehet és kelletik,) az igazabb út felé vezetí, a bolondságnak elébe tükröt vét, és ezen két igyekezet által a' szív javulására, el-tsendesedésére 's az igaz — nem phantasmai boldogságra utat nyit; — a' babonaságtól meg-tisztult Religio, az eleve-állatásoktól mentt Philosophia.“ A' második tárgyat itt már, nem mint a' czímlapon általánosán: igazabb ízlésnek, hanem különösen: *Nyelv-tökélletesítésnek* nevezi. A' 8-ik lap. „harmadik tárgyam a' *Magyar történetek*. E' nevezet alatt nem magát a' Históriát értem, hanem mind azt, valami a' Nemzetnek történeteit, characterét, gazdagságát, culturáját illeti, 's magunkat magunkkal esmér-tethet.“ — Ha van is benne ide 's tova olly va-

gyunk édes Hazánk' Olvasó- közönsége iránt, minthogy ezt, ha különben jó is, de igen kö-zépszerű elmeszüleményekkel megkinálni bá-

lami, a' mit eddig nyert képzeimnek körében, az első helyen kifüggesztett czéllal minden ol-dalról összeegyeztetni nem tudok, de általában, úgy vélem, hasznosan mulattatónak találandja kiki, leginkább némelly bizodalmas leveleknek, nemzeti hívatatok' viszonaiból eredett nyilvános beszédeknek, és alkalmatossági versezeteknek közlésére nézve, mellyek Hazánk' történeteinek 1780—1790. lefolyt tizedére, a' gondolkodásnak akkori módjára, 's a' lelkek' nem egészen csen-des állapotjára felvilágosító sugárokat vetnek.

Élet és Literatura 1826. 1827. két Kötet. Ugyan az *Muzáron* cím alatt is 1828. 1829. két Kötet. Pesten a' Petrozai Trattnerok, és Károlyi betűjivel. Szerkeztették: Szemere Pál, és Kölcsey Ferencz. — Nem ok nélkül gondoltam: hogy ezen Folyóírás is a' végkép' elakadtak' sorába tarto-zik; azonban: örömmel hallottam néhány nappal ez előtt, hogy nem sokára megjelenik 5-ik kötete. Mivel a' nyelv', és általában az ízlés' csinosítá-sára czélozván, részint élő, részint kevéssel ez előtt elhúnyt nevezetesebb Iróink' műdarabjaiból vagyon szerkeztetve, kalaúz gyanánt szolgálhat azon írásmód' feltalálására, melly közöttünk most közönségesebben helyesnek és csinosnak tartatik. Vannak benne religiói 's egyházi tárgyakat ér-deklő, és az olvasásra igen méltó elmélkedések is. Úgymint: az 2-ik köt. Hit, Remény, Szere-tet. 23—46 *Cselkövi*. — Ennek bírálása *Kritikák* cím alatt 203—226. *Guzmics Iszidor*. — Egy-

torkodnánk. Inkább későn, és ritkán jelenjenek-meg Füzeteink, csak senki, a' mennyire rajtunk áll, elegendő jussal ne mondhasa;

házi beszéd a' B. Szűz' menybe-menetelének ünnepe. 47—67. — Ennek bírálása 226—235 *Kölcsey Ferencz*. Ebből' tudhatni: hogy a' beszéd' szerzője *Májér József*. — A' 3-ik Köt. *Discsőség, Nemzet, és Haza*, ezim alatt 3—6. és 36—38. *Horváth János*. — 6—18. és 42—48. *Májér József*. — A' 4-ik Köt. *Cselkövi* elmélkedésének, és recensiójának rostálása, 95—125. *Sontagh Gusztáv*. Erre a' felelet, 126—135. *Guszmics Iszidór*. — Sámuel. N. M. *Felső-Eőri Pyrker Ján. László Egri Patriarcha-Ersek* *Pezlen der heiligen Verzeitt* című munkájából, poetai prózában fordítva, 247—282. lap. *Kazinczy Ferencz*.

Az eddig megnevezett czélokra indítottak már meg több más *Folyóírások* is Hazánkban, de ezekkel e' korig meg nem esmérkedhettem. A' ki ezeket czím, időkor, és szerzőjik' nevei szerint esmérni kívánja, feltalálhatja az *Élet, és Litteratura* 1-ső köt. 308—310. lapjain, a' hol a' *Magyar Museumnak* 3-ik kötetje is említettik. Kassa 1792.

A' miénkkel azon egy czélra voltak intézve az: *Egyházi értekezések, és tudósítások*. 1820—1824. 16 Kötet. Veszprémben Özvegy Szammer Klára betűivel. A' mint az Előszónak végén olvashatni, *Horváth János*, akkori Rudinai Apátur, és Veszprémi Kanonok vala Kiadója. Az ő egyházi, és hazafiúi buzgóságának köszöni a' Magyar Olvasó-közönség, hogy ezen *Folyóírásban*, melly az elakadtak között legbővebb, némelly figyelmet érdemlő theologiai, és egyházi tárgyak

hogy azoknak megszerzésükre költségét, olvasásokra idejét vesztegette.

A' másodikra nézve: a' köteles háladatosság' eleven érzetéből forró köszönettel valloam,

íránt, anyai nyelvén olvashat tudományos, 's közhasznú fejtegetéseket. „Miólta — úgymond — virágba indultak a' Tudományok, — — — a' legkissebb fejtegetéseket, vizsgálódásokat, világosításokat, jegyzéseket is homályban hagyni, feledékenységre temetni, sajnós veszteségnek eszméltetett; és hogy e' morzsalékok se vesszenek el, számokra Archivumok, Tárházak, 's több effélék szereztettek, mellyeknek segedelmével, azon kicsinyszerű, de nyomos dolgozások, folyvást öszveszedegetttven, mind most közönségessé tétessenek, mind a' jövődőkör számára fenntartassanak. A' szép vegyítéssel felserdítvén ezen Folyó Írások a' tudni kívánást, számtalanokat észrevehetetlenképen hasznos olvasásra édesgettek; az aprólékoknak is menedékszolgáltatás által, az elméket munkára, merésre, önnön röpülésre ébresztették, tanígtatták; sőt sok Tudományokat a' tökéletességnek legfelsőbb garádicsára segítették. A' Magyar Nemzetnek is ebbéli szükségét — a' világi esméretekre nézve — a' *Tudományos Gyűjtemény* kielégítette; és még a' későbbi századok is, háladatosan fogják emlegetni érdemeit: úgymint a' melly, olly szép pályát nyitott a' mindenre termett Magyar elméknek; és új tüzet gyújtott a' nemzeti léleknek felelevenítésére. Innét, midőn a' világi Tudományokat illy jótévő segédeszköznek örülni láttam, hasznosnak véltem a' Theológiára nézve is 's a' t.“

hogy a' Magyar Szentegyház' Főpapjai kegyes pártfogásra, Paptársaink különös figyelemre méltatták hirdetményünket, mellynek két ezer példányait az aláírás végett kiosztottunk, úgy hogy a' szükséges költségek' részéről semmi akadályt sem szenvedünk.

Megindítjuk tehát az Úr' nevében keletkező Intézetünket olly reménységgel, hogy ebből is látván Tudósaink szándékunk' eltökéllettségét, számosabban fogják velünk tapasztaltatni, annak elősegítésére czélozó készségüket.

Ez sem maradhat a' Hazafiak' boldogítására nézve, tekintetet érdemlő befolyás nélkül. igen sok függ attól gyakorta a' lelkek' megnyugtására, 's ugyan azért valamint egyes személyek', úgy egész Nemzetek' bátorságára nézve, ha némelly megvettetett igazság minél előbb menedékhelyre talál, a' hol adott okoknál fogva pártját fogják, és a' megvetésnek méltatlanságát nyilvánosságossá teszik. Csak semmitől se irtódzanak jobban az illy oltalomyújtásban, mint a' szavak', és lelkek' elkese-
 rítésétől. Úgy is: azon köteles becsülésből, mellyel az emberiségnek szívesen hódolok, igen is hiszem: hogy bár-minemű igazságokkal való ellenkezésök, nem annyira megvesztegetett akaratból, mint a' száz meg száz képzetek által zavart értelemnek eltévelyedéséből származik. Nagyon kevesen vannak véleményem szerint, kik az igazságot mint igazságot gyűlölnék; sokan ellenben, kik azt azonnal készek elfo-

gadni, mihelyest személyes fogataikhoz alkalmaztatva elejökbe terjesztetik.

Ezen célnak elérésére pedig, a' tudományok' minden ágaiban, inkább behatólag (intensive) mint terjeszkedőleg (extensive) kell munkálkodni. Minden bizonnyal tehát azon tudományban is, melly nélkül az ember nem egyéb önnön-magával szakadatlanúl ellenkező legelmésebb baromnál, azon tárgyakra kell vonni, 's mélyebb esméretükre igazítani az ezerfelé csapongó figyelmet, mellyek erkölcsi méltóságunk' gyarapítására leghathatósabbak, religiói, 's egyházi alkotmányunk' egészére fényt derítenek, és a' mellyekbe való mélyebb belátás nélkül, a' különféle tárgyaknak bár-mennyi képzeeteivel lenne is fejük elöntve, nem a' Tudósok', hanem tudákosok' száma szaporodik. Mert a' képzetek elegendő meghatározottság, 's összefüggés nélkül' szűkölködven, csak olly zavarékot (chaos) tésznek, mellyből lehet ugyan világot teremteni, de még annak nem mondhatni. Valamint régenten a' testi világ' alkotásánál, úgy a' lelkek' országát környékező setétség' elosztatására, csak az Isten mondhatja kívánt hathatósággal: legyen világosság; épen hogy ott a' történt kimondásnak valósítása szükségképen következett, itt ellenben valósaága szintúgy, mint mértéke munkálkodásunk' módjától, mint elkerülhetlen fel-tételtől függesztetett-fel. Így illett az erkölcsi világban. Ennek alkotására, melly szó alatt, az

elme' felderítésében, és a' szív' nemesítésében álló méltóságunkat értem, a' fő erkölcsi Valóval, a' teremtettt erkölcsi valóknak is közre kell vala munkálkodniok.

A' Religiónak, mint igaz boldogságunk' szükséges eszközének ügye, valamint szent, úgy közös nekünk annyira, hogy nincs ember, kit az nem illethe. Ugyan azért személyes helyeztetésünkhöz képest, tartozunk annak tárgyai iránt minél világosabb képzetekre, és fogatokra emelkedni, másokat pedig emelkedésre segíteni.

Bármí czélnak elérésében, vagy elhibázásában, minden az eszközök' szerencsés, vagy szerencsétlen választásától függ. Minekutána tehát a' tudományok' egyéb osztályai nálunk is szembetűnő gyarapodással fejtegettetnek, igen kívánatos dolognak látszik előttem, hogy olly segédeszközzről gondoskodjunk, melly által azok is, kik a' világi ezerféle gondoknak közepe, a' Theologiai-tudományokat egész kiterjedésükben fejtegető munkákat nem olvashatnak, azoknak némelly tetemesebb tárgyai felől, tudományos, meggyőző, lelket elfoglaló, 's emelő esméretre juthassanak.

Hogy pedig az említett, 's azokkal járó más egyéb hasznoknak eszközlésükre a' Magyar nyelvet választottuk, abban senki meg ne ütközzék. Mert tudniillik: nem annyira iskolai rendszerrel, mint minden rendű és sorsú Polgártársaink' fogataihoz alkalmaztatott írás-

XVIII

módjával szándékozunk felveendő tárgyaitól értekezni. E' szerint Hazánk' népessége' minél nagyobb részének, a' mennyire csak rajtunk áll, használni akarván, célunk ellen lett volna iparkodásunk' körét azokra szorítani, kik Deákúl értenek.

Úgyis: mivel az Országok' támasza, és a' Nemzetek' ereje a' lelkek' összehangzásában, és a' Hazafiaknak az Egyház', és Haza' céljaira való közremunkálkodásokban áll, ezeknek valósításokra pedig, azon egy egyházi, és polgári alkotmány, 's azon egy nyelv, leghathatósabb eszköznek, az Ország' tagjait szorosan egybekötő hármaskötélnek esmértetik; nagyon fogunk örvendeni, ha a' Religio' és Egyház' dolgainak, idő 's helybeli szükségünkhöz szabott előterjesztésével, honni nyelvünk' gyarapítására is valami hasznot hajthatunk, 's így koronás Fejedelmeink', és a' Haza' forró óhajtatásának némineműképen megfelelhettünk. Ki nem kívánná, hogy mindazok, kik Hazánk' bárminemű ajándékaival élnek, nyelvünket is minél előbb tulajdonokká tegyék; és azon hármaskötélnek minél előbb valóssodjék, a' mennyire pedig megvolna, erősödjék?

Továbbá: mivel a' világ' műveltsége, 's ebből eredni szokott boldogsága, az egyes Nemzetek' műveltségéből, 's boldogságából áll, nem lehet kételkednünk, hogy a' mit Nemzetünk' felemelésére áldozunk, azt az egész Világ' boldogítására áldozzuk, a' mennyire tud-

niillik annak részeivel tágasabb vagy szorosabb összeköttetésben vagyunk. A' Nemzetek, béke, háború, és kereskedelem által olly költsönös viszonyokban állanak egymás között, hogy egy Nemzetnek is, akár egyházi, akár polgári, akár tudományi 's erkölcsi tekintetben vett virágzása, vagy elaljasodása, majd közvetetlen, majd közvetve behat, más Nemzeteknek már megnyugtatósára, már felháborítóására. Ugyan azért: az olly Cosmopoliták, kik a' Világ' boldogítását forgatván fejökben, a' Világ' azon részének szükségzeit elmellőzik, mellybe közvetetlen, 's így sikeresebb behatással lehettek volna, igen rosszúl szolgálnak a' Világnak. Az ilyenek mindenütt vannak; csak otthon nincsenek. Meg nem gondolják, hogy éppen nem méltó az, Világ' polgárjának neveztetni, a' ki meg nem érdemlette, hogy csak egy Ország' polgárjának is tartathassék.

A' mi különösen a' tudományokat illeti; bár ki is, tudom, kívánná közöttünk nyilván, 's tettekkel vallani háladatosságát azon Nemzetek iránt, mellyeknek kell köszönnünk, azokban való gyarapodásunkat; mivel nagyon kétségessé válik előttünk a' háladatosság' érzete, ha ennek szóbeli nyilatkoztatásához, akkor sem járúlnak tettek, midőn már a' dolog hatalmunkban vagy. Azon kell tehát lennünk, hogy az időt, és költséget, mellyet valaki nyelvünk' megtanulására fordított, a' tudományokra nézve elveszettnek, méltán ne mondhasa.

Vége: a' mi is legközelebb jár hivattatásunk' czéljához, azért vagyunk, hogy azon vigasztalásokat, mellyeket okossággal bíró teremtménynek csak a' Religio nyújthat, minél többekre árasszuk, hogy a' mennyire rajtunk áll, kiki magát azoknál fogva az isteni gondviselés' kezébe megadván, ha nem egészen derült, legalább kevesbbé szorongatott lélekkel juthasson az örökkévalóság' kapujához. Mert nem csak fenyítők, hanem örvendeztetők, is a' Religio' igazságai. Ezen czélra pedig anyai nyelvünknel alkalmasabb eszközt nem választhattunk.

Az írásmódra nézve: ha nincs is még az Írók' közönségét kötelezhető meghatározás téve, igen természetes mégis azon kívánságunk, hogy mindazok, kik Folyó írá s un k a t tudós értekezéseikkel gazdagítani szándékoznak, mostani jelesebb Íróink' írásmódjára ügyeljenek. Kevés figyelem mellett is észrevehetik, mellyik tartatik annyiféle között, közönségesebben leghelyesebbnek. Azonban: bírói hatalmat épen nem tulajdonítunk magunknak, ugyan azért köszönettel veendjük mindazon irományokat, mellyek tiszta, 's sokak szerint helyes Magyarságba öltöztetve, és napfényt látni méltók lesznek. Nem is fogunk azért valakit következtelenségről vádolni, ha többfélekép' használna is némelly kiejtéseket, csak mindannyikép helyesnek találtassék.

Midőn azonban honni nyelvünket Folyó-
 írásunk' czéljainak elérhetésére legalkalmasabbnak találjuk, nem azok vagyunk, kik egyházi, és polgári alkotmányunkba elejétől fogva, 's olly igen beavatott Deák nyelvet, tetemes kár nélkül elhagyhatónak vélnénk lenni. Ha valahol, nálunk bizonyára kevés jussal tartana valaki számot a' Tudósok' nevezetére, annak elegendő esmérete nélkül; úgymint a' melly, a' tudományok' bármelley szakaszában szerzendő világos képzetekre, Hazánkban leginkább szükséges. Ezen czélnak segéllésére, Deá-
 kúl helyesen írt értekezéseknek is örömetst helyt adandunk, 's így talán azon kívánság' teljesítésére is valami hasznót hajtandunk, hogy a' Tudósok' munkájiban sem mindég tiszta Deákságot műveltebb, 's csinosabb vált-
 tsa-fel.

Sőt: bármi nyelven beküldendők is szívesen elfogadtatnak, és vagy Magyarra, vagy Deákra, mint tudniillik az érdeklett tárgy, ezt vagy amazt inkább kívánni látszatnék, általtétetnek. Kétségen kívül azt akarjuk ugyan, hogy Folyóírásunk minél inkább közhasznú, 's mindenkit, ki józan okossággal bírván, olvasni tud, és az elmélkedésre nem egészen alkalmatlan, érdekelhető legyen; lesznek mindazáltal, a' mint ezt előre láthatni, olly tárgyaink is, mellyek p. o. a' tudományok' rendszereit, és hitünknek némelley fellengezőbb részeit illetik, 's ugyan azért szoros értelem-

ben vett Tudósokhoz, kikről a' Deák nyelv' esméretét Hazánkban leginkább feltehetjük, intéztetnek. Illy, valóban kevés kivétellel gondolom, némelly esendő fordításoknál a' Deákot sikeresebben használhatjuk.

Hogy pedig senkit az illy értekezések beküldésétől azon gondolat el ne ijesszen, hogy eredeti erejük a' netalán ásítozó, vagy nem eléggé ügyes Fordító kezében el fog veszni, vagy hijánosan fog értelme kifejtetni, az illy fordítványok alatt mind a' Szerzőnek, mind a' Fordítónak neve meg fog jelenni, és a' Szerzőnek hatalmában fog állani, képzeleinek bővebb, és a' legközelebbi Füzetbe felveendő előterjesztését kívánni.

Így bármi nyelvbe ültőzendő elme szüleményeknek, a' mennyiben hozzánk tartoznak, menedék helyet nyitunk, csak eredetiek legyenek, mert a' fordítványokat elfogadni szándékunk nincsen. Minemű tárgyakat tekintünk hozzánk tartozóknak, ezt 1830. Januar. 17-ikén kibocsátott hirdetményünkől, mellyben azokat név szerint előszámláltuk, kivehetni. Elég légyen itt azt megjegyezni: hogy semmit, a' mi a' Religiót, és Egyházat akármí módon érdekli, Intézetünkől idegennek nem tartandunk.

Hogy magunkat bizonyos idő' folytával, meghatározott számú, 's nagyságú Füzetek' kiadására kötelezzük, sem hivatalunkkal járó

foglalatosságaink nem engedik, sem azon forró óhajításunk, hogy az érdemes Olvasó-közönség várakozásának annál bizonyosabban megfelelhessünk, melly kétségen kívül inkább kevés jót, mint sok közepszerűt fog keresni Folyóírásunkban. Hogy mindazonáltal kiki előre tudhassa, mennyire mehet a' kiadandó értekezések' legnagyobb bősége mellett is arra szánt esztendei költsége, szükségesnek találtam jelenteni: hogy négy 10—12 ívnyi Füzetnél többet semmi esetre ki nem bocsátunk esztendő folytával, mellyek mint most: úgy ezután is állandóan, a' legjobb nyomtató papíroson, nagy nyolczad rétbén, 's csinos borítékban fognak megjelenni.

Mivel pedig a' könyvnyomtatói, könyvkötői, és szállítási költségeken kívül, a' külföldnek nevezetesebb Theologiai Folyóírásait, kivonandó, 's meg bírálandó munkáit, okvetetlenül, és a' mint esmeretes, eléggé drága árron kell majd megszerezni, 's állandóan tartanunk; ezen felül: mivel nem kételkedünk az aláírott Uraknak a' miénkkel megegyező kívánságán, hogy célunkra munkálkodó Tudósaink iránt, néminemű jutalombeli megtiszteltetéssel is viseltethessünk, egy-egy nyomtatott árkust, hat ezüst krajczárnál kevesebbre nem határozhattunk.

A' bizodalom gerjesztésre hasznosnak ítélem megjegyezni: hogy minekutána a' szerkeztető valamelly értekezést nyomtatásra mélt-

tónak találand, azon Tanítótársának ítéletét, kinek körét a' felvett tárgy illeti, különösen kikérni tartozik, minekelőtte a' Könyv-visgálóló-hivatal' elejébe bocsátandja.

A' mi pedig önnön bizodalmunkat illeti: azon reménység táplál bennünket, hogy valamint tudós értekezések', úgy a' szükséges költségeknek rendes beküldése által, állandóan fog gyámolítatni Intézetünk. Bizunk Nemzetünknek nagylelkűségében általjában, melly legújabbán a' Magyar Tudós-társaság' felállításában is kitündöklött, bizunk különösen azon tulajdonában, mellyből ered, valamint az élet, becsület' és vagyom' bátorságának fentartására, úgy nem külömben a' szükséges, hasznos, és gyönyörködtető esméretek' Országának akár megőrzésére, akár térjesztésére czélozó, s Polgári-alkotmányának eddig történt kifejtése által eléggé kimutatott gondossága. Természete szerint buzgón szokta keresni mindenütt, s valahol csak feltalálja forróan ülelni az igazságot. Nem ad helyt egyhamar ellene támasztott holmi panasznak, nem csak el nem tagadja azt nemtelen tekintetből, hanem, a' hol nyilván valani szükséges, el sem is halgathatja a' nélkül, hogy egyszer'smind nemzeti önniségét is meg nem tagadná. Egy részről jó kedvvel, és a' miveltség' esküdt ellenségeinek másfél századig viselt igáját, a' mint illik, tekintetbe vévén, elég gyorsan tette eddig foglalatait a' tudományok' azon körében, melly elménk' be-

hatóságának kitérve áll; más részről, azoknak körében tudniillik, mellyek csak isteni tekinteten alapodhatnak, tisztelettel viseltetett a' kijelelt határkövekre, mellyek Isten' szavánál fogva intik a' szarándok' halandót: eddig, 's nem tovább!

Ki nem reménylhetné tehát, hogy állandó lábra kap közöttünk egy olly Folyóírás, melly a' Religió' igazságainak bővebb esmértetésére lévén intézve, leginkább olly dolgoknak fog menedékül szolgálni, mellyek az Emberiség' boldogítására nézve, némellyektől ugyan, mint károsak vádoztatnak, másoktól mint szabadságunkat helyes ok nélkül szorongatók, 's így bennünket haszontalanul terhelők, megvettetnek. Az igazságnak helyes esmérete soha sem érthet, sőt: csak esmérjük azt voltaképen, mind ebben, mind a' jövődő életben, üdvözíteni fog bennünket.

Mi részünkről egész igyekezettel azon leszünk, hogy a' köz bizodalomra méltóknak tartathassunk. Ugyan azért úgy fogjuk sürgetni a' meghatározottakban való megegyezésnek szükségességét, hogy a' kétségesekben kinek kinek szabadságát illendően tekintsük, és sem egyben, sem másban a' keresztényi szeretetet meg ne sértsük. Sze-münk előtt fogjuk hordozni állandóan az Apostol' intését: *Oh Timótee, a' nálad letett kincset megőrizd, eltávoztatván a' beszédben a' héjabavaló újításokat, és a' hamisnevű tu-*

dománynak ellenvetéseit. Mellyet némellyek követvén, a' hit mellől elestek. a) El nem felejtkezünk Sz. Bernárd Apátur szavairól: „a' tudomány szeretet nélkül felfúj, a' szeretet pedig tudomány nélkül eltéved.“ És ismét: „vannak úgymond, kik tudni akarnak egyedül csak azért, hogy tudjanak, a' mi is díztelen tudnivágyás (curiositas); vannak, kik tudni akarnak, hogy magok tudattassanak, a' mi is csúnya hiúság; vannak, kik tudni akarnak, hogy tudományjokat eladják, a' mi is csúnya kereskedés. — De vannak olyanok is, kik tudni akarnak, hogy építse-
nek, a' mi is szeretet; mások, kik tudni akarnak, hogy épüljenek, a' mi is okosság. Csak ezen két utolsó rendűek nem talál-
tatnak a' tudománnyal való visszaélésben, úgy-
mint a' kik azért akarnak valamit tudni, hogy jót tegyenek.“ b) — Azt sem fogjuk megvethetőnek tartani, a' mit a' Pogány Bölcs mondott: „vigyáznunk kell, úgymond, nehogy az esméretleneket, esméretesek gyanánt tekintsük, és elfogadjuk, melly hibát a' ki el akarja kerülni, (kinekkinek pedig akarni kell) a' dolgok' megvizsgálására mind időt, mind szorgalmat fog fordítani.“ c)

A' Szerkesztető.

a) 1. Timot. 6. r. 20. 21. v.

b) Salamon' Énekeire írt 36-ik Beszédjében.

c) Ciceró a' Kötelességekről írt 1-ső Könyvében.

Az Egyházi Birodalomról.

Boldogult

Rudnay Sándor

Kárdinál és Esztergami Érsek
Árnyékához.

Ditső Árnyék! Neked szenteljük ezen Értekezést. Nem találunk ugyan méltó virágokat, mellyekből Neked koszorut kössünk: Azonban a' Te hasonlíthatatlan jóságod, valamint a' földön, úgy ama' boldogabb életben, mostani örökös hazádban, még a' sovány ugaroknak himes magzattal is megelégszik, ha azok hálaadó szívvel és kézzel számadra szednek. Megholtál ugyan 's el vitt tőlünk a' Te érdemidet megjutalmazni siető menybéli igazság, de holtod után is élsz és élni fogsz mindég tetteidben és sziveinkben. Ki és mi voltál, leginkább eltüntöd mutatja. Ezt, Téged' elvesztve, még jobban érezzük, valamint minden jónak betsét legjobban érezteti annak megszűnése. Az Isten, az Anyaszentegyház, a'

Fejedelem, a' Haza, a' Tudomány volt a' Te mindened. A' kielégített szegénység volt a' Te egész gazdagságod. Ennek könnyhullajtási most a' Te legszebb ditséretid. Örülj poraidban is sok tisztelőidnek. A' halál után csak az őszinteség és igazság szól. A' hízeltetésnek 's a' többi részre hajló tekénteteknek szavai elhalgatnak. Így van a' Te elnyugtod után is.

Te az Apostoli Szent Székhez és ennek minden igazihoz minden időben legforróbb buzgósággal viseltettél. Ez is Tégedet legméltóbban ékesített fel az ő Biborával. E' jelenvaló Értekezést tehát az Egyházi Birodalomról a' Te Nagy Neved alatt adjuk által érdemes Olvasóinknak. Mivel ezen legigazságosabb és legszentebb jussal birt Tartományoknak, melyekből az Egyházi Birodalom áll, mindenkor sok irigyei és ellenségei voltak, és a' mái időknek zavarai ezekre is kiterjedtek, 's az Apostoli Széknek ezen Birtokokhoz való jusairól és ezen jusoknak fontosságokról, megmaradásokról, vagy megsemmisítésekről a' közönséges beszédekben is gyakran kérdések támadnak, a' mostani időkre nézve igen alkalmas és tüzelerányos lészen, ezen dolgokról a' Historiának világával 's utmutatásával a' homályosokat felderíteni, az ellenkezőket meg egyeztetni, a' kétségeket eligazítani. Azonban, ha talán néha a' setétségben Historiánk'

fáklyája elaluszik, vagy nem eléggé világít, Te, Ditső Árnýék! botlásinknak megengedsz, ki abban az igaz világosság' Országában, hová Téged' érdemid juttattak, tudod, melly vastag homály fedezi földünket, és melly átláthatatlan kárpit rejti el előttünk sokszor az igazat, 's hogy átallyában, valamint a' zavaratlan öröm, ugy a' minden hibától való tökéletes mentesség tsak a' Te mostani boldog lakhelyednek tulajdona. Nyugodjál édes békességében, 's legyen a' föld könnyű hamvaiddnak!

Igen kívánatos vala, hogy az Anyaszentegyháznak látható Feje, a' Romai Pápa, minden más Fejedelemtől független légyen, kiváltképen, minekutána a' Népek' költözésével a' Romai Birodalom elrontatott és dűledékein uj Országok emeltettek. Ezen függetlenség szükséges volt arra, hogy az Anyaszentegyháznak látható Feje Istentől vett lelki hatalmát az egész világon szabadabban gyakorolhassa, hogy, mint közönséges Atya, az ő lelki fiainak köz bizodalmát is annál inkább megnyerhesse és megtarthassa, mit várni alig lehetne, ha valamelly bizonyos Fejedelemnek alattvalója volna, mivel a' Fejedelmek között gyakran vetekedések és ellenségeskedések vannak, következendőképen azon Fejedelemnek, kinek a' Romai Pápa jobbágya volna, vetekedő társai és ellenségei tellyes bizodalommal a' Ro-

mai Pápához sem viseltetnének, hogy végtére az ő végzései ama' gyanuságtól mentek legyenek, mintha ezen végzések az ő Fejedelmének, kinek alattvalója volna, akaratjából, befolyásából, 's politikai tzellyaiból eredtek volna, melly gyanuság tsak ezen végzéseknek megvetésére adna alkalmatosságot.

A' Historia szóllyon. Mi sok és nagy akadályokat 's üldözéseket tapasztaltak a' Romai Pápák legszentebb kötelességeknél teljesítésében, midőn még a' régi Romai 's utóbb a' napkeleti 's nyugoti Tsászároknak alattvalói voltak. Mi bizodalmatlanság támadott a' Görögökben a' Romai Pápák eránt, minekutána az akkori ismért világ' nagyobb részére elöntött Romai Birodalom ama' Theodosius Tsászár által, kinek a' nagy tettek Nagy nevet szereztek, két részre, ugymint napkeletire és napnyugotira osztatott, és így a' Romai Pápák a' napnyugoti Tsászároknak alattvalói lettek. A' két Birodalom között vetekedések és ellenségeskedések támadtak, és ezekből a' Görögök' részéről a' Romai Pápákra is, mint a' napnyugoti Birodalom' alattvalóira, bizodalmatlanság, sőt gyűlölség, áradott. Mi gyanusok 's megvetettek voltak az ő végzéseik, mellyeket Avenióban lakván hoztak, mivelezek a' Frantzia Királyoknak, mint a' Pápák' Urainak, tulajdonítottak, következendőképen, mint a' Frantzia királyok'

politikájának 's uralkodó vágyának szüleményei, semmibe hajtottak.

A' Római Pápának függetlensége végtére csak ugyan meglett. Ez a' nagy munka pedig szinte magában az időknek zavarában készült. Az Isteni gondviselés, az emberi sorok' osztója és igazgatója, minthogy mindennek e' világon fellyebb való tzelokra vezéreltetnek, még a' rendetlenségből is jó rendet következtet, és az emberi ítélet szerént épen ellenkező utakon is tanátsainak tárgyaira ügyel, bár láthatatlan' az a' mindenható uj, melly az emberi dolgokat vezeti. Roma, melly hét dombon kevélyen ülven több századokig a' fél világtól imádtatott, idővel eldült. A' népek' prédájává lett. A' mit adott, elvette. Végtére egy alázatos, szegény és ugyan Romában felfeszítettett Galilaeai Halász' hivatalbéli követőinek hatalmába került. Melly a' régi kevély Roma előtt olly hihetetlenségnek és bolondságnak látszatott volna, hogy ezen jövődőknek hirdetője is hasonlóképen Romában bizonyossan keresztre feszítettett volna.

Romában és így eleinten legnagyobb el-lenségének közepette, felállítatván az Apos-toli Szék, és idővel ehez kaptasoltatván az ugy nevezett Egyházi Fejedelemség, ezen alkot-mány győz az időn, győz a' viszontagságokon és haborgatásokon. Olly sok századok óta

tsak ez nem szenved hajótörést a' világ' kö-
sziklával 's örvényekkel tellyes tengerén,
tsak ez jő minden fürgeteg után kikötő part-
ra, tsak ennek adatott az a' sors, hogy min-
denkor mintegy phoenix porai közül ismét
fel ifjudjék. a) Pedig melly Hatalom volt több
veszedelmekben? Az üldöző hitetlenség az ő
kardjaival és tüzeivel, a' Filozofia az ő okos-
kodásával, és mesterségivel, az eretnekségek
és Egyházi szakadások 's az istenteleneknek
egész sokasága az ő kifogásokkal, rágalmazá-
sikkal, és erőszakoskodásokkal ellene támad-
tak. Mind ezeken kívül a' népek' költözésé-
ből eredett zürzavarok, háboruk és pusztítá-
sok mennyi veszélyt terjesztettek reá. A' né-
pek' költözésének mintegy középpontja Olasz
Ország és ennek régi kevély Aszszonya Roma
vala. Romának fénye 's ditsősége ki is hihatta
a' hódítók' büszke kívánságát. Az emberi
nemzetnek geniusza is látszatott boszszut álla-
ni a' népeknek ezen előbbi felfuvalkodott igá-
zóján és letipróján. Ugy is szokott lenni, hogy
a' hódítóra is végtére reá kerül a' sor és a' ki-
ontatott emberi vérnek átka.—A' legujabb idők-
nek orkáni is kinél volnának isméretlenek?
Sokan az Egyházi Birodalom' eltörlésén örül-
tek. A' rövid fürgeteget az úgy nevezett Hie-
rarchia' tellyes és örökös elestének vélték. b)
De, hiszem, nintsen az tellyesen eldülve, a' mi
ismét feláll. Élt ezen vélt halott, a' Hierar-
chia, koporsójában is. Söt fellülélte ellenségei-

nek megsemmisítését. Tudniillik sokszor fergetegektől hányattatik a' Péter' hajója 's Krisztus láttzatik alunni, míg a' hiveknek hozzája való kiáltására felébred és a' sivoltó szeleket letsendesíti. Hol a' példa az egész Historiában, hogy minden nagyobb viszontagságok nélkül is egy kis és magában erőtlen Birodalom olly soká állyon, hogy eleste után annyiszor felkellyen, hogy vélt elromlása tsak bimbója legyen az ő ujjabb és szebb virágzásának? Nem érdemes e', hogy mind ezeket előitéletek nélkül tsendes lélekkel kiki megfontolja? akár hogyan történt is, de tsak ugyan igaz, hogy a' Hierarchiának ezen állandósága a' Historiában tsak egyetlen egy és igen különös 's rendkívül való tűnemény.

a) Müller a' Németek' legnagyobb Historikusa eme' nevetlen munkátskájában: *Reisen der Päbste A. 1782. az 54-ik lapon* így ír: „Der Besizer (a' Pápa) „einer Macht, vor der in siebenzehnen hundert Jahren von „dem Hause Caesar's bis auf den Stamm Habsburg vier „le große Nationen und alle ihre Helden vorüber gegangen.“

b) A' Politisch. Journalban Jahrg. 1809. 2-ter Band, 7-tesz Stück, Hamburg. mondatik: „Der Kirchenstaat wird dem französischen Kaiserreiche einverleibt. — „Die stolze Beherrscherinn der Welt — bis es unserer „Epoche vorbehalten war, die weltliche Macht der Päbste „ganz aufzulösen. — Was Jahrhunderte nicht vermogt, „was die kühnsten Herrscher in andern Zeiten nicht gewagt „hätten — ward in unsern Tagen durch einen Federstrich „— durch ein Decret Napoleon's bewirkt. Dieses Decret vier Tage vor der Schlacht von Aspern am 17-ten

„May aus dem kaiserlichen Feldlager von Wien erlassen,
 „incorporirte den Kirchenstaat dem französischen Kaiser
 „reiche. Am 10ten Junii ward diese merkwürdige,
 „plöglische Veränderung der Dinge unter dem Donner der
 „Kanonen den Einwohnern zu Rom publicirt.“ Ezschir-
 ner Henrik Gottlieb, Schröckh János Mátyás' ezen
 munkájának: Christliche Kirchengeschichte seit der Refor-
 mation folytatásában a' 9-ik részben az 530-ik lapon
 az Egyházi Birodalomnak Napoleon által való elfog-
 laltatása után így ír: „wird die katholische Kirche, für
 „welche es in Zukunft kein gemeinschaftliches Oberhaupt
 „und mithin keinen gemeinschaftlichen Vereinigungspunkt
 „geben wird, nach und nach in mehrere kleinere Ges-
 „ellschaften zerfallen.“ Pölitz ezen munkájában: Welt-
 geschichte für gebildete Leser und Studierende. Leipzig 1813.
 in 8. a' 16-ik részben a' 339-ik lapon így ír: „Es ge-
 „hört zu den wichtigsten und folgenreichsten Vorgängen
 „der neuesten Zeit, daß in ihr die weltliche Macht des
 „Pabstes aufgelöset, und dadurch das tausendjährige Ges-
 „bäude der Hierarchie, das Luther schon mächtig erschüt-
 „tert hatte, völlig zertrümmert wurde.“ Így vagyon,
 midőn a' rendetlen indulatok vezérlik a' tollat!

De lássuk már most, hogyan eredett és
 nevelkedett a' Római Pápának világi hatal-
 ma és függetlensége, vagy is, az ugy nevezte-
 tett Egyházi Birodalom. Fáradságunknak, mel-
 lyet e' tárgyra fordítottunk, az igazat magok-
 ban a' számos kutfókben keresvén, legszebb's
 legvigasztalóbb gyümöltse leszen, ha ezen setét-
 ségben fáklyát gyujthattunk. Megvaljuk, az
 egész Historiának végtelen mezején, majd alig
 találtunk, hogy ugy mondjuk, egy ollyas

ugarra, melly kevesebbé volna megmunkálva és a' tuskéktól kitisztítva. Valamint a' Vándorlóval sokszor megtörténik, hogy a' pusztákon nagy darab földet jár be, míg egy forrásra talál, mellynek kívánt vize hosszú szomját eloltsa, 's míg egy fára akad, melly az ő kies árnyéka' ölében elfáradott tagjait kinyugtassa, úgy mi is ezen Historiai tárgynak kimerítésében a' sok Irók' sorain általutazván tsak nagy fáradsággal találtunk olyan helyekre, hol szomjunkat enyhíthetnők 's fáradságunk után magunkat kipihenhetnők. Az egész testnek felállítására össze kellett szedni az elszórt tagokat, megegyeztetni az ellenkezőket, megsimítani a' darabosokat, megvilágosítani a' homályosokat. Hogy a' Római Pápák már Pippin' nagy ajándéka előtt, mellyről alább fogunk szólni, némelly jószágokat, mint örökségeket birtak, e' következendőkből kitetszik:

1) Nagy Konstantin és a' többi Keresztény Tsászárok a' Római Pápáknak illendő élelmekről szorgoskodván azoknak ingatlan javakat is adtak, a' mit is az ő áhítatosságoktól és a' Római Pápák eránt való tiszteletektől várni lehetett.

2) Aripertus Lángobárdusok' Királya a' kotziai Alpeseken a' Római Pápáknak már Pippin előtt jószágot adott. Ezen jószágot az-

után Liutprandus ugyan Lángobárdusok Kírálya viszsza kérte, de 2-ik Gergely Pápa intésére az Apostoli Széknek ismét viszsza adta. Lásd Anastasius Bibliothecariust 2-ik *Gergely Pápa* életében.

3) Leo Isaurus Görög Tsászár, midőn a' Szentek' Képei ellen háborút indított, a' Romai Pápa'knak régi örökségét Szitziliában és Kálábriában elfoglalta, mivel az Apostoli Szék a' Szentek' képeit védelmezte. Lásd Theophanest *Chronographiájában a' Bizantziai Historia* Írói között.

4) Constantin Copronymus hasonlóképen Görög Tsászár Nymphas és Nörmias nevezetű javakat Zacharias Romai Pápa' kérésére ugyan ezen Pápa'nak örökös jussal ajándékozta. Lásd Anastasius Bibliothecariust *Zacharias Pápa* életében.

De itten nem ilyen örökségekről van szó, mellyek, mint magános birtokok, tekéntettek, és a' Romai Pápa'knak illendő élelmekre adáltak, hanem egész Tartományokról, mellyeket idővel a' Romai Pápa'k nyertek és mind mostanáig függetlenül bírnak. Azt akarjuk megmutatni, mikor és hogyan lettek a' Romai Pápa'k világi Fejedelmekké és minémü jussal bírnák mái nap is Tartományaikat.

Ezen Tartományoknak mostani Geographiai és Statistikai állapota e' következő:

1) *Fekvése.* — Hoszsza 28° — $31\frac{1}{2}^{\circ}$ széle 41° — $44^{\circ} 50'$. Északra — Lombárd-Velencei Ország és Toscana; Keletre — az Adriai Tenger; Délre — Nápolisi Ország; Nyugotra Mutina, Toscana és a' középöldi Tenger között,

2) *Földje* részint róma és dombos, részint hegyes, kiváltképen az Apenninek' két részein, mellyeknek tetői az égbe emelkednek. A' középöldi Tenger' hosszában a' tiz mértföldnyi hoszsza és két mértföldnyi széles Pontiniai mocsárak terjednek. Ezeknek kiszáritására 6-ik Pius Pápa harmadfél millió forintot költött. De minden munka és költség sikertelen vala. Az Egyházi Birodalom több részeiben igen gyönyörű 's termékeny, mellyet a' természet szinte pazarló kézzel megáldott az ő legszebb ajándékival. Ellenben vannak ezen birodalomnak a' természettől éppen nem kedvelt helyei is, hol a' hálaadatlan föld a' nyomorult lakosnak verítéket 's izzadásit majd megfizetetlen hadja. Az Egyházi Birodalom Folyói közül nevezetesebbek a' *Tiberis*, mellynek útja 35 mértföld, 's ebből 3 mértföld hajókázható és *Po*, melly az Egyházi Birodalmat északra Lombárd-

Vel. Országtól elválasztja. Tavai közül pedig nevezetesebbek a' *Perugiai* (*Trasimen*, rettetes szó Romai fülben, melly fenttartja még máinapig is Hannibál' nevét) *Bolsenai* és *Braccianói*.

3) *Éghajlata* meleg, mindazonáltal a' meleget az Apennini hegyek és a' tengeri szelek enyhítik. A' levegő tiszta, száraz és egészséges. Csak a' posványos helyeken, kivált a' Pontinai mocsárok mellett, a' gőz miatt romlottabb. A' nyári hónapokban ritkán esik, ellenben Szent András és Karátson' Havában majd mindennap nagy eső van. Már Bőjtelő Havában a' fák virágoznak.

4) *Felosztása*. Az Egyházi Birodalom a' Romai Földkörre és 17 Delegátziókra vagy is Követségekre van osztva. A' Követségek' nevei: 1) Urbino, 2) Ravenna, 3) Forli (Forum Livii), 4) Ferrara, 5) Bononia (Bologna) 6) Frosinone, 7) Rieti (Reate), 8) Viterbo (Ovieto), 9) Civitavecchia, 10) Perugia (Perusia), 11) Spoleto, 12) Camerino, 13) Macerata, 14) Fermo (Firmum), 15) Ascoli (Asculum), 16) Ancona, 17) A' Pontecorvói és Benevento Hertzegség Nápoly Országban Szent Marinoval. A' Romai Földkör $40\frac{1}{2}$ □ mértföld. A' 17. Delegátziók — $771\frac{1}{2}$ ugyan

összesen 812 □ mértföld.

5) *Lakosi.* Kik a' Romai Földkörön laknak, az ő eredeteket a' régi Romaiaktól származtatják, kik pedig a' többi Tartományokban laknak, vegyes eredetűek. A' népek' költözésével a' honniak az idegenekkel öszvekeveredtek. A' Herulus, Gotthus, Lángobardus, Arabs az Olasz földet ellepték. Sőt Romának és az ő vidékének ama' ditsekedésében is, hogy az ő lakosinak ereket még azon régi félvilág' győzödelmes Urinak vére mozogtatja, több a' szín, mint a' valóság. Az egész Egyházi Birodalom' lakosinak száma a' legújabb számlálás szerint 2,425,800 lélek. Mintegy 3000 jó egy négyszegletű mértföldre. A' nevezetesebb Városokban a' lakosok' száma e' következő:

Romában.....	135,170
Bononiában.....	63,400
Perugiában.....	30,000
Anconában.....	29,800
Ferrarában.....	23,600
Fermóban.....	19,700
Riminiben (Ariminum).....	17,500
Rávennában.....	16,000
Forliban.....	15,500
Mácerátában.....	15,100
Folignoban (Fulginium)...	15,000
Faenzában (Faventzia).....	14,000
Beneventóban.....	13,800
Pesaróban (Pisaurum).....	13,600

Viterbóban.....12,600

Urbínóban.....11,500

Mind - össze az Egyházi Birodalomban 90 Város vagyon. A' Birodalom' Statusi vagy Rendjei: A' *Papság*, első és legbefolyóbb Rend. A' *Nemesség*, számos és vagyonos (Hertzegek, Római Senatorok, és alább-való Nemesek), A' *Polgárok*, a' kevés kereskedési szorgalom miatt nagy részént szegények. A' *Parasztok*. A' Religio Kátolika — mintegy 20,000 zsidó is lakik benne.

6) *Kormány*a. Ennek formája monarchica. Öt Delegátziókban, ugymint Urbínóban, Rávennában, Forliban, Ferrarában és Bononiában, a' Kárdinálok, mint *Legatusok*, viszik a' Kormányt, a' többi Delegátziókban pedig csak a' *Delegatusok*, kik nem Kárdinálok.

Szóval az Egyházi Birodalom minden tekintetben igen emlékezetre méltó. Ez a' szülőföldje, vagy lakhelye (kivált Roma) a' legnagyobb Hősöknek és Tudósoknak, kik nem csak századjaikat ékesítették, hanem máig is a' tsudálkozásnak tárgyai. Ez a' hazája a' legbetsesebb emlékeknek, mellyek majd mindenütt szembe tűnnek és a' képzelő erőt elmerítik az őszült korba 's betöltik annak mohás képeivel. Ez az a' föld, honnét leginkább kértetnek példák és ösztönök mind arra, a' mi

jó, szép és nagy. E' földre jutván egy sokat
 érző lélek elragadó felemeltetésében, a' régi-
 ségbe mintegy vissza idéztetve, minthogy az
 örömek is vannak könnyei, ezeket édesen
 hullatja. Lásd Prof. Galetti's Allgemeine Welt-
 funde 5-ze Auflage. — Dóczy József — Európa' Te-
 kintete 5-ik Kötet. Bétsben 1830. in 8.

Mind ezen Tartományokat virágba hozni,
 természeti fogyatkozásait szorgalmatossággal ki-
 pótolni, az ellentálló és makats földet termé-
 kenységre kényszeríteni, a' közönséges és ma-
 gános jövedelmeknek minden kútjait megnyit-
 ni, a' költői fényes képekben festett Szátur-
 nusi Országnak boldogságát megvalósítani, és
 így a' szükségnek és szegénységnek könnyeit
 letörlni, vagy legalább a' legérzékenyebb rész-
 vétellel édesekké tenni, kifáradni nem tudó
 iparkodással törekedik a' mostan ditsőségesen
 uralkodó 16-ik Gergely Pápának atyai és né-
 peinek nem csak örökös, hanem ideig való
 boldogságára is feláldoztatott szíve. E' kettős
 felséges tzelnek elérésére nappal és éjjel, sem-
 mi áldozatot sem kémélve, vigyázván tellyesen
 és tökéletesen betölti a' jelenkor' reményeit és
 várakozásait.

Ha Nagy Konstantin Tsászár' Ajándék Ók-
 Levele hiteles volna, itt legelőször arról kelle-
 ne szóllanunk. Lásd ezen Ók-Levelet in *Man-
 si Collectione Conciliorum Tomo 2-do colum.*

na 603. et seqq. és in *Decreto Gratiani* 1-a *Parte Dist.* 96 c. 14 *Constantinus.* c) De ezen Ók-Levelet a' Critica, midőn a' hosszú éjjel után a' Tudományok' láthatárán feltűnni kezdett, legottan az érdemlett setéségre kárhóztatta. Nem is szükséges, hogy itt több okokat hordjunk fel ezen költeménynek megtáfolására, minekutána az egész dolog senkinél sem ismeretlen, a' ki a' Criticában és az Egyházi Történetekben tsak közészerüképen jártas is.

c) Ezen Ók-Levéiben a' többi között mondatik:

„Beato Sylvestro Patri nostro, Summo Pontifici et
 „universalis urbis Romae Papae et omnibus ejus Successoribus Pontificibus, qui usque in finem mundi
 „in sede Beati Petri erunt sessuri, de praesenti concedimus palatium Imperii nostri Lateranense,
 „deinde diadema, videlicet coronam capitis nostri,
 „simulque phrygium, nec non et superhumerales, videlicet lorum, quod Imperiale circumdare assolet
 „collum; verum etiam et chlamydem purpuream, atque tunicam coccineam, et omnia Imperialia indumenta, sed et dignitatem Imperialem praesidentium Equitum, conferentes etiam et Imperialia
 „sceptra, simulque cuncta signa atque banda, et diversa ornamenta Imperialia et omnem processionem
 „Imperialis culminis, et gloriam potestatis nostrae.
 „— Decrevimus itaque et hoc, ut ipse (Sylvester
 „Papa) et successores ejus diademate, videlicet corona, quam ex capite nostro illi concessimus, ex auro purissimo et gemmis pretiosis uti debeant et in
 „capite ad laudem Dei pro honore B. Petri gestare.
 „Ipsa vero Beatissimus Papa, quia super coronam clericatus, quam gerit ad gloriam B. Petri, omnino
 „ipsa ex auro non est passus uti coronam, nos Phry-

„gium candido nitore splendidum, resurrectionem
 „Dominicam designans, ejus sacratissimo vertici
 „manibus nostris imposuimus et tenentes froenum
 „equi ipsius pro reverentia B. Petri, stratoris offi-
 „cium illi exhibuimus, statuantes eodem Phrygio
 „omnes ejus successores singulariter uti in processio-
 „nibus, ad imitationem Imperii nostri. — Unde ut
 „Pontificalis apex non vilescat, sed magis quam ter-
 „reni Imperii dignitas, gloriâ et potentiâ decoretur,
 „ecce tam palatium nostrum, ut praedictum est,
 „quam Romanam urbem, et omnes Italiae, seu oc-
 „cidentalium regionum provincias, loca et civitates,
 „praefato Beatissimo Pontifici nostro Sylvestro, uni-
 „versali Papae contradimus, atque relinquimus: et
 „ab eo, et a Successoribus ejus per hanc divalem
 „nostram et pragmaticum constitutum decernimus
 „disponenda atque juri Sanctae Romanae Ecclesiae
 „concedimus permansura. Unde congruum perspe-
 „ximus nostrum Imperium et regni potestatem in
 „Orientalibus transferri regionibus et in Byzantinae
 „provinciae optimo loco, homini nostro civitatem ae-
 „dificari, et nostrum illic constitui Imperium, quo-
 „niam ubi principatus Sacerdotum et Christianae
 „Religionis Caput ab Imperatore coelesti constitu-
 „tum est, justum non est, ut illic Imperator ter-
 „renus habeat potestatem.“

Tehát későbbi időknek szüleménye a' Ro-
 mai Pápának világi Fejedelemsége. Hogy
 azok, a' miket ennek eredetéről és minémű-
 ségeről mondani fogunk, szükséges világosság
 nélkül ne szűkölködjének, mintegy kis tábláts-
 kán lerajzoljuk itten Olasz Országnak azon
 időbéli képét, midőn a' Romai Pápák ugyan

ezen Országban Tartományokat nyervén a' világi Fejedelemségre első lépést tettek. Ezen idő tájban az említett Országban a' Lángobardusok uralkodtak a' Rávennai Exarchatus határig, vagy is Olasz Orzágnak azon részéig, melyet a' Görög Tsászárok birtak és a' Lángobardusok' erőszaki ellen soká védelmeztek. A' Tartomány pedig, melly Rávennai Exarchatusnak hivattatott, ome' nevet vette az Exarchusoktól, kik a' Görög Tsászároknak helytartói voltak és Rávennában lakván ezen Tsászárok' nevekben az egész Tartományt igazgatták és néha magának Romának is, pedig mérséklés nélkül, parantsoltak. Így Olasz Országban ekkor a' birodalom a' Lángobardusok' és Görögök között fel vala osztva. Lásd Muratorius Lajos Antalt ezen munkájában: *Antiquitates Italicae medii aevi Tomo 1-o in fol. edit. Mediol. a. 1738. Disertat. 2-da.*

Nagy Károly előbb Frankok' Királya', azután pedig egyszer'smind Romai Tsászár' ideig, ki a' Lángobardusok' birodalmának Olasz Országban véget vetett, álhatatlanok voltak ezen Országban a' határok a' Lángobardusok és Görögök között. A' Lángobardusok' beütésének első esztendeiben Albóin Király Plátzentziát, Pármát, Regiumot és Mutinát a' Görögöktől, a' mint igen hitelesnek látszik, elvette. Clephis, ki Albóin után uralkodott, Forum Corneliit is, melly most Imolának neveztetik, el-

foglalta. De 590-ik esztendőben Mórítz Görög Tsászársz Childebert Frankok' Királyával szövetséget kötven és erős hadi sereggel a' Lángobardusokat megtámadván Mutinát, Altinumot, Mantuát és más városokat ismét vissza vette. Agilulf Király alatt pedig mind ezek ujra a' Lángobárdusok' hatalmába jutottak. És ezen szerentséjek a' Lángobárdusoknak a' Görögöket, kik még rosszszabb sorstól féltek, végtére békességre kényszerítette. Ekkor állítatott fel határ a' Lángobárdusok és Görögök között, úgy hogy a' Lángobárdusok Mutinában, Regio Lepidiben és Mantuában, a' Görögök pedig Bononiában és Ferrariában uralkodnának. Ezen határ sokáig állott. De Liutprand Király idejében, ujra kiütven a' háboru a' Lángobardusok és Görögök között, a' Lángobárdusok Rávennát az Exarchatusnak más városaival együtt hatalmuk alá vetették. Ezekből kitetszik, mennyire terjedett az Exarchatus, midőn a' Lángobárdusok Olaszországban uralkodának. Samodia folyó különböztette meg a' Lángobárdusok' és Görögök' földjét, tsak hogy egynéhány esztendeig Bononia és Forum Cornellii, most Imola, a' Lángobárdusok' birtokában vala. Lásd Muratorius Lajos Antalt ezen munkájában: *Antiquitates Italicae medii aevi. Tomo 1-o in fol. edit. Mediol. a. 1738. Dissertat. 2-da.*

d) Mindezek a' Máppák' megnézésével világosabbak lesznek. Közönségesen Olvasóinknak elégendőképen tanátsolni nem tudjuk, hogy soha His-

toriát Máppák nélkül, a' hol ezek szükségesek, ne olvassanak. Így azok, a' miket a' Historiában olvasunk, azon kívül, hogy világosabbak, jobban gyönyörködtetnek és az emlékezetben hivebben megmaradnak. Ehez járul, hogy ekképen, midőn Historiát olvasunk, egyszersmind a' Geographiát is nagy részént megtanuljuk. Valamint pedig a' Historia régi és új, úgy Máppáinknak is, mellyeket használunk, a' régi, vagy új Historiához kell alkalmaztatva lenni; mivel a' Tartományoknak és helységeknek régi neveik sokszor idővel megváltoztak.

Tehát ezen időkben a' Romai Pápák a' Görög Tsászárok alatt voltak. Tudniillik Roma is a' Görög Tsászárokat uralta, kiknek neveken az ő tőlük rendeltetett Hertzegek (Duces) Romát igazgatták. Theophanes *Chronographiájában* 712-ik esztendő alatt, Zonárás in *Annalibus Tomo 2-do in fol. edit. Paris. 1687. p. 104 et s.* és más Görög Irók bizonyítják, hogy, midőn Leo Isaurus Görög Tsászár a' Szentek képeit megtámadta, 2-ik Gergely Pápa megtiltotta azon adókat, mellyek addig az ideig Olasz Országban és Romában a' Görög Tsászároknak fizettettek. e) De Warnefrid Pál *Forojuliumi Diaconus*, és Anastasius *Bibliothecarius*, Deák Irók, ellenkezőt mondanak. És ugyan Muratorius Lajos Antalnak ezen munkájában: *Rerum Italicarum Scriptores Tomo 1-o in fol. edit. Mediol. a. 1723.* Warnefrid Pál *De Gestis Langobardorum l. 6-o c. 49.* így

ir: „Hac tempestate Leo Imperator apud Constantinopolim Sanctorum imagines depositas incendit. Romano quoque Pontifici similia facere, si imperialem gratiam habere vellet, mandavit, sed Pontifex hoc facere contempsit, omnis quoque Ravennae exercitus, vel Venetiarum talibus jussis uno animo restiterunt et nisi eos prohibuisset Pontifex (2-ik Gergely) Imperatorem super se constituere fuissent aggressi“ Anastasius Bibliothecarius pedig 2-ik Gergely' életében így ír: „Jussionibus itaque postmodum missis decreverat Imperator (Leo Isaurus) ut nulla imago cujuslibet Sancti, aut Martyris, aut Angeli ubicunque haberetur, maledicta enim omnia asserebat, et si acquiesceret in hoc Pontifex (2-ik Gergely) gratiam Imperatoris haberet: si et hoc fieri praepediret, a suo gradu decideret. Respiciens ergo pius vir profanam Principis jussionem, jam contra Imperatorem, quasi contra hostem, se armavit, renuens haeresim ejus scribens ubique cavere se Christianos, eo quod orta fuisset impietas talis. Igitur permoti omnes Pentapolenses atque Venetiarum exercitus contra Imperatoris jussionem restiterunt, dicentes nunquam se in ejusdem Pontificis condescendere nece, sed pro ejus magis defensione viriliter decertare. Ita ut anathemati Paulum Exarchum, vel qui eum direxerat, ejusque consentaneos submitunt, spernentes ordinationem ejus

„sibi omnes ubique in Italia Duces elegerunt,
 „atque sic de Pontificis, deque sua immunita-
 „te cuncti studebant. Cognita vero Imperato-
 „ris nequitia, omnis Italia consilium iniit,
 „ut sibi eligerent Imperatorem et Constanti-
 „nopolim ducerent. Sed' compescuit tale con-
 „silium Pontifex, sperans conversionem Prin-
 „cipis.“

e) Theophanes' szavai a' Deák fordításban
 ezek: „Hoc anno irreligiosus Imperator Leo de pro-
 „scribendis et deponendis sanctis et venerandis ima-
 „ginibus primum tractatum habere coepit: comperto
 „cujus proposito Gregorius Papa Romanus scripta
 „prius ad ipsum Leonem Decretali Epistola, qua
 „de fide quidquam statuere et antiqua Ecclesiae
 „sancita a Sanctis Partibus firmata innovare, aut
 „convellere non decere Imperatorem commonet, Ita-
 „liae tandem ac Romae tributa ad ipsum deferenda
 „prohibuit.“ Zonárás' szavai pedig hasonlóképen a'
 Deák fordításban ezek: „Hac de causa (a' Szent
 Képek' üldözése miatt) Gregorius, qui tum Romae
 „veteris Ecclesiam gubernabat, repudiata societate
 „Pontificis novae Romae, nec non eorum, qui illum
 „sequerentur, illos una cum Imperatore Synodico
 „anathemate obstrinxit, et vectigalia, quae ad id
 „usque tempus Imperio inde pendebantur, inhibuit,
 „icto cum Francis foedere.“ A' Fordítások gyakor-
 ta hívtelenek. A' Historikus, kinek az igazságot, a'
 mennyire lehet, önnön szemeivel látni kell, ezeka-
 kel meg nem elégedhetik. Tehát magokban az ere-
 deti kutfőkben szükséges keresni, mi a' való és
 valótlan. Innét az eredeti kutfőknek helyeit, va-
 lamint itt a' Görögöknek, fordításban tsak azután

adom elő, minekutána azokat magokkal az eredeti kútfőkkel egybe hasonlítottam és hivségekről meggyőztettem.

Itten a' Görög és Deák Irók, a' mint látjuk, egymással ellenkeznek. Mit mond erre a' Critica? Leo Isaurus Görög Tsászár a' Szentek' Képei ellen az ő Edictumát 726-ik esztendőben hirdette ki. Tehát 2-ik Gergely Pápanak is erre nem soká kellett volna megtiltani a' Görög Tsászároknak Olasz Országban és Romában addig az ideig fizettetni szokott adókat. Már a' fentemlített Irók közül ezen dologgal egyik sem egy időkori. Theophanes a' 8-ik század' végén és a' 9-ik század' elején, Zonárás a' 12-ik században, Warnefrid Pál a' 8-ik század' végén és a' 9-ik század' elején, Anastasius Bibliothecarius a' 9-ik században élt. Inét az egy időkoriságról itt szó nem lehetvén, tsak a' dologhoz közelebb való korban kell hittel keresni. Ezen közelebb való kor pedig, kivéven Zonarást, a' többi fellebb említett Iróknál, ámbár külömbséggel, fenttaláltatik. Tehát az időre nézve Zonaráson kívül ezen Irók jó és szinte egy hitelűek lévén, midőn egymással ellenkeznek, a' nagyobb hitelességet nem az időre, hanem a' helyre nézve, hol ezen Irók éltek és irtak, kell meg állapítani. 2-ik Gergely Pápa' tetteiről irván, a' Görög Irók külföldiek, a' Deák Irók ellenben hazai Irók voltak. Már pedig Critikai rendszabás, hogy,

midőn az Irók egymással előadásokban ellenkeznek, inkább a' hazai Iróknak, ha tsak valami kifogás nintsen ellenek, mint a' külföldieknek adjunk hitelt. Innét a' Görög Irók' bizonyítását félre tévén, az említett Deák Irók szerint Leo Isaurusnak a' Szentek' képei ellen való dühösködésében 2-ik Gergely Pápa nem tiltotta meg azon adókat, mellyek addig az ideig Olasz Országban és Romában a' Görög Tsászároknak fizettetni szoktak. Az Apostol' tanítása szerint 2-ik Gergely Pápa a' világi dolgokban hív vala az ő Fejedelméhez, ámbár eretnekhez. Tsak a' hit' szentséges ügyében tudta és meg is tartotta azt, hogy inkább kell engedelmeskedni az Istennek, mint az embereknek.

3-ik Gergely is, ki mindjárt 2-ik Gergely után következett, megismérte a' világiakban Leo Isaurusnak és Constantin fiának hatalmát. Mansinál in *Collectione Conciliorum Tomo 12-o columna 285. et s.* 3-ik Gergelynek Levele Bonifátzius Érsekhez így végeztetik : „Data IV. Kalendas Novembris, imperante domno piissimo Augusto Leone, imperii ejus anno 23, sed et „Constantino magno imperatore ejus filio anno „20. indictione 8.“ Hasonlóképen Zacharias, ki 3-ik Gergely után következett, megmaradt a' Constántzinápolyi thrónus eránt való hiységben. Ez bőven kitettzik Anastasius Bibliothecariusból, ki Zacharias' életében e' kö-

vetkezendőket beszéli: Midőn Liutprand Lángobárdusok' Királya a' Ravennai birtokot háborgatná és már Ravenna varasának ostromlására készen állana, Eutychius Patricius és Exarchus János Ravennai Érsekkel és ezen városnak, úgy szinte Pentapolis és Aemilia' városainak egész népével Záchariás Pápához folyamodott, hogy az ő megszabadításokra sietne. Tehát Záchariás Pápa követséget és ajándékokat küldvén Liutprand királyhoz, kérte, hogy szándékától állana el és a' Ravennaiaknak Cæsena' várát adná vissza. De kérése sikertelen vala. Innét Romából a' Lángobárdusokhoz menvén Pápiába, vagy is Ticinumba jött, hol a' Király' lakása vala. Itt a' Királytól nagy tisztelettel fogadtatván kérte, hogy többé a' Ravennai birtokot ne nyomná, hanem inkább a' Ravennaiaktól elvett városokat adná vissza, nevezetesen Cæsena' várát. Végre győzött a' szép szónak ereje és a' Király a' hosszu keménység után a' Pápa' kérésére hajolt és Ravenna' városának határit, mint eleinte voltak, vissza állította. Két részeit Cæsena' vára' birtokának a' Görögöknek vissza adta. A' harmadik részét pedig ugyan ezen vár' birtokának zálog gyanánt fenttartotta, megigérvén, hogy az ő követjeinek Constantzinápolyból leendő vissza jövetelével azon várt és a' fenttartott harmadik részt is a' Görögöknek vissza térítené. Ezek így lévén, kétséges lehet e' Záchariás Pápának a' Görög Tsászárra való

hivsége? 3-ik István Pápa *f)* is megismérte a' Görög Tsászárnak Olasz Országi Tartományaiban való hatalmát, mert mint Anastasius Bibliothecarius *3-ik István Pápa' életében* írja, Romának és a' többi Görög birodalom alatt lévő Olasz Országi tartományoknak Aistulf Lángobárdusok' Királya ellen való védelmezésére Constantin Copronymus Görög Tsászárt hívta, és tsak akkor, mikor ettől már semmi segítséget sem reménylett, folyamodott Pippin Frankok' Királyához.

f) 2-dik István Pápa, ki Zachariás Pápa után következett, tsak négy napig ült az Apostoli Széken, 's ezért sokaktól a' Pápák közé nem is számláltatik és 3-ik István, ki ő utána választatott, 2-ik Istvánnak neveztetik.

Ámbár pedig a' fentemlített Görög és Deák Irók egymással ellenkeznek, mindazonáltal ezen ellenkezés nem a' dolog' velejét, hanem annak okát, vagy körülállását illeti. A' dolog' veleje abban áll, hogy, midőn Leo Isaurus Szentek' Képei ellen hadat indított, és azokat nem tsak Napkeleten, hanem Romában 's a' többi Olasz Országi birtokaiban is megsemmisíteni akarta, ellene Olaszországban támadások lettek. A' mi pedig ezen támadásoknak okát, vagy körülállását illeti, a' fentemlített Görög Irók bizonyítják, hogy ezen támadásoknak 2-ik Gergely Pápa volt indítója, vagy legalább részvevője, midőn az ő allítások szerint megtiltotta azon adókat, mellyek addig az ideig Olaszországban és Romában a' Görög Tsászároknak fizettetni szoktak. Ellenben a' fellebb nevezett Deák Irók szerint azon támadásoknak 2-ik Gergely

Pápa nem csak nem volt indítója, vagy részvevője, sőt inkább a' felháborodott sziveket tsillapította és a' Tsászár ellen való felkelésnek ellent állott. A' Critica' rendszabása szerint, midőn az Irók a' dolog' velejében megegyeznek és tsak annak okában, vagy körülállásaiban ellenkeznek, a' dolog' velejéről kétség nintsen, tsak annak okáról, vagy körülállásairól lehet a' szó és kérdés. Erre való nézve az bizonyos, hogy, midőn Leo Isaurus a' Szentek' Képeit üldözte, ellene Olasz Országban pártütések támadtak. Az pedig nem igaz, hogy ezen pártütésekbe 2-ik Gergely Pápanak befolyása lett volna; mert, mint fellebb mondtuk, ebben a' dologban az említett Deák Iróknak kell adni hitelt.

Hivek voltak tehát a' Romai Pápák Fejedelmeikhez, bár ezek eretnekségbe estek is mint Leo Isaurus és e' rossz atyának még rosszabb fia Constantin Copronymus. Ezen jó és példás alattvalósággal is megérdemlették a' Romai Pápák, hogy a' következő időkben uralkodjanak. A' Görög Tsászároknak eretneksége és a' Constántzinápolyi Udvarnak Olasz Országi alattvalóinak védelmezésére való gyengesége és restsége, melly miatt ezen elhagyatott alattvalói a' Långobárdus büszke és durva kénynek majdmajd prédáivá váltak, igen elidegenítették a' Görög uralkodástól az Olaszokat. A' Frank névnek fénye az uj Dynasztia alatt, melyet Pippin alkotott, még szembetűnőbbé tette ama' homályt, mellybe a' régi Görög ditsőség borula. Midőn Pippinnek és az ő házának hatalma emelkedett és örökségre töreked-

ni láttatott, Constantzinápoly' thronusa, az időknek minden ostromaitól megrázattatván, eldülésére hanyatlott. Az Olasz hajótörések közepette csak a' Frankok mutathattak és adhattak kikötőhelyet. Mind ezen környülállások, összfűzve, siettették és megérleltették a' dolgoknak azon új és nagy rendjét, melyet Pippinnek 's atyjánál nagyobb Fiának Károlynak győzedelmes fegyveri készítettek, 's mellyel kezdődött 's idővel ki is fejtődött a' Római Pápnak világi Fejedelemsége is.

Már lássuk, hogyan lettek mind ezek. Először is, hogyan született a' Frankoknak új Dynasztiaja, mellyből következett a' több más fontos dolgoknak hosszú sora. A' Merovingusok' nemzetsége, mellyből a' Frankok Királyokat választani szoktak, Hilderikig a' thronuson maradt. Ezen nemzetség már régen a' királynak csak puszta és üres nevét bírta, az egész hatalom pedig a' Királyi palota' Praefectusainak, kik *Majores Domus* hivattattak, kezükben vala. g) Ezen hivatalt akkor, mikor Hilderik letétetett, Pippin, Nagy Károlynak atya, már mintegy örökös jussal bírta; mert ennek az atya Mártell Károly a' Frankoknak sanyargató Tyránnusait elnyomta, különösen pedig az Arabs gögöt hatalmas karjával megtörte 's ezen árt, melly naprólnapra meszszebb terjedett, és Spanyol Országból Frantzia Országba is be-rohant, vissza térítette Spanyol szűkebb árkaiba, míg végre vissza nyomat-

tatnék ősi meleg hazájába. Így tehát az említett hivatal, melyet Pippin atyától vett által, igen ditsőségesen viselte 's mind önnön nevének soha el nem tűnő fényt, mind a' Frank nemzetnek erősséget, bátorságot, és a' jelenvalónál még szebb jövődőt, ellenségeiben pedig félelmet szerzett. Lásd Einhardot (Eginhardot) Nagy Károly' életében — Pertznel in opere: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum Tomo 2-o in fol. edit. Hannoverae A. 1829.* Rodericus Ximenez Toledoi Érseket in *Historia Arabum Cap. 14-o Annales Mettenses ad A. 732. et 737.* Pertznel in opere: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum Tomo 1-o in fol. edit. Hannoverae A. 1826.* Fredegarius Scholasticus in *Chronico apud Andream Du Chesne in opere: Historiae Francorum Scriptores Tomo 1-mo in fol. edit. Lutetiae Paris. A. 1636.* De Majoribus Domus Regiae Libellus vetusti Scriptoris apud Andream Du Chesne l. c. *Tomo 2-do in fol. edit. Lutetiae Paris. A. 1636.*

g) Einhardus Nagy Károly' életében így ír:
 „ Gens Merovingorum, de qua Franci Reges sibi creare
 „ soliti erant, usque in Hildericum Regem, qui jussu
 „ Stephani Romani Pontificis depositus ac detonsus
 „ atque in monasterium trusus est, durasse putatur.
 „ Quae licet in illo finita possit videri, tamen jam
 „ dudum nullius vigoris erat, nec quicquam in se clarum
 „ praeter inane regis vocabulum praeferebat; nam
 „ et opes et potentia regni penes palatii praefectos,
 „ qui Majores Domus dicebantur, et ad quos summa

„imperii pertinebat, tenebantur; neque Regi aliud re-
 „linquebatur, quam ut regio tantum nomine conten-
 „tus crine profuso, barbâ summissâ, solio resideret,
 „ac speciem dominantis effingeret, legatos undecun-
 „que venientes audiret, eisque abeuntibus responsa,
 „quae erat edoctus vel etiam jussus, ex sua velut
 „potestate redderet; cum praeter inutile Regis no-
 „men et precarium vitae stipendium, quod ei prae-
 „fectus aulae, prout videbatur, exhibebat, nihil
 „aliud proprii possideret, quam unam et eam prae-
 „parvi redditûs villam, in qua domum et ex qua fa-
 „mulos sibi necessaria ministrantes atque obsequium
 „exhibentes paucae numerositatis habebat. Quocun-
 „que eundum erat, carpento ibat, quod bubus jun-
 „ctis et bubulco rustico more agente, trahebatur;
 „sic ad palatium, sic ad publicum populi sui con-
 „ventum, qui annuatim ob regni utilitatem celebra-
 „batur, ire, sic domum redire solebat: ad regni
 „amministrationem et omnia, quae vel domi, vel
 „foris agenda ac disponenda erant, praefectus au-
 „lae procurabat. Quo officio tum, cum Hilderi-
 „cus deponeretur, Pippinus, pater Karoli Regis, jam
 „velut haereditario fungebatur. Nam pater ejus Ka-
 „rolus, qui tyrannos per totam Franciam dominatum
 „sibi vindicantes oppressit, et Sarracenos Galliam
 „occupare temptantes duobus magnis proeliis — ita
 „devicit, ut in Hispaniam eos redire compelleret, eun-
 „dem magistratum, a patre Pippino sibi dimissum,
 „egregie amministravit, qui honor non aliis a popu-
 „lo dari consueverat, quam his, qui et claritate
 „generis et opum amplitudine ceteris eminebant.“
 Lásd Percznél Tomo 2-do.

Eddig erre a' fokra jött a' dolog. Érezte
 Pippin, Nagy Károlynak attya, minő utat

nyitottak neki attyának Mártell Károlynak tettei, ezeken fellül pedig tulajdon tálentumi és érdemei, mellyek Hilderik gyáva, elpuhult 's tsak név szerint való Királyra annál károsabb homályt vontak. Mind ezek fontos hivatalával öszvekaptsolva ötet felségesebb tzelra hívták. De magok a' Frankok is tudták, mi Pippin, mi Hilderik, mi a' dolog, mi a' név, mi a' valóság, mi az árnyék. Továbbá megismérték, mennyivel tartoznak Pippin' házának 's mennyit várhatnak illy nemes vérnek Királyi thronusra való emeltetésétől. Fényes jövő nyilék meg előttek. De ennek feltárt kapuját ismét betsukni látszatott a' hivség' esküvése, mellyel Hilderikhez le valának kötelezve. Azomban Romában vala reménység.

Tehát Pippin, a' Frankok' Nagyainak egyetértésével, Burchard Wirtzburgi Püspököt és Folrád Papot Romába Zachárias Pápához küldötte, kik a' Pápától tanácsot kérnének Hilderik Király' ügyében, ha vallyon igazságosan ennek kellene e' lenni és neveztetni Királynak, kinek semmi Királyi hatalma' sem volna, vagy pedig annak, ki az egész hatalommal birna és az országlásnak minden terheit viselné? Zachariás felelte, hogy igazságosabb, hogy az lenne és neveztetnék Királynak, kinek kezeiben az egész hatalom volna 's azért parantsolta, hogy Pippin Királyi méltóságra emeltessék. Ezen Apostoli ítélet a' dologban minden kétséget és nehézséget elszél-

lesztett. E' szerint Pippin Frankok' Királya-
 vétetett és Suession városában ezen méltóságra
 szent Bonifatzius Érsek és Mátyr' kezével fel-
 kenettetett 's a' Frankok' szokása szerint Ki-
 rályi thronusra emeltetett. Hilderik pedig, ki a'
 Merovingus Királyok között utolsó vala, lebe-
 retvált fejje Klastromba küldetvén, avvá lett, a'
 minek született. Utóbb 3-ik István Pápa Fran-
 zia Országba Pippin Királyhoz ment, hogy a'
 Lángobárdusok ellen segítséget kérjen, és minek-
 utána neki ezen segítséget Pippin megígérte, Pá-
 risban Pippint a' Királyi méltóságban szent fel-
 kenéssel megerősítette és véle együtt két fiait is,
 Károlyt és Karlománt, Királyoknak felkente.
Lásd Annales Francorum Tiliani ad A. 749. 750.
753. 754. Annales Laureshamenses ad A. 752.
Annales Francorum Fuldenses ad A. 751. 752.
753. Annales Regum Francorum, Pippini, Ca-
roli M., Ludovici Pii — Auctore Einhardo ipsius
Caroli M. Notario, postea Abbate — ad A.
749. 750. 751. 752. 753. 754. Einhardus in
vita Karoli M. Chronicon-Moissiacense ad A.
741. Annales Mettenses ad A. 750 et 754. apud
Pertz. Chronicon Fredegarii Schol. apud An-
dream Du Chesne in opere: Historiae Fran-
corum Scriptores — Tomo 1-mo in fol. edit.
Lutetiae Paris. A. 1636. p. 773. De Majori-
bis Domus Regiae Libellus vetusti scriptoris
apud Andream Du Chesne l. c. Tomo 2-o in
fol. edit. Lutetiae Paris. A. 1636. Annales Fran-
corum Loiseliani ad A. 749. et 750. apud An-

dream Du Chesnel. l. c. Annales Francorum Ber-
tiniani ad A. 749. et 750. apud Franciscum D.
Chesne in opere : Historiae Francorum Scripto-
res Tom. 3-o in fol. edit. Lutetiae Paris. A. 1641.

Einhard in *Annalibus Regum Francorum*,
Pippini, Caroli M., Ludovici Pii ad A. 749. et
750. mondja, hogy Hilderik Zacharias Pápának
itélete szerint tétetett le, im' Einhard' szavai
ad A. 749. „Burchardus Wirtziburgensis Epi-
„scopus et Folradus Presbyter Capellanus missi
„sunt Romam ad Zachariam Papam, ut consu-
„lerent Pontificem, de causa Regum, qui illo
„tempore fuerunt in Francia, qui nomen tan-
„tum Regis, sed nullam potestatem regiam ha-
„buerunt. Per quos praedictus Pontifex man-
„davit, melius esse illum vocari Regem, apud
„quem summa potestatis consisteret: dataque
„auctoritate sua, jussit Pippinum Regem con-
„stitui.“ Ad A. 750. pedig: „Hoc anno secun-
„dum Romani Pontificis sanctionem Pippinus
„Rex Francorum appellatus est: et ad hujus
„dignitatem honoris unctus sacra unctione ma-
„nu sanctae memoriae Bonifacii Archi-Episco-
„pi et Martyris et more Francorum elevatus in
„solium Regni in civitate Suessiona. Hilderi-
„cus vero, qui falso Regis nomine fungebatur,
„tonso Capite in Monasterium missus est.“
Nagy Károly' életében ellenben bizonyítja, hogy
Hilderik 3-ik István Pápa' parantsolatjából fosz-
tatott meg a' thronustól, im' ismét Einhard'

szavai : „Gens Merovingorum, de qua Franci
 „Reges sibi creare soliti erant, usque in Hil-
 „dericum Regem, qui jussu Stephani Romani
 „Pontificis depositus ac detonsus atque in Mo-
 „nasterium trusus est, durasse putatur.“ Tehát
 Einhárd maga magával ellenkezik? Éppen nem.
 A' dolgot így kell megegyeztetni: Hilderik' le-
 tétele mind a' két Pápa' munkája. Tudniillik,
 a' mit Zachariás tett, 3-ik István megerősítet-
 te. Egyszer egyikről, máskor másikról szól
 Einhárd. Nem is önkényes ezen megegyeztetés,
 hanem a' Historián épül, mint a' fellyebb mon-
 dattakból kitettzik. Ezt erősíti Hermannus
 Contractus is, ki az ő *Chroniconjában* 752-ik
esztendő alatt Pistorius Jánosnál: *Rerum Ger-*
manicarum Scriptores — Edit. Ratispon. A.
1731. in fol. így ír: „Auctoritate Zachariae
 „Papae et non multo post Stephani (qui eidem
 „in Pontificatu sex annis successit) deposito
 „ac detonso Rege Hilderico, *Merovingorum ul-*
,timo, Pippinus Rex Francorum electus et Sues-
 sionis a S. Bonifacio Archi-Episcopo unctus,
 regnavit annis 17.“

Du-Chesne Andrásnál *Historiae Francorum*
Scriptores Tomo 2-do in fol. edit. Lut. Paris.
A. 1636. ezen tizimű Irás találtatik: *De Majo-*
ribus Domus Regiae Libellus vetusti Scripto-
ris — mellyben mondatik: „His temporibus
 „Hildricus in Regno Francorum substituitur.
 „De quo Pippinus Dux Legatos ad Zachariam

„Papam dirigit, interrogans eum, si ita manere deberent Reges Francorum, cum pene nullius essent potestatis, solo Regio nomine contenti. Quibus Legatis Romanus Pontifex respondit, illum debere Regem vocari, qui Rem publicam regeret. Detonso igitur Hildrico, et in Monasterio detruso, mox Franci Pippinum sibi Regem constituunt. — Denique Zacharia Pontifice defuncto Stephanus succedit, qui in Franciam ad Pippinum, urgente necessitate, venit, eumque ac duos filios Karolum, et Karlomannum pariter suae benedictionis oleo perunxit.“ Pertznél pedig *Tomo 2-de Theganus Lajos Tsászár életében* így ír: „Karolus senior et dux genuit Pippinum, quem Stephanus Romanus Pontifex consecravit et unxit in Regem.“ Innét ismét kérdés támadott, Zacháriásnak, vagy 3-ik Istvánnak kell-e Pippin’ felkenettetését tulajdonítani? De erre is könnyű a felelet. Ismét Pippin’ felkenetése mind a’ két Pápa’ munkája. Tudniillik Pippint Zachariás szent Bonifatzius Moguntziai Érsek által, 3-ik István pedig maga kente fel.

Ez bővebben kitettzik Mábilonból, ki *De Re Diplom. l. 5-o ad Tabellam 22.* így ír: „Hic — apponendam duximus Clausulam de abdicatione ipsius Childerici, quae clausula legitur in pervetusto exemplari membraneo, quod olim fuit Coenobii Dionysiani prope Parisios, nunc autem est penes RR. PP. Henschenium,

„et Papebrochium, qui mihi illud ante annos
 „octo coram ostenderunt. Haec autem clau-
 „sula in fine librorum Gregorii Turonensis
 „Episcopi de gloria Confessorum sic habet: si
 „nosse vis, *Lector*, quibus hic libellus temporibus
 „videatur esse conscriptus et ad sacrorum Mar-
 „tyrum pretiosam editus laudem, invenies anno
 „ab Incarnatione Domini 767., temporibus feli-
 „cissimi atque tranquillissimi et Catholici Pippi-
 „ni, Regis Francorum et Patricii Romanorum,
 „filii beatæ memoriae quondam Caroli Prin-
 „cipis: anno felicissimi regni ejus in Dei no-
 „mine sexto — decimo, indictione quinta: et fi-
 „liorum ejus eorundemque Regum Francorum
 „Caroli et Carlomanni (qui per manus sanctæ
 „recognitionis viri beatissimi domni Stephani
 „Papæ, una cum prædicto patre Domno viro
 „gloriosissimo Pippino Rege, sacro chrismate
 „divina providentia et sanctorum Petri et
 „Pauli intercessionibus consecrati sunt) anno
 „tertio — decimo. Nam ipse prædictus do-
 „mnus florentissimus Pippinus, Rex pius per
 „auctoritatem et imperium sanctæ recorda-
 „tionis Domni Zachariæ Papæ, et unctio-
 „nem sancti chrismatis, per manus beatorum
 „Sacerdotum Galliarum et electionem omnium
 „Franchorum tribus annis antea in regni solio
 „sublimatus est. Postea per manus ejusdem
 „Stephani Pontificis, die uno in beatorum præ-
 „dictorum Martyrum, Dionysii, Rustici et Eleu-
 „therii ecclesia (ubi et venerabilis vir Folradus

„*Archi-Presbyter et Abbas esse cognoscitur*)
in Regem et Patricium, una cum praedictis
 „*filiis Carolo et Carolomanno in nomine S. Tri-*
 „*nitatis unctus et benedictus est.*“

Igy tehát Pippinnek a' Királyi méltóságra való felemeltetése, mellyel kezdődött a' Frankoknál az ugy neveztetett *Carolingus* Királyoknak sora, az Apostoli Széknek nagy alkotmánya vala. Zachariás Pápa, ki ennek első alapkövét letette, Pippin' házának fényes tetteit és érdemeit betsülte 's a' thronusra méltóknak ítélte. E' mellett Zachariás tudta, hogy Pippin nem csak a' Frank nemzetnek boldogságára, hanem Olasz Országának 's különösen az Apostoli Széknek a' Lángobárdus fegyverektől való megmentésére is szükséges. A' Constantzina-polyi Udvarhoz, annál inkább az elfajzott Merovingusokhoz senki sem támaszthatta reményét. Tsak Pippinnek ismért áhíthatossága és az ellenség előtt rettegni nem tudó szive lehetett megszabadító. Tsak ő vala tárgya a' közönséges ohajtásoknak 's várakozásoknak. Tsak ő rajta függöttek mindeneknek szemei. Kiváltképen a' Romai Szék' részére mutogatták magokat a' legszebb bizodalma, minekutána Pippinnek a' Királyi méltóságra való felemeltetésére Apostoli szavát és jóváhagyását adván, ezen uj Dynasztiaát magának örökösen lekötölte volna. De a' Romai Szék is Pippinnek 's az ő benne emelkedő uj Dynasztianak szük-

séges vala. Attól vette nem csak létét, hanem erősségét és tartósságát is. Erre szükséges volt, hogy a' Római Szék a' Frankokat ama' hívség esküvéstől, mellyel a' Merovingus házhoz le valának kötelezve, feloldozza és Apostoli ítéletével az uj Dynasztianak a' világ előtt 's különösen a' Frank nemzet előtt igazságos 's törvényes eredetet, következendőképén pedig kívánt tekintetet szerezzon. Mind a' két rész, tudniillik, a' Római Szék és az uj Dynasztia, érezte, mi volna és jövőendőben is mi lenne egyik a' másiknak.

A' kikötőhelynek, mellyet a' Római Szék magának nyitott, csak hamar vette is hasznát. Midőn Aistulf Lángobárdusok' Királya győzdelmes seregeivel Romát és annak környékeit rettegtetné, a' közönséges félelmek' közepette 3-dik István Pápa Aistulfhhoz nagy ajándékokkal követséget küldvén tőle békességet kért. Aistulf ezen nagy ajándékokat vevén a' követekkel 40 esztendeig tartó békességet kötött. De mintegy négy hónap múlva ezen békességet hitetlenül megszegte és ismét neve' 's fegyverre' rettegésével mindeneket megtöltte. A' Római Pápát és az egész Római népet sok szidalmazásokkal és fenyegetődésekkel illetvén Romát és a' hozzá tartozó várakat a' maga hatalma alá hajtani szándékozott. h) Azomban érkezett Romába Constantin Copronymus Görög Tsászárnak követje, ki a' Tsászár' parantso-

latit a' jelenlévő környülállásokhoz képest a' Pápához 's egyszer'smind az intést Aistulfhhoz elhozta, hogy azon helyeket, mellyeket a' Görög Birodalomtól elfoglalt, tulajdon Uroknak vissza adná. Ezen Tsászári követet a' maga követével együtt a' Pápa tüstént Rávennába Aistulfhhoz küldötte. De ezen követeket Aistulf, kit a' szerentse' kedvezése felfujt és vak bizodalokkal megtöltött, a' békességnek minden reménysége nélkül vissza botsátotta. Tsak karddal akarta mérni az igazságot. Így a' Pápa, Aistulfnak megkérlelhetetlen makatsságát látván, Constantzinápolyba követeket küldött, kik által Constantin Copronymus Görög Tsászárt kérte, hogy, a' mint neki többszer megígérte, hatalmas hadi sereggel Olasz Országba sietne és Romát Olasz Országgal együtt legveszedelmesebb ellenségétől szabadítaná meg. De sikertelen volt a' kérés. Constantzinápolyból nem jött a' kívánt segítség, Roma 's Olasz Ország illy inséges időben önnön sorsára volt hagyva. Tehát, valamint 2-ik és 3-ik Gergely, 's Zacharias, kik ő előtte ültek az Apostoli Széken, Francia Országba Károlyhoz folyamodtak 's azon beütesek és elnyomattatások ellen segedelmet kértek, mellyeket ők is a' Lángobárdusok' részéről tapasztaltak, úgy 3-dik István Pápa is hasonló segedelem végett Pip-pin Frankok' Királyához fájdalmas érzésekkel tellyes Levelet küldött. Azután pedig 3-ik István Pápa személyesen Francia Országba

Pippinhez ment, és töle a' Lángobárdusok ellen segétséget kért, i) 's ezen alkalmatossággal Párisban Pippint két fiaival együtt a' Frankok' Királyaivá felkente. Lásd Anastasius Bibliothecariust 3-ik István Pápa' életében Muratorius Lajos Antalnál *Rerum Italicarum Scriptores Tomo 3-io edit. Mediolan. A. 1723. in fol.* Anastasius Bibliothecariust in *Historia Ecclesiastica ad annum Incarnationis 734. annum vero imperii Constantini (Copronymi) 2-dum. Annales Francorum Tiliani ad A. 753. et 754. Annales Francorum Fuldenses ad A. 753. Einhardi Annales Regum Francorum, Pippini, Caroli M., Ludovici Pii ad A. 751. 752. 753. 754. Chronicon Moissiacense ad A. 741. Annales Francorum Mettenses ad A. 753. et 754. in Pertz. Fredegarii Scholast. Chronicon jussu Nibelungi Com. continuatum apud Andream Du Chesne in opere: Historiae Francorum Scriptores. Tomo 1-mo edit. Lutetiae Parisiorum A. 1636. in fol. p. 774. Annales Francorum Loiseliani ad A. 753. et 754. apud Andream Du Chesne in opere: Historiae Francorum Scriptores Tomo 2-do edit. Lutetiae Parisiorum A. 1636. in fol. Annales Francorum Bertiniani ad A. 753. et 754. apud Franciscum Du Chesne in Opere: Historiae Francorum Scriptores Tomo 3-io edit. Lutetiae Parisiorum A. 1641. in fol.*

h) Mint Anastasius Bibliothecarius 3-ik István Pápa' életében írja: Azon rettegés' alkalmatosságá-

val, melyet Aistulf' fegyvere elterjesztett, 3-ik István Pápa az Isten' könyörületességének a' Lángobárdusok ellen való megnyerésére Romában Butsujárást tartott, mellyben ugyan ezen Pápa hamuval meghintett fővel és mezítelen lábokkal Krisztus Urunk' képét tulajdon vállán vitte. Ezt a' mi időnkbeli gondolkodás szerint sokan talán nevetségesnek találják. De a' Pragmatica Historiának törvényszabása szerint szükséges, a' mult dolgokról és szokásokról a' mult időkből, azaz a' dolgoknak és szokásoknak tulajdon idejeből, nem pedig a' későbbi 's mostani időkből ítéletet tenni. Az idők változnak 's vélek együtt a' gondolkodás, izlés, ítélet. Bár soha se rosszabbra! A' Historikusnak szinte minden időben kell élni 's minden tartomány' polgárának lenni. Tsak így emelkedhetik fel magához méltóképen az előítéleteken, mellyek a' dolgoknak szemlélésében a' néző pontot elfordítják 's következendőképen az ítéletet hibássá teszik.

i) A' Moissiacziai *Chroniconban* a' 741-ik esztendő alatt e' következendőket olvassuk: „Post obi-
 „tum Zachariae Pontificis Stephanus, natione Grae-
 „cus, sedit in Pontificatu. Hic molestiam Lango-
 „bardorum et superbiam Haistulphi regis non suffe-
 „rens ad defensionem Pippini, regis Francorum,
 „quaerendam partibus Franciae pergit. Quod cum
 „nunciatum fuisset regi Pippino, magno repletus est
 „gaudio, filiumque suum primogenitum Carolum,
 „qui post eum regnaturus erat, obviam ei ire prae-
 „cepit, ipsumque cum honore ad praesentiam ejus
 „in villa, quae dicitur Pons Hugonis, adducere;
 „ibique veniens praedictus Papa a Pippino rege ho-
 „norifice susceptus est. Sequenti die una cum clero
 „suo aspersus cinere et indutus cilicio in terram
 „prostratus, per misericordiam Dei omnipotentis et

„merita Beatorum Apostolorum Petri et Pauli Pippinum regem obsecrans, ut se et populum Romanum de manu Langobardorum et superbi regis Haimstulphi servitio liberaret; nec antea de terra sursum gere voluit, quam sibi rex praedictus Pippinus cum filiis suis et Optimatibus Francorum manum porrigerent, et ipsum pro indicio suffragii futuri et liberationis de terra levarent.“ 3-ik István Pápanak ezen maga viseletén is néki fenakadhatna, ki ismét a' mult időket a' mostaniakból ítelné. Erre is tehát azt mondjuk, a' mit fellyebb mondottunk. Többször illy vonásokat a' mult időkből a' Historia azért jelez és szed össze, hogy ezekből a' mult időknél képét felállítsa, minthogy a' Historiának kötelessége a' különbféle időket megismertetni, 's következőképen a' sokféle 's különböző gondolkodás' módját 's innét eredett izléseket, ítéleteket, szokásokat, 's a' t. megmagyarázni 's felvilágosítani.

Foganatos is volt 3-ik István Pápa' kérése. Pippin Aistulf Langobárdusok Királyához követeket küldött, és nagy ajándékokat igérvén őtet arra bírni igyekezett, hogy a' békesség' tanácsait elfogadná és vérontás nélkül azokat, a' miket a' Romai Anyaszentegyháztól 's a' Görög Birodalomtól Olaszországban elfoglalt, azoknak, mint tulajdonosiknak, vissza adná. De nem volt képes a' maga erejében 's fegyverének szerentséjében kevélyen megbízott Király' makatsságát a' békesség' útján meggyőzni. Errevalónézve 754-ik esztendőben Pippin, nékiket a' Frankok' Nagyjai közül és azokkal

együtt hadi seregeket előre küldvén, a' Lángobárdus szélek felé utnak indult. Aistulf pedig hallván, hogy ezen hadi seregek kevés számmal volnának, azokat nagy erővel megtámadta. De a' szám nélkül szükölködő vitézi erkölts a' számmal kérkedő, 's a' sokaságra felfuvalkodottan támaszkodott dühösséget fellülhaladta. A' Frankoké lett a' győzelem. A' Lángobárdusok közül igen sokan elestek. Maga Aistulf is a' Frankok' kezeitől alig szabadulhatott volna meg, ha tsak sebes futással, minden fegyver nélkül, Pápia várossába nem vette volna menedék helyét, hol is a' Frankok' félelme miatt megvert hadának tsekély töredékivel betsukta magát. Minekutána pedig az egész Lángobárdus tábor a' Frank győzelem' jutalma lett volna, a' Frankok a' Lángobárdusok' birtokaiba nyomultak. Nem sokára falai alatt látta a' győzödelmeseket a' megrémült Pápia. Hová maga is Pippin 3-ik István Pápa' társaságában érkezett. Azonnal a' Frankok a' város' ostromlásához fogtak és az ostromlást egynehány napig erősen folytatták. De Pippin a' Pápa' tanácsára a' Romaiak, Frankok és Lángobárdusok között békességet szerzett. Aistulf esküvessel megígérte, hogy Rávennát a' többi elfoglalt városokkal együtt tüstént vissza fogja adni, és ennek még nagyobb hitelére Pippinnek hadi kezeseket is adott. Ezen békesség' kötés után Pippin a' Lángobárdusok' hadi kezeseit magával vivén a' Frankokkal együtt Frantzia Or-

szágba visszatért. A' kutfőket, melyekből ezeket merítettük, alább fogjuk megnevezni.

Mindazonáltal Aistulf tsak azt várta, hogy Pippin a' Frankokkal együtt eltávozzon. Azonnal 755-ik esztendőben esküvését hitetlenül megszegte és a' mit megígért, bé nem tellyesítette, az elfoglalt városokat továbbá is hatalma alatt tartván. Sőt, minekutána 3-ik István Pápa Romába vissza tért, kevés idő múlva uj dühösséggel megtelvén nagy hadi sereggel Roma várasa ellen indult, melyet is minden részről bekerítvén három hónapig ostromlott. Mindenfelől tsak a' fájdalomnak és kétségbe-esésnek lármái hallattak. Az egész tartományban a' lerontatott városok, a' felégettetett faluk, az ő gyümöltseiktől és ékességeiktől megfosztatott mezők, a' földmivesnek megsemmisítettett reménysége, az utazónak szemei eleibe tüntették az ő egész rettenetességében a' nyomoruságnak képét. Tudniillik Aistulf tüzzel és vassal terjesztette nevének félelmét. Ezen istentelen tetteiről Aistulfnak tsak hamar Pippin tudósíttatott. De 3-ik István Pápa is Frantzia Országba Pippinhez követeket küldött. Azokat, a' mik történtek és a' miket Aistulf vadsága elkövetett, Pippinnek értésére adta, az utolsó ítélet' napjára kérvén őtet, hogy mindeneket, melyeket Sz. Péternek ígért, tellyesítené. Ezekre Pippin megindulván ismét az ő seregeivel a' Lángobárdusok' birtokiba beütött, és kevés idő

mulva Pápiánál állott. k) Midőn tehát ezen várost ostromlaná, Aistulf, hogy Pippin néki megbotsátana és a' város' ostromlásától megszűnnék, erősen igérte, hogy azon városokat, melyeket a' békesség kötés szerint vissza adni köteleztetnék, azonnal vissza fogja adni. Erre az előbbeni békesség ismét megerősített, és Aistulf az említett városokat vissza térítette, azokhoz adván Comiacum várát is. Pippin pedig mind ezen vissza adatott városokat Sz. Péternek, a' Romai Anyaszentegháznak és a' Romai Pápáknak ajándékozta l). Ezekután Pippin az ő seregeivel ismét Frantzia Országba vissza ment. Lásd 3-ik István Pápanak 3-ik, 4-ik, 6-ik, 7-ik, 9-ik Levelét Du Chesne Ferentznél: *Historiae Francorum Scriptores T. 3-io in fol. edit. Lutet. Parisiorum a. 1641.* Anastasius Bibliothecariust 3-ik István Pápa' életében. *Annales Francorum Tiliani ad a. 755. et 756. Annales Francorum Fuldenses ad a. 754. 755. 756. Einhardi Annales Regum Francorum, Pippini, Caroli M., Ludovici Pii — ad a. 755. et 756. Chronicon Moissiacense ad a. 741. Annales Mettenses ad a. 753. 754. 755. in Pertz. Fredegarii Scholast. Chronicon jussu Nibelungi Com. continuatum apud Andream Du Chesne in opere: Historiae Francorum Scriptores — Tomo 1-o edit. Lutetiae Paris. a. 1636. in fol. p. 774. Annales Francorum Loiseliani ad. a. 755. et 756. apud Andream Du Chesne in Opere: Historiae Fran-*

corum Scriptores Tomo 2-o in fol. edit. Lutetiae Paris. a. 1636. Annales Francorum Bertiniani ad a. 755. et 756. apud Franciscum Du Chesne in opere: Historiae Francorum Scriptores Tomo 3-io in fol. edit. Lutetiae Paris. A. 1641. m)

k) Mint Anastasius Bibliothecarius 3-ik István Pápa' életében írja: Midőn Pippin a' Lángobárdusok' széleihez közelítene, a' Tsászári követek, kik Pippinhez valának küldetve, Romában megérkeztek. Ezeket 3-ik István Pápa Pippin' hadi mozdulásiról tudósítván a' maga követével együtt Frantzia Országba utasította: kik Massiliába jöven értettek, hogy már Pippin a' Lángobárdusok' birtokiba behatott. Tehát egyik Tsászári követ Pippin után sietett, kivel is a' Lángobárdusok' tartományában nem messze Pápia' városához öszve jöven, igen sok Tsászári ajándékoknak ígérete mellett kérte, hogy Rávennat és a' Rávennai Exarchatusnak többi várasait és várait a' Tsászár' birtokába vissza eresztene. De Pippint erre semmiképen sem bírhatta, mert Pippin mindezen várasokat és várakat Sz. Péternek, a' Romai Szentegyháznak és a' Romai Pápanak által adni szándékozta. Tudniillik ezen birtokok a' hadi igaz szerint (*jure belli*) Pippiné lettek és így ezeket Pippin elajándékozhatta. A' Görög uralkodás is Olasz Országban, melly előbb a' nyugoti Birodalomhoz tartozott, tsak hadi igazon épült 's ezen fellül már tehetetlen és a' Tsászárok'nak a' szent képek' dolgában való eretnekségek miatt az igaz hitű Olasz Országi népek előtt gyűlöletes vala.

l) Anastasius Bibliothecarius 3-ik István Pápa' életében így ír: „De quibus omnibus receptis civi-

„tatibus donationem in scriptis a' Beato Petro atque
 „a sancta Romana Ecclesia, vel omnibus in perpe-
 „tuum Pontificibus Apostolicae Sedis misit (Pippinus)
 „possidendam, quae et usque hactenus in archivio
 „sanctae nostrae Ecclesiae recondita tenetur.“ Just-
 Fontaninus in *Defensione prima dominii temporalis*
Sanctae Sedis in Comachium, melly munkát eredeti-
 képen Olasz nyelven irta, azt állítja, hogy ezen
 Ajándék Ók-Levele Pippinnek még megvagyón. Si-
 gonius Károlynak ezen tizimű munkájában: *Historia-*
rum de Regno Italiae l. 3. p. 204. ejusdem Caroli
 Sigonii *Operum Tomo 2-do* alatt a' jegyzésben mon-
 datik: „Franciscus Blanchinus in Prolegomenis ad
 „Anastasium (Bibliothecarium) ab ipso illustra-
 „tum — hujus Donationis (Pippini) specimen profert
 „ex Codice Farnesiano, quod Pippini et Caroli M.
 „aetatem procul dubio sapit.“ Moshem János Lörintz
 is ezen munkájában: *Institutionum Historiae Ecclesi-*
asticae antiquae et recentioris — editio altera — Helmsta-
dii A. 1764. in 4-o p. 263. a' d) alatt való jegyzés-
 ben mondja: „At Franciscus tamen Blanchinus in
 „*Prolegomenis ad Anastasium (Bibliothecarium) de*
 „*vitis Pontif. Rom. p. 55.* specimen quoddam dona-
 „tionis hujus ex Farnesiano codice sistit, quod anti-
 „quitatis habere notas videtur.“ De én Muratorius
 Lajos Antalnál: *Rerum Italicarum Scriptores Tomo 3.*
in fol. edit. Mediolan. A. 1723. Blanchinus Ferentznek
 hosszu Előbeszédjét *Praefatio Francisci Blanchini*
in vitas Pontificum Romanorum Anastasio Bibliotheca-
cario attributas — egészen elolvassván abban Pippin-
 nek Ajándék Ók-Levelét fel nem találtam. Hogy Pip-
 pinnek ezen Ajándék Ók-Levele vagy elveszett, vagy
 valahol még ismételten lappang, elég tanubizony-
 ság az, hogy azon vetekedés' alkalmatosságával, melly
 a' mult században 11-ik Kelemen Pápa és 1-ső József

Tsászár között Comachium eránt fenn forgott, a' Pápa' jusainak védelmezői ezen Ók-Levelet ki nem mutatták, noha ezt azok, kik a' Tsászár' jusait vitatták, kívánták' és sürgették. Lásd Just. Fontaninus in *Defensione dominii temporalis Sanctae Sedis in Comachium*. — Ludov. Ant. Muratorius in *Opere: Antichità Estensi Parte seconda Cap. 19. edit. Mutinens. A. 1740. in fol. Osservazioni sopra una Lettera intitolata: Il dominio temporale della Sede Apostolica sopra la Città di Comacchio. In Modena 1708. fol. e in Francfort 1713. tradotto in Franzese all' Haja 1710. — Supplica di Rinaldo 1. Duca di Modena alla S. Ces. Maestà di Giuseppe 1. Imperadore per le Controversie di Comacchio. In Modena 1710. fol. e poscia in Francfort nel 1713. — Quistioni Comachiesi. In Modena 1711. fol. e dipoi in Francfort nel 1713. — Piena Esposizione de i Diritti Imperiali ed Estensi sopra la Città di Comacchio. In Modena 1712. fol. tradotta in Franzese fustampata in Utrecht nel 1713. in 4. — Disamina di una Scrittura intitolata: Risposta a varie Scritture in proposito della controversia di Comacchio. In Modena 1720. fol. — Jo. Laur. Moshemii *Institutionum Historiae Ecclesiasticae antiquae et recentioris — Editio altera Helmstadii A. 1764. in 4. p. 263.* — Michael Ignaz Schmidt's *Neuere Geschichte der Deutschen*, fortgesetzt von Joseph Milbiller. — 10ter Band. Ulm und Wien A. 1801. in 8. 11tes Buch 13tes Kapitel.*

m) Midőn itt az Annalisek 754-ik esztendő helyett 755-iket és 755-ik helyett 756-ikat számlálnak, meg kell emlékeznünk arról, hogy ezen Annalisek az esztendőt Karátson napjától, vagy is 25-ik December-től kezdik, azért egy esztendővel többet számlálnak, mint mi, kik az esztendőt 1-ső Januariustól kezdjük. Lásd *Introductionem meam in Historiam Ecclesiasticam p. 113.*

Azon hires ajándékot, mellyet Pippin a' Romai Pápáknak adott, Anastasius Bibliothecarius 3-ik *István Pápa' életében* így írja le:

„Ad recipiendas vero ipsas civitates (mellyeket Aistulf vissza adott) misit ipse Christianissimus Francorum Rex (Pippinus) suum Consiliarium, idest Fulradum venerabilem Abbatem et Presbyterum. Et continuo ejus eximietas feliciter cum suis exercitibus Franciam repedavit. — Et ipsas claves tam Ravennatum urbis, quamque diversarum civitatum ipsius Ravennatum Exarchatus una cum suprascripta donatione de eis a suo Rege (Pippino) emissa in confessione Beati Petri ponens (praedictus Fulradus Abbas et Presbyter) eidem Apostolo et ejus Vicario sanctissimo Papae atque omnibus ejus successoribus Pontificibus perenniter possidendas atque disponendas tradidit, idest Ravennam, Ariminum, Pisaurum, atque Fanum, Cesenas, Senogallias, Esium, Forum Pompilii, Forum Livii cum castro Sussubio, Montemferetri, Acerragio, Montem Lucari, Serram, Castellum sancti Mariani, Bobrum, Urbinum, Callium, Luculos, Eugubium, seu Comiaculum. Nec non et civitatem Narniensem, quae a Ducatu Spoletino a parte Romanorum per evoluta annorum spatia fuerat invasa.“ *n)* Mindazonáltal, melly határi voltak ezen Exarchatusnak, mellyet Pippin a' Romai Pápáknak ajándékozott, erről nagy vetekedés vagyon, mellynek eligazítása.

ban és felvilágosításában kivált a' múlt században a' tudós férfiak sokat fáradoztak. A' Pápai jusok' védelmezői a' Pápáknak ajándékoztatott Exarchatusnak határit kiterjeszteni, ellenben a' Pápai jusok' ellenségei azokat keskenyebb szélek közé szorítani iparkodtak. Ha Pippinnek Ajándék Ók-Levele megvolna, az egész dologban semmi kétség sem lehetne. o)

n) Joh. Ernst Christian Schmidt ezen tizimű munkájában: *Handbuch der christlichen Kirchengeschichte 4-ter Theil in 8. Gießen und Darmstadt A. 1806.* a' 204. lapon így ír: „Die meisten der Orte sind noch unter denselben, oder doch nur wenig veränderten Namen bekannt, als: Ravenna, Rimini, Pesaro, Fano, Cesena, Sinigaglia, Giesi, Forlimpopoli, Forli, Monte Feltro, Acerragio, Monte di Lucarro, Serra, vielleicht San Marino, Bobbio, Urbino, Cagli, Luceolo, Gubbio, Comachio, Narni.“

o) Sigonius Károly *Historiarum de Regno Italiae libro 3-tio p. 204.* (Caroli Sigonii *Operum Tomo 2-do*) így ír: „Exarchatus complexus est Ravennam, Bononiam, Imolam, Faventiam, Forum Popilii, Forum Livii, Caesenam, Bobium, Ferrariam, Comaclum, Adriam, Ficoclas et Gabellum, Pentapolis, vero Ariminum, Pisaurum, Auximum, Numanam, Aesium, Forum Sempronii, Montem Feretri, Urbium, Territorium Balnense, Calles Luceolos, et Engubium cum castris et finibus ad haec oppida pertinentibus, ut ex Ludovici Pii privilegio apparet, quo haec donatio confirmatur.“ Többször Ahítatos Lajosnak ezen Privilegiomáról alább fogunk szólni. Rubeus Jeromos pedig *Hist. Ravenn. lib. 4. p. 194.* így szól: „Fulcadus (Fulradus Pippinnek kö-

„vetje) cum legatis Aistulphi Ravennam perveniens
 „acceptis ex ea obsidibus, possessioneque recupera-
 „ta primarios ejus cives secum deducens, claves ur-
 „bis Romae detulit et B. Petri Ecclesiae Christique Vi-
 „cariis, Petri successoribus urbem perpetuo possi-
 „dendam tradidit, quod et in ceteris tam Pentapolis,
 „quam Aemiliae urbibus ab Fulcado (Fulrado) et
 „Aistulphi Legatis factum est. Quam regionem grae-
 „ca voce Pentapolin appellant, ea Ravennam, Caese-
 „nam, Classem, Forum Livii et Pompilii continebat,
 „earumque Civitatum agros atque haec Pentapolis al-
 „tera erat Exarchatus pars, alteram Aemiliam vo-
 „cant, quae ab foro Cornelii incipiens, ea continet,
 „quae proficiscentibus Bononia, Mutina, Regio Le-
 „pidi, Parma, Placentia per viam Aemiliam usque
 „ad Padum ab Apennino conspiciuntur. Ager pariter
 „Ravennas, qua meridiem et occidentem respicit ab
 „Appenini jugis per Faventini agri partem ad Padum
 „a meridie vero et occidente per Caesenatem et Cer-
 „viensem ad mare Hadriaticum pertinebat. A septem-
 „trionibus quidquid intra Mincium, Padumque et ab
 „eo Veronensium, Vicetinarum, Patavinorumque fini-
 „bus ad Veneta littora extenditur. Ut non minus Cae-
 „sena, Faventia, Cymacium (késég kivül Comacium
 „vagy Comacium, mint Struvius észre veszi) ac Fer-
 „raria, quam quae sub Pentapoli contineri dictum
 „est, in Ravennati essent, Ravennaeque subjiceren-
 „tur. In Exarchatu concluditur quidquid a Placentino
 „inter Padum, Apenninum paludes stagnaque Vene-
 „torum et mare Hadriaticum usque Ariminum conti-
 „netur. Quae similiter urbs una cum eo tractu, quod
 „inter Isaurum Apenninumque et Hadriaticum mare
 „includitur ad Exarchatum est adjuncta; ut ex ea,
 „quae usque ad aetatem Blondi, in jurisdictione Ex-
 „archi servabatur, consuetudine intelligi difficilli-

„mum non est. Universum igitur Exarchatum Pippinus Ecclesiae Romanae dono dedit.“ Lásd Struvius Burcard Gotthelffnél *Rerum Germanicarum Scriptores Tomo 1-mo in fol. edit. 3-tiae Argentorati A. 1717. Annales Francorum Fuldenses 756-ik esztendőnél alatt a' jegyzetben.* Rubeus Jeromosnak fent említett munkáját örömezt olvastam volna, de azt Pesthen fel nem találhattam.

(Folytatása következik)

Az 52-ik lapon f) alatt lévő jegyzés után következő sorokat: Ambár pedig a' fent említett 's a' t. — Hívek voltak tehát a' Római Pápa 's a' t. az 53-ik lapon, nagyobb betűkkel kellett volna nyomtatni.

Erkölcsei méltóságunk' eszközéről, és ezen eszköz' megmaradhatásának szükséges feltételéről.

Igen szép, és nagy dolog embernek lenni. De hogy ezt valakiről, a' szavaknak nem csak hangjok; hanem eredeti belső értékük szerint is állíthassuk, nem elég az embernek értelemmel és szabad akarattal, mint természeti mál-

tóságának alkotó részeivel birni, szükséges egyszersmind: természeti méltóságának serény, és szakadatlan használása által erkölcsi méltóságra emelkedni, és pedig ennek lépcsőjére nézve olly magasan, a' mint csak azon környülállásokban, mellyekbe az isteni gondviselés által helyheztetve vala, emelkedhetett.

Nincs tehetség, vagy alkalmatosság, melly az okos teremtményt már az által, hogy nékie nyújtott, az avval-való helyes élésre nem kötelezné. Ez egyike a' józan ész azon sugarlásainak, mellyek semmi kétséget sem szenvednek.

Ezen, olly igen nyilvánvaló kötelesség' teljesítésére, megkell mindenek előtt esmérkednünk a' nyert tehetségek', és alkalmatosságok' valóságos céljaival; mivel azoknak használása csak úgy helyes, ha célirányos, ilyen pedig a' céloknak esmérrete nélkül hogy lehetne?

Hogy az értelem annak a' mi való, és körébe vág, megismerésére, a' szabad akarat annak a' mi jó, elfogadására, a' lelki és testi erők, a' szerencsebéli tehetségek, és alkalmatosságok, az akarat által elfogadott jónak végrehajtására adattak légyen, közönségesen megvallott igazság; de mi való, 's mi jó voltaképen, vannak e', 's mellyek az indítóokok arra, hogy egy okos, és természete szerint boldogságra törekedő teremtményt, a' jónak elfogadására bírassák akkor is, midőn annak végrehajtá-

sára nagylelkűséggel járó elszánás, állatiségünk kedvének megszegése, vagy annak teljes feláldoztatása kívántatik? olly kérdések, melyeknek megfejtésében, — bármi könnyűnek látszanának is most talán előttünk — a' legjellemesebb elmék is óhajtott siker nélkül fáradoztak, holott rendeltetésünket legközelebből érdeklik.

Azért vagyunk, hogy igazán boldogok legyünk, de valamint csak erkölcsi valóság képes boldogságot elfogadni, úgy pusztán lehetetlenség, hogy az, erkölcsi méltóság nélkül igazán boldog legyen, akár e' jelenvalót, akár jövőendő végetlen szakaszát tekintjük létünknek. Mivel pedig az erkölcsi méltóság nem egyéb, hanem a' jól esmért kötelességek' teljesítésére mindenkori készség, világos, hogy annak alapítására igen rossz készüllet volna, ha az értelem akár a' kötelességekre, akár az ösztönökre nézve célját elhibázná.

Az értelem tudniilik: annyiszor elhibázza célját, valahányszor valóság helyett arnyékhoz, igazság helyett hibához ragaszkodik. Ugyan azért: bár melly tárgyait tekintjük is az emberi esméreteknek, igen célirányos-

nak találjuk azon figyelmeztetést: *megesméri-
tek az igazságot, és az igazság megszabadít
benneteket*; sz. Ján. 8. r. 32. v. mivel csak így
menekszünk-meg az eltévelyedéstől, melly,
úgy mint az értelem' céljának felforgatása, és
az igazság' országának csonkítása, már önnön
magában káros, ha semmi más pusztítást nem
vonszana is maga után.

Hogy ezen kár a' csekélynek látszó igaz-
ságok' eltévesztésében is való legyen, érezni
szoktuk inkább, mint általlátni. Megütődünk
tudniillik azon, és vagy sajnálkozásra, vagy
bosszúságra gerjedünk, ha előbbi vélemé-
nyünknek hibás voltát általlátjuk, a' mint ma-
gunkat, és másokat, azon véleménynek szár-
mazására nézve ártatlanoknak, vagy vétkesek-
nek találjuk. Igen nyilvánosságos előttünk az
Emberiség' jusainak megsértése, valahányszor
észrevesszük: hogy mások' fondorkodó álnok-
sága által hibába keveredtünk; illy esetekben
érezzük legelevenebben: mennyire ellenkezik
az okos valónak természetével, és ehhez sza-
bott rendeltetésével, az igazságnak eltévesz-
tése!

Az értelem' céljával ellenkező károknak
minél hathatósabb eltávoztatására, az igazság-
nak szomját nem különben, mint magát az
értelmet belénk teremtette az Isten. Mert:
mihelyt az értelem erőre kap, és az esméretek'
tárgyai körül elkezdi foglalatatoskodni, mindjárt
érezhető bennünk a' kívánság is, melly szerint

azoknak valóságos természetükbe behatni vágyakodunk; és valami nyughatlanító ürességet érzünk lelkünkben, ha tudunk valamit lenni a' nélkül, hogy tudnánk egyszer'smind : milyéyen az voltaképen.

Mi igen természetes légyen bennünk az igazság' birtoka irántvaló vágyakodás, leginkább tudhatják azok, kik a' nevendékek' elméjének kifejlését mintegy szemmel tartani szokták. Minél kevesbé vannak lelkeik elfoglalva, a' különbféle, 's őket észrevehetőképen környékező dolgoknak akár helyes, akár helyesnek tartott esméreteik által, annál szembetűnőbb azok után való leledzésök, annál inkább fárasztják tapasztaltabb övéiket azok iránt támasztott kérdéseikkel.

Valamint természetes, úgy elolthatlan is azon szomjúság. Nincs ember, ki legalább olykor azoknak esméretére nem vágyakodnék, mellyek előtte elrejtve vannak. Hogy némel melyek által nem olly elevenen éreztetik, nem onnan származik, mintha az igazság' szomja benne egészen eloltatott volna, hanem: mivel az őket környékező tárgyaknak helyes, vagy helytelen esmérete által, néminemüképen kielégítettet, és így mintegy szunnyadoz benne mindaddig, míg némel mely más tárgyak által fel nem ébresztetik, mellyek akkoráig előttük létükre nézve esméretlenek maradtak.

Sőt: a' lomhaság' mirígye által meg nem vesztegetett lelkekben, annál inkább felger-

jed gyakorta, minél gondosabban kielégítetik. Egy igazságnak feltalálása a' másikat szokta velünk megkíváncztatni; és mivel a' tárgyaknak képzelhetlenül nagy különbségek, és értelmünknek szoros határa miatt, az igazság' országának teljes birtokába minden erőlködésünk mellett sem juthatunk, nehogy az igazság' szomja, melly magában elménknek jótévő ösztöne, vigyáztalanságunk által kártékony legyen, szükség mindenek előtt azon tárgyakra függesztetni figyelmünket, mellyeknek esmérete, boldogság után sohajtozó szívünket leginkább megnyugtathatja, és bennünket ez életnek keserűséggel kevert örömein, sőt gyakorta csak nem a' kétségbeesésig zaklató veszedelmein keresztül, a' boldog örökévalóságnak partjára vezethet. Az illy igazságokat érdeketten Üdvözítünk: *megesmérítek az igazságot és az igazság megszabadít benneteket.* A' Religió' vigasztaló igazságainak jól gyökeredzett, az az: valóságos isteni oktatásból sarjadozó, és az erkölcs' édes gyümölcseinek hozásáig érlelt esmérete, szabadít meg bennünket az elmének habozásától, és a' szívnek nyugtalanságától. A' nélkül hasonló mind a' kettő, a' tenger habjaival árboczfá, és mágnesi tő nélkül küzdő hajóhoz.

A' mi a' Népek', vagy egész emberi Nemzet' boldogságára nézve sikeres vagy káros, ugyan a' szokott lenni az egyes személyekére

nézve is. Igen rossz lábon állana a' Nemzetek' műveltsége, és a' valódi boldogság' elfogadására, attól függő alkalmatos volta, ha az emberek a' természetes rendet elejétől fogva elhibáztatva, szükséges esméretek helyett hasznosak után, ezek helyett pedig csupán gyönyörködtetők után kapkodtak volna. Mivel velünk született szükségaink' kielégítése nélkül a' boldogság képzelhetlen, akár lelki, akár testi érteményben vesszük azt; ezen esetben valamint a' hasznos, úgy még inkább a' gyönyörködtető megszűnik az lenni, a' mire képzetökből vett nevök mutat.

Azon említett rendnek félretevése okozza világ' kezdetétől fogva, hogy azok között is, kik a' szerencse' első rendű kedveltjeinek látszanak, annyi boldogtalan vagyon. Midőn állati szükségaink' kielégítésére igen nagy, gyakorta az aggodással határos gond fordítatik, valóknak okos, és az igaz boldogság', birtokára alkalmatos része, csak nem egészen magára hagyatik; midőn a' test az elpuhultságig kényesztetik, a' lélek' szükségei alig tartatnak figyelemre méltóknak; vagy parlagon marad az értelem, vagy csak olly esméretek' megszerzésére használtatik, mellyek a' szívnek nemesítésére, az akaratnak tökéletesítésére hathatós befolyás nélkül szűkölködnek. Holott: ha fájdalmas a' ki nem elégitett testi szükségek' érzése, földhöz sújtók, egész va-

lónkat porba tiprók minden kifejlett lélekben, ennek elmellőzött szükségei.

Némelly' hitbéli czikkelyekről-való meggyőződés nélkül minémű boldogság lehet a' testnek minden gyönyörűségeiben, sőt ez életnek bármi néven nevezendő örömeiben? Azon egy gondolat: hogy múlandók, és hogy soha bizonyosok nem lehetünk: velünk maradnak-e' csak egy óráig is állandóan, képes azokat örömmé változtatni; ezt pedig a' vesztett birtok, becsület, egészség, vagy a' közelgető, 's elkerülhetlen halálnak szembetűnő veszedelme, olly mértékben méreggá változtatja, millyenben azokhoz valakinek elcsábított] szíve, mint annyi bálványaihoz ragaszkodott. Az illy boldogtalanok, veszendő, és az ő véleményök szerint egyedül-való boldogságok' csonkítása, vagy végső romlása felől gyakorta aggódván, kétségen kívül rongálják nyugtalan lelkeik által testöket is. E' szerint: tagadhatlanúl igen csalatkozik az, ki azt gondolja, hogy annál inkább kielegíti testi szükségeit, minél kevessebbet ügyel a' lelkiekre. A' nyugodtt lélek a' lankadtt testet is ébreszti, a' nyugtalan ellenben, a' legerősebbet is, időnek előtte felemészti.

Ha az elmellőzött lelki szükségek annyi-
ra alkalmatlanná teszik az embert a' valóságos boldogság' elfogadására, hogy nem tennék alkalmatlanná mások' boldogítására? Holott: nem csak az földi létünknek czélja, hogy magunk

boldogok légyünk, hanem hogy egyszersmind kiki maga körében, annyi boldogságot áraszon felebarátjaira, a' mennyire Istentől nyert tehetségei terjednek. Erre, főképen hol a' közjónak akár fentartása, akár gyarapítása forog szóban, erős és elszánt lélek kívántatik, melly semmi áldozattól se irtódzon, valahányszor azt vagy szükségesnek, vagy tetemesen hasznosnak találja. Illy erőt és elszánást pedig ki keresne azon alacsony lelkekben, mellyek az elhagyatott, vagy csak a' test' szolgálatjára fordított értelem' részéről, alig bírnak az erkölcsi méltóságnak homályos képzetével, és így az erkölcsi érzésnek alapja nélkül is szűkölködvén, olly dolgokban helyeztetik végső céljokat, mellyeket a' valóságos célnak elérésére, csak mint eszközöket kellene használniok, és feláldozniok. Ők az állati szükségek' kielégítésén, vagy igazabban a' földi javak' rendetlen, és mértéktelen használásán kívül, más boldogságot nem esmérvén, rettegnek azon áldozatoktól, mellyeket mások' boldogítására tenniük kellene, főképen ha azokból ők semmi hasznót sem várhatnak, mivel azok hol munkába, hol költségbe, hol mindkettőbe kerülnek, ugyan azért az ő egyedülvaló céllal, a' puha élettel tudniillik, és a' földi javaknak minél nagyobb bőségével ellenkeznek. Valóban: szánakodnunk kellene azon köz társaságon, mellyben sok ilyen polgárok talál tatnának, mert ezek a' Nemzet' belső és külső

bátorságának, — a' virágzásról szó sem lehet, — csakugyan nyomorúlt istápjai.

Nem így az ember, ki jókorán igyekezett eszméreteket szerezni, mellyek lelki szükségéink' kielégítésére megkívántatnak. Minekutána tudniillik személyes állapotjához képest arról eléggé meggyőződött: hol légyen letéve az isteni hozzánk intézett oktatásoknak meg nem csonkított foglalatja, ezt, mint el nem tévedhető ka-laúzáat teljes bátorsággal követvén, hitre emelkedik. Ezen szempontból tekintvén itt-létét, és mind azon tehetségeket 's javakat, mellyek őtet mint annyi tulajdonai környékezik, által-látja ugyan ő: hogy e' földi valók között egy sem részesült olly bőven a' természet' Alkotó-jának ajándékiban mint ő, mellyekre nézve csak nékie vagyon természetes jusa, hogy a' mindenség' láthatlan Urának, planétánkbeli képviselője légyen. E' jussal nem élni, a' lelki és testi tehetségeket, ez életnek bárminemű javait czélirányosan nem használni, közvetetlenül ugyan az ajándékoknak, közvetve pedig az ajándékozónak háladatlan megvetése, magának az engedett drága időnek túnya elveszteglése, a' nyert talentumoknak leásása volna. Nem kárhoztatja ő, sőt kötelességül is veszi a' világi birtoknak rendes kívánását, és törvényes megszerzését, tudván: az Isten-ség' mennyi szándékainak teljesítésére szolgálhatnak azok eszközül. Az ő ítélete szerint: nem csak szabad, hanem ollykor kötelesség is,

az ártatlan, és hasznos, azaz: a' jól esmért isteni szándékokba teljességgel nem ütköző, lelket és testet egyiránt vidító örömekben részesülni.

De egyszers' mind ugyanazon szempontból általlátja ő azt is: mi igen lealacsonyítaná természeti méltóságát, ha azt gondolná, hogy nemesebb részének, az Istenség' valóságos szikrájának nem egyéb célja legyen, hanem állati részünk' szükségeinek minél elmésebb kielégítéséről, romlandó testünknek fentartásáról ideig oráig gondoskodni, a' mi is ötet a' föld' barmaival egy karba helyheztené, az uraság' birtokából szolgaságba taszítaná. Úgy tekintvén testét, mint okos, és halhatatlan lelkének csodálatos műszerű eszközét, tudja: hogy azt valamint erkölcstelen kicsapongások, vagy hasztalan fáradságok által rongálni, úgy ellenben, valahányszor a' kötelesség' szent szava munkára szólítja, kímélni sem szabad. Csak természeti méltóságának erkölcsi méltósággal való tetézését esmérvén magához méltó czélnak, ennek elérésére mindenét, ugyan azért, ha különben nem lehetne életét is feláldozni, szoros kötelességének tartja lenni. Nem azért, hogy nevét, halandók között halhatatlanná tegye, a' mi is a' pogányok' erkölcsének erkölcstelen rúgója vala, hanem azért, mert életét és mindenét Istentől vette, 's így illendőbben fel nem áldozhatja, mint azon hivatalnak pontos teljesítésében, mellyet

az ő bölcs és kegyes gondviseléséből nyert vala. Úgy is a' halál nékie, nem az ember' egész valójának feldúlása, hanem annak, a' mi benne gondolkozott, érzett, esmért, kívánt, és akart, szabadabb szárnyakra kelése; nem a' boldogság' elvesztése, hanem minden jókra nézve, az igaz boldogságnak elnyerése, vagy legalább közelgetése. Nem kételkedik ő arról: hogy azon igen tiszta, és édes öröm, melly a' Magosságbéli' szándékainak teljesítésére mindenkor kész, és semmi áldozattól sem irtódzó lelkeket testi hajlékaikban boldogítani szokta, mellyet csak érezni lehet, a' nélkül hogy szóval kimondhatnánk, nem csak az örökkévalóságba általmenend, hanem új, e' mostani létünkben sem nem érezhető, sem nem képzelhető örömekkel is gyarapíttatik az által, ki nek minden munkája: önnön boldogságának a' vele rokon lelkekre-való kiárasztása, olly mértékben, millyenben azt elfogadni képesek. Bármilyen veszély fenyegetné is tehát őtet hivatalbéli munkájának végrehajtásában, vagy általjában földi pályájának lefutásában, úgy tekint azokat, mint Istentől kijegyzett helyezettetésének szükséges következzeteit, mellyek épen akkor, midőn különben is veszendő testét a' halál' martalékává tészik, erkölcsi méltóságát, teljes maga megadásának, 's lelki elszánásának útján, leginkább öregbíthetik.

Senki sem érzi ugyan elevenebben mint ő természeti gyarlóságát. Minél helyesebb, és

világosabb képzetekkel bir mind arról, a' mi szent, annál kevesebbé találja fel önnön élete' módjában azoknak tökéletes megvalósítását, és mintegy megtestesülését; annál inkább általlátja, mennyire vagyen ő a' Szentek' Szentjétől. Sajnosan emlékezik: hogy az erkölcsnek ösvényéről, olykor rosztat cselekedvén, olykor a' jót, melly hatalmában állott, elmulasztván eltért legyen. Szóval: nehogy magát elcsábítsa, épen nem mondja, hogy bűne nincs. De azért el nem tántorodik reménységében az iránt, hogy testének halála, a' boldog örökkévalóság' kapujinak kitárása. Mert a' hitnek világánál Közbenjáróra is akad, kit a' Szentek' Szentje, Maga, és a' bűnbe esett emberi Nemzet között, végtelen írgalmából állított. Ki is, mivel az erkölcsnek örök képzetét olly teljesen valósította az időben, hogy bűnről nem vádoltathatnék, tulajdon vétkeiért a' kínos, és gyalázatos halált nem szenvedhette. Van tehát nékie kihez ragaszkodni, hogy természeti távolsága' ellenére, Istenéhez közelíthessen; előtte állanak az eszközök, mellyeket használhat, hogy Megváltója' érdemeiben részesülvén, bűneiből kitisztúljon, és a' kár, mellyet azok által magának okozott, örökös ne legyen.

Ime, tőlem kitelhető rajzolatban a' hittelen, és hittel biró halandónak képe. Amaz nem tudván miben állapítani habzó, 's rettegő lelkének nyugalmat, alkalmatlan mind a' boldogság' elfogadására, mind mások' boldogításá-

ra; ennek mind a' kettő, ugyan azért, mert csak azokra czélozhat, a' mi van, minden lehetséges; és mivel az Isten, erejük szerint iparkodó teremtményeit kész segíteni, rajta áll, hogy azt maga körében valósítsa is. Azért mondotta Üdvöztönk: *mindenek lehetségesek a' hívőnek*. Sz. Márk. 9. r. 22. v. Nem a' levegőből, hanem az emberi léleknek természetéből, az emberi Nemzetnek olly sok századok' folytával szerzett tapasztalásából vagy ez mérítve. Minél tisztább, gyökeresebb, és erősebb volt akár egyes személyekben, akár egész Nemzetekben a' hitbéli alkotmány, annál közönségesebb volt a' sorssal való megelegetés, és lelki nyugalom, forróbb a' felebaráti szeretet, buzgóbb a' közjónak óhajta, számosabbak 's tündöklőbbek annak gyarapítására szánt áldozatok, serényebb az igazság' kiszolgáltatása, nagyobb a' kölcsönös bizodalom, bátorságosabb a' birtok, virágzóbb a' polgári társaság. Ellenben: mindott, hol a' babona, és általjában nádszál gyanánt ingadozó emberi elmének véleményei kényőkre üzték pusztító játékaikat, otthon volt a' békételességnek, 's önnhaszonkeresésnek alacsony, 's a' föld' porából felemelkedni nem tudó lelke. Az értelem tudniillik, természetünk' eredeti méltósága, valóságos célja, 's ez életnek azokból eredő kötelességei felől szükséges meggyőződés nélkül szükkölvén, nem ösztönözhetette eléggé az akaratot, hogy ez a' testnek becstelen szolgálatjá-

ról bátran lemondván, a' léleknek nemes, 's egyedül boldogító szolgálatjába szegődött volna. Ugyan azért: meghűlt a' szívekben a' felebaráti szeretet, elaludtt a' köz jó iránt való buzgóság, csekélyek és ritkák valának annak eszközésére szánt áldozatok, nem a' törvény, hanem az erőnek 's hatalomnak negédes mutogatása szabta ki, 's ököllel mérte az igazságot; szaporodtak, 's égbe kiáltóbbak lettek az árváknak, özvegyeknek, 's egyéb ügyefogyottaknak elnyomattatásai; megcsökkent a' kölesönös bizodalom, fenékkal fordúlt-fel a' birtoknak, becsületnek, 's életnek bátorsága, szóval: boldogtalan lön a' Haza. És csak akkor vették észre a' rövid látású önnhaszonkeresők, hogy a' személyes hasznót, a' köz jótól elválasztani, és boldogtalan Hazában, bologúl élni nem lehet.

Nincs tehát különben: hitre vagyon szükségünk, hogy a' boldogság' elfogadására, és mások' boldogítására alkalmasak legyünk. De korántsem akárminő hitre, hanem olyanra, melly az emberi lélek' természeti valóságával, és ebből eredő igazságos követeléseivel megegyezzek. Minden értelemnek, a' pallérozottság különbféle mértékéhez képest, meggyőződésre vagyon szüksége azok iránt, a' mik vannak, és a' miket azok szerint tennünk kell. A' hitnek tehát, hogy voltaképen boldogságunk' eszköze lehessen, a' legpallérozottabb emberi elme' ítélő széke előtt is meg kell állhatnia. Az Emberiség' állandó megnyugtatóására épen nem

elég, holmi alaptalan állítmányokkal, a' halandók' ábrándozásainak mint annyi szüleményeivel, ideig óráig hitegetni az embereket; mert egy velek született hatalmas ösztönből, mindennek végső okát, 's legmélyebb alapját feltalálni törekedvén, annál nagyobb bosszonkodással szokták elvetni mind azt, a' minek hiúságát általlátják, minél erősebben ragaszkodtak hozzájuk, és a' szégyennek eleven érzésével tekintenek vissza azon árnyéokra, melyet valóságnak tartottak. Illy esetben: nagy zavar történik a' lelkek', 's ezekből eredő képzetek' fogatok', 's vélemények' országában, mellynek lecsillapítására, más alaptalan állítmányokkal az embereket megkínálni annyit tenne, mint-ha a' gyermekiség' bábjaait elhányó férfúi kor' kezébe, más bábokat nyújtanánk, mellyeket ha az bosszonkodva fejünkhöz sújtaná, nem nagy jusunk volna a' panaszkodásra, mivel mi előbb sértettük volna annak jusait, olly alacsonyul vélekedvén felőle. Igazságra nagyon szüksége lelkünknek, mellynek kipótolására soha sem elegendő a' puszta vélemény, bár-mi igen csalogató lenne is. Meg kell az elmének győződnie, hogy a' habozás' kórságától megmenekedhessék, azért mondotta az igazság' Mestere: *megesmeritek az igazságot, és az igazság megszabadít benneteket.*

Hogy pedig a' puszta vélemények' kódéből, az igazságok' kiderült egéig vergődhessünk, az emberi elménél biztosabb kalaúzra nagyon

szükségünk. Magunkra hagyattatván, azokat, a' mik külső érzékeink' határin túl esnek, csak homályosan, nem elég bizonyossággal 's meghatározottsággal, a' mik pedig értelmünket haladják, épen nem esmérhetjük, holott illyenekre is nagyon szükségünk, hogy a' boldogság' elvesztett júsának visszanyerése felől, jól alapított reménységre emelkedhessünk, és teljes bizodalommal tarthassuk: hogy bűnös voltunk miatt, a' Szentek' Szentjének színetől örökre el nem vettetünk; 's ugyan azért, lelkünk' halhatatlansága mellett is, később vagy hamarabb vége szakad azon aggodalmaknak, 's szorongatásoknak, mellyek alá azt, veszendő földi hajlékában vettette lenni tapasztaljuk, a' midőn majd tudniillik: a' valóságos boldogság' forró kívánása, annak birtokává általváltozik. Illy reménység és bizodalom, csak a' teljes meggyőződésnek lehet szülöttje, mellyhez mint biztos köszálhoz támaszkodhassék, a' vélemények' habjaitól hanyattatott lelkünk. Reménység, és kétségbe esés, két ellenkező állapot, mellyeknek egyikét szükségképen kell választanunk. Alaptalan reménység, levegőben épített várhoz hasonlítván, nem sokkal jobb a' kétségbeesésnél, mellytől csak addig óvja az embert, míg alaptalansága ki nem tűnik; ezen szomorú tapasztalás pedig annál közelebből fenyegeti az embert, minél sebesebben haladnak tehetségei a' kifejlésnek útján. Ugyan azért mindjárt olly reménységet kell nyújta-

nunk a' fejleni kezdő léleknek, melyet annál világosabban esmérjen jól alapítottnak, minél közelebb járúl földi érettségéhez.

Továbbá: hogy elnyerendő igaz boldogságunk iránt jól alapított reménységre emelkedhessék lelkünk, csak annak ígéretére építhetjük azt, kinek hatalmában áll bennünket boldogítani, az pedig ugyan azon fő valóság, kinek létünket köszönjük. Az életnek és halálnak határtalan Ura, a' sorsoknak igazságos kiosztója. Ki is, kész ugyan bennünket véghetetlen jóságának ösztönéből boldogítani, de mivel az erkölcsi valóknak boldogítása, azokban tölt jókedvének, azaz: viseletük iránt való helybenhagyásának kinyilatkoztatása, valamint az erkölcstelenségben, véghetetlen szentségének ellenére kedve nem telhetik, úgy azok iránt, kik az ő helybenhagyására méltatlanokká lettek, boldogító befolyással nem viseltethetik, mert önnen valóságát, a' mi azon egy szentségével, meg nem tagadhatja. A' bűnbe esett ember tehát, igen is általlatja: hogy midőn méltatlanná tette magát az Isten' helybenhagyására, szükségképen méltatlan lett a' boldogság' birtokára is, azaz: kiesett ahhoz volt természeti jusából, pedig hányan vannak a' halandók' akár eltűnt, akár még látható sorában, kiket a' lelkieméret, a' jól esmért isteni czéloknak felforgatásáról, egyben, vagy másban nem vádolna? hányan vannak, kik igaz lélekkel mondhatnák: hogy

azon czélokat megvalósítani, mindenkor tehetőségeik szerint igyekeztek? Méltatlanságának eleven érzésében, bármit ígérne is magának az ember, ez mind addig hiú hitegetés maradna, valameddig hitelesen nem tudná: hogy az Isten is ugyan azt ígérte légyen nékie. Csak így támadhat benne meggyőződés az iránt, hogy ámbátor ő akaratját a' Mindenható' akaratjának ellene szegezvén, 's így tőle magát elszakasztván, az Isten' megvetésének, 's büntető igazságának boldogtalan tárgyává lett, az Isten mégis, örök végzeteinek az időben kifejtendő rendében, nem mindég büntető igazságát, hanem véghetetlen irgalmát is fogja vele éreztetni; hogy így szabadsága' sérelme nélkül, akaratjának makacsságát megtörvén, őtet, ki szent szándékainak gátlásában' olly igen vétkesen gyönyörködött, azoknak gyors teljesítőjévé átalváltoztassa. Végtelen szentsége mellett, csak így szóllíthatta vissza színetől szaladó szolgáját, a' boldogság' birtokára, csak így fogadhatta őtet fijának, 's örökösének.

Koránt sem a' magára hagyatott, hanem a' szoros értelemben vett kinyilatkoztatás által felvilágosított észnek vigasztalása ez. Abban találjuk fel egyedül a' Magosságbélinek azon nagy irgalmát, mellyből elveszett üdvességünk' helyreállítását magában öröktől fogva feltenni, és a' meghatározott időben végrehajtani méltóztatott. Csak abból esmérhetjük az ő ígéreteit, mellyek, az első emberek' bűnbe es-

vén, azonnal elkezdődtek, mivel már nékiek is szükségük vala isteni tekinteten épült reménységre, hogy a' lelket vesztő kétségbe esésnek örvényéből kiragadtassanak; abból az ígéreteknek pontos bételjesítését; abból az eszközöket, mellyeknek hív használása által, váltásunk' gyümölcseiben részesülhetünk. Ugyan azért: annak maga egész, és tiszta létében való megőrzése, mind inkább teljes kifejtése, felvilágosítása, és terjesztése, boldogításunknak, a' boldogság' gyarapításának legszükségesebb feltétele.

Nem volt ugyan idő, mellyben a' kinyilatkoztatott Religiónak ellenségei nem lettek volna, de még-is hasonlíthatatlanúl számosabbak támadtak az újabb időkben, kik nem tudom mi irigy szándékból, vagy tévelygésből, szarándokságunk' azon ragyogó csillagát már homályba dönteni, már egészen eloltani, és bennünket helyette, mécs gyanánt csillámló eszköznek világával megnyugtadni, ügyefogyott sorsunknak köszál erősségű támaszát, ingadozó nád-szállal felcserélni igyekeztek. Azon ellenséges állásban tudniillik, mellyben három század óta számos Keresztények a' Katholika Anyaszentegyház ellen állanak, sokan meg nem maradtak, hanem a' tört úton tovább menvén, magokat az egész Keresztény - hitalkotmány ellen általjában, ellenkező állásba helyezteték, úgy annyira: hogy nem könnyű munka volna mind azon könyveket csak név szerint is előlszámi-

lálni, melyek majd különösen a' Katholika, majd közönségesen a' Keresztény Hitvallás ellen a' múlt század második felétől kezdve közre bocsáttattak. *) Ha illy törekedők valóban az igazság' ellenségei, nem csak illendő, hanem szükséges is, hogy annál buzgóbbak, és serényebbek legyenek annak barátjai is.

Isteni Mesterünk' világos ígéretére támaszkodván, nem félhetünk ugyan, hogy az ő Szentegyházán valaha a' pokol kapuji erőt vegyenek. El nem tűnhet az a' föld' színéről világ' végezetéig, mert ez a' Mindenhatónak nyilván kimondott akaratja, mellyel csak önön károkra ellenkezhetnek némelly vakmerő halandók, ugyan azért: olly bátorsággal tekint alá köszláról az általok támasztott zivatarra, mint a' magas bércek' tetején nap-fényben gyönyörködő utazó, a' lábai alatt villámló, 's dörgő felhőkre. Valamint ő, nem maga, hanem hátramaradt úti-társainak veszedelmökön aggódik, úgy a' Szentegyház is nem a' maga létét, hanem csak azokat, kik által ostromoltatik, féltheti, és sajnálhatja, a' mint valóban félti, és sajnálja is.

De mivel olly ígéret sem egyes személyeknek, sem a' közönséges Anyaszentegyház' külön vett részeinek nem tétetett, ezekkel is megtörténhet, a' mivel Üdvöztünk megátalkodott

*) L. Die neuesten Religionsbegebenheiten mit unpartheiſchen Anmerkungen. 1778—1790.

Nemzetét fenyegette: *elvétezik tőletek az Isten országát, és az ő gyümölcsét hozó nemzetnek adatik.* Sz. Máté. 21. R. 43. v. És: bár példák ne volnának a' Nemzetek' évkönyveiben, hogy meg is történt legyen! Csak ugyan: a' közönséges Anyaszentegyháznak' tett ígéretek is felteszik azon Örök' munkás felvigyázását, kiket az isteni gondviselés annak védelmezésére időről időre rendel vala. Ezekről mondatik: *Mikor az erős fegyveres pitvarát őrzi, békeségben vannak, a' miket bír. Ha pedig erősebb nálánál jöven, meggyőzi őtet, minden fegyvereit elvészti, a' mellyekben bízott, és az ő ragadományit elosztja. A' ki velem nincsen, ellenem vagyok; és a' ki velem nem gyűjt, tékozol.* Sz. Luk. 11. R. 21. 's k. v. Mindég voltak tudniillik, vannak, 's lesznek is, kik az isteni tudományok' kincstára körül, mintegy ólálkodnak, mikép' csonkíthatnák 's fogyasztathatnák azt, a' netalán szunnyadozó, vagy fegyvertelen Örök' kezeiben. Épen nem újság ez a' Kereszténység' történeteiben; mert már Sz. Pál Apostol intette a' Krisztus' aklának Öreit: *rigyázzatok magatokra, és az egész nyájra.* — — — *Én tudom, hogy az én elme-netelem után ragadozó farkasok jönnek közitekbe, nem kímélvén a' nyáját. És magatok közöttül is támadnak hamisakat szóló férfiak, hogy a' tanítványokat magok után vonják.* Apost. Cselek. K. 20. R. 28. 's k. vv. Voltak is mindég azon századtól fogva, kik a' Nem-

zetek' Doktorának' intését szívökön hordozták, és vannak most-is. Így: ha voltak a' Keresztény hitnek, a' Krisztus' Szentegyházának ellenségei, voltak szünet nélkül buzgó és erős védangyalai is, kikkel, mint annyi alkalmas eszközkel, élt az isteni gondviselés, az üdvözítő igazság' országának állandó fentartására, és terjesztésére, úgy hogy annak megdöntésére intézett törekedések mindeddig sikertelenek maradnának.

A' mi történt tizenennyolcz század' folytával, ugyan annak kell történni jövőben is, mivel *ha az ég és föld elmúlik is, de a' Krisztus' igéji soha el nem múlnak.* Sz. Márk. 13. R. 31. v. Tagadhatatlan ugyan, mert nagyon szembetűnő a' Religió' dolgait érdeklő képzetekben, és fogatokban a' zavarodás, mióta számtalan Írók az írás', és nyomtatásbéli szabadsággal való élésre éretlenek lévén, 's azt mint teljes féktelenséget tekintvén, mindent, a' mi szent, buta vakmerőséggel hántorgatván, szentségtelenítő írományaik' özönével, a' világot elöntötték, és így a' mérget, melly különben csak őket emésztette volna, ezer meg ezer lelkekbe csepegtették, melly méz gyanánt mohón kapattatván, hirtelen fordítást tön a' gondolkodásnak előbbeni, és eléggé közönséges módján. Valamint minden fennálló rendnek általjában, úgy kiváltképen az egyházi fenytéknek, és szertartásnak nem különben, mint a' keresztény hit' ágazatainak feszegetése ural-

kodó hanggá lett; és hasonlíthatatlanul többben, mint az előtt, keresték abban dicsőségüket, ha azoknak gúnyolásában mutogathatták elmésségüket. Hogy a' közelebb múlt századnak illy alakban kísértő lelke sokakat elcsábított légyen, isméretesebb dolog, minthogy mondani kellene, és bár ne tapasztalnánk, miként üzi ide 's tova most is pusztításait! Az is igen sokat tett a' Keresztény Religió becsének leszállítására, hogy a' szomszéd Németföldnek nemelly egyházi Tudósai, sőt egyházi férfiak készítésére szolgáló iskoláknak nyilvános és rendes Mesterei, keresztényeknek tartották, 's adták ki magokat, midőn hitünk' legsarkalatosabb, és minden keresztény Felekezet' Hitvallásával közös állítmányait nem csak megvetették, hanem tisztöknek ellenére, ellenségeikkel kezét fogván, igen is munkásoknak mutatták magokat, azoknak ostromlásában, a' mint ezt nem régen valóságos és számos példával nyilvánosságossá tette hazánkban egy munkás Tudósa.*) A' Külföldnek, Hitvallásokhoz még ragaszkodó Protestáns Atyáinkfiak' részéről az iránt hallatott számos panaszai között, tudtomra legújabbak találatnak egy rövid ugyan, de nagy figyelmet érdemlő könyvecskében.**) A' mit, úgy mond, az első

*) L. Zeichen der Zeit; — — — von Laurenz Hohenzegger. Preßburg und Dedenburg 1823. in der E. F. Wigand. Buchhandlung.

**) Dreifaches Gutachten nebst einem fürstlichen Endurtheil über die Frage: sind rationalistische Theologen ihrer Aemter zu entsetzen oder nicht? Leipzig, 1830.

időkben, csak a' kereszténységnek nyilvános ellenségei, Zsidók, és Pogányok mondták, azt most szóval és írással nyilván tanítják közöttünk olly férfiak, kiket Evangelikus Státusok' kormányszékei helyeztettek hivatalaikba. 's a' t. 1-ő l. Annyira ment a' dolog, hogy az Egyház ollyakat is tagjainak esmért légyen, kik csak a' természeti religiónak szabásait fogadják el, és Krisztust nem egyébnek, hanem nagy bölcsnek tartják, ki ha talán az első helyen is, de még is egy sorban áll Sólonnal, Sokratessel, Plátóval, Zoroasterrel, Muhameddel, és a' hajdan kornak egyéb bölcsseivel. Csak nem nyolczvan esztendeje tudjuk, hogy sokan, kik magokat keresztényeknek nevezték, és nevezetesen az Evangelikusok' Egyházához tartottak, sem a' Krisztus' Istenségét, sem az ő rendkívülvaló megtestesülését, feltámadását, mennybe-menetelét nem hitték, és *Schuderoff* Ronneburgban, nevezetesen legújabb Évkönyveinek 1830. esztendei folytatásában, a' 7-ik köt. 1-ő Füz. *Paulus* Heidelbergában *Jesus élete* nevű munkájában, és egyebek, kiket a' Rationalisták szószóllójiknak esmérnek, mint *Röhr*, és *Wegscheider* régen ki is mondták. Minden akadály nélkül beszéltek, és írtak ezen férfiak; sok ezeren oktattattak általok a' Religióban, és Theológiában, sokan nem is hallották, hogy a' kereszténységről más különböző tanítás is vagyon, 's a' t. 6. és 7. l.

Mind e' mellett azonban erősen hiszem;

hogy ezen erőlködéseknek sem leszen más
 következésük a' Krisztus' Szentegyházára néz-
 ve, mint a' mi az előbbieknél volt, sőt: igen
 nagy okom vagyon reményleni, hogy annak
 esküdt ellenségei nem sokára általlátják: mi
 igen ellenkeznek önnön földi boldogságokkal
 is, azaz a' magyar közmondás szerint: magok
 alatt vágják a' fát, midőn annak isteni, 's az
 emberi természethez mind vizsgálódó, mind
 cselekvő tekintetben mérsékelt alkotványát hán-
 torgatják. — Meg nem nyugszik az elme, 's
 így az akarat is még rosszabb lesz a' nélkül.
 Tekintet, isteni tekintet kell az embernek
 a' gondolkodás' szükséges törvényei szerint,
 hogy erősen, és állandóan higgyen, és még in-
 kább, hogy annak cselekvésére mindig kész
 legyen, mi nélkül a' köz bátorság meg nem
 állhat. Nem is azért említettem én azon eléggé
 esmérletes, 's ugyan azért általam csak egy két
 szóval érintett dolgokat, mintha a' század'
 lelke ellen gyáva panaszokra fakadni, és ab-
 ból netalán eredendő szomorú jövődönnek
 kedvetlen hírmondójává lenni szándékom volt
 volna, távol legyen! Az elmének habozásában,
 és a' szívnek nyugtalanságában, melly nemte-
 len szülőknek ő nemtelenebb magzatja, bi-
 zonyos veszély is van készítve számára: *o-*
pinionum commenta delet dies; hanem azért,
 mert ezen értekezésben maga helyén látszik
 lenni azon pontnak említése, mellyen most
 a' dolog állapotodik, és az esmérletes tárgyak-

nak emlegetése is annyiból hasznos, hogy képes figyelmet támasztani vagy nevelni mindazokban, kik a' Religiót érdeklő történeteket, tágabb vagy szorosabb leköteleztetésök szerint, szemmel tartani tartoznak, 's ugyan azért folyó irásunk' ügyét tudós értekezéseikkel gyámolítani szándekoznak. Úgy is: ám-bátor a' századnak azon kártékony lelket bizonyos tekintetben sorsára hagyni, tanácsosnak tartjuk, nem azok vagyunk mégis, kik annak tisztünkkel ellenkező csapodárság' módjára tapsolhatnánk. Mint világ' szülöttje, a' Krisztus' keresztjének ellensége marad ő, bár mi alakban jelenne is meg, és rokonságban van azokkal, kiknek, a' mint Sz. Pál írja: a' megfeszített Krisztus rész szerint botránkozás, rész szerint bolondság vala; Korint. 1-ő Lev. 1. R. 23. v. mert irtódzik az önmegtagadás' gyakorlásától, a' mit ő szóval és példával hirdetett, mint elmellőzhetetlen kötelességöket mindazoknak, kik utána menni, azaz: igaz hívei lenni akarnának; ellenkezik büszkeségével, hogy ő egy alázatos, és tövissel koronázott Főnek zászlója alatt vitézkedjék üdvesége' ellenségei ellen, átallja maga erejében bizakodó értelmét az ő hitének szolgálatjára fogva vinni, nem szívelli akarátját szent törvényei által korlátok közzé szoríttatni; törekszik a' véghetlent, és minden titkainak tengerét szűk medenczéjével kimeríteni, maga kíván magának törvényeket szabni.

Ez lévén a' századnak világ szülte lelke, mi csuda, ha az Isten' Országának, azaz: a' Krisztus' Szentegyházának pusztításában kedvét találja? Csak köntösét változtatta, belső valósága, melly a' Kereszténység' lelkével való ellenkezésben áll, ugyan az volt mindég annak kezdetétől fogva. *Ha a' világ titeket gyűlöl, tudjátok, hogy engem előbb gyűlölt nálatoknál. Ha e' világból valók lettetek volna, a' világ, a' mi övé volna, szeretné: mivelhogy pedig e' világból valók nem vagytok, hanem én választottalak titeket e' világból, azért gyűlöl titeket e' világ.* Sz. János. 15. R. 18. 19. v. — Nem volt idő, mellyben azon Szentegyháznak egy vagy más nemű akadályokkal küszködnie nem kellett volna, kifüggesztett czéljának üzésében. Ezeknek útból való elhengerítettetésök minden Kereszténynek kötelessége ugyan bizonyos tekintetben, de leginkább azoknak, kik különösen arra hívatattak, hogy azon magas czélnek minél teljesebb eszközlésére szenteljék életüket. Nehogy pedig minden iparkodások sikertelen maradjon, az akadályok' elhárításának módját, azok' természetéhez szükség alkalmaztatni. Ha némelly egyházi Tudósok kezét fogtak hitünk' ellenségeivel annak ostromlására, fogjunk kezét mi is annak védelmezésére. Ha ők tartózkodás nélkül beszélnek és írnak ellene, beszéljünk és írjunk mi is buzgóbban mellette. Tolván tolják ők kereszténytelen iro-

mányaikat az Olvasóközönség elejébe, kínáljuk meg ezt mi is olykor a' Keresztény Religio' egy vagy más ágazatjának, a' század' míveltségéhez szabott kifejtésével, azon indító okoknak, mellyeken meggyőződésünk állapodik, felvilágosításával, és pedig oly móddal, hogy senki, egyéb foglalatosságait okolván, igazán ne mondhasa: hogy nincs ideje annak olvasására. Csak midőn ez meglészen, reménylhetjük bizodalmasan; az igazságnak belénk teremtettt ösztöne felébresztendi, s arra bírandja a' lelkeket, hogy nem egyedül azt, a' mi Religiónk ellen, hanem azt is, a' mi mellette íratatik, olvassák szívesen.

Ezt, mennyire hatalmunkban áll, nem tenni, ítéletem szerint, nem kevesebb volna, mint a' Religiónak reánk bizott ügyét hitszegökként elárulni. Avagy talán mi átallanánk, bár mi időtlen tekintetből, annak pártját fogni, midőn ellenségei nem átallanak abban kényökre gázolni? De hiszem is én azt, hogy kiki tehetsége szerint azon fog lenni, hogy senkinek a' Magyar földön oka ne legyen illy panaszokra fakadni: sokan, kik még az Evangeliumnak szívökben hittek, hallgattak, mivel kigúnyoltatni nem akartak. A' nyomattatott Egyháznak alig voltak néhány szószóllóji, kikre hallgattak. — — — A' leghathatósabb erő, melly által az emberek indítatnak, minden jóra lelkesítetnek — a' keresztény hit hibázott. Ugyan ott az 59. lap. — Úgy is nem

az a' szándékunk; hogy az elaludott iskolai czívódásokat felébresszük, vagy azokból újakat támasszunk; sőt inkább: hogy a' tárgyaknak minél pontosabb, és világosabb előterjesztésével a' fennforgókat is, mennyire csak emberek között lehetséges, elszéllesszük. Meggyőződve lévén arról: hogy a' Religio' valóságos részeinek feszegetése, csak nem legyedül azoknak homályos, vagy bár mikép' hijános képzeleteiből származik.

A' mi tudniillik a' keresztény Hitalkotmánynak tétemenyés (positiva) részét, az úgy nevezett titkokat általában illeti: ezeknek előbbi képzeiteit újakkal cserélte fel *Kantnak* igen mohón kapott *Critica Philosophiája* *) melly csak hamar több gyümölcstelen, sőt a' kijelentett Religióra nézve, az elméket még inkább zavaró ágakra sarjadzott. Úgy látszott néki, és utána másoknak, hogy a' Sz. Írás nem valóságos titkokat, azaz: ész fogatainkat voltaképen haladó, 's szoros érteményben kijelentett igazságokat, hanem csak a' természeti Religio' részeit kedveltető; az akkori míveltséghez szabott némelly borítékokat foglal magában. Ez ugyan nem egyéb volt pusztá emberi véleménynél, de mivel tetszett a' magában bizakodó, 's így mindent önnön béhatóságával kimeríteni látszó hiúságnak, szám-

*) Leginkább: Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft.

talanoktól kiterjesztett karokkal fogadtatott. Önnön méltatlanságok' érzése mellett is, már nem a' Közbenjáró, a' büntől, és ennek örök büntetésétől megváltó Jézushoz, hanem agyvelejük' ezen buta szüleményéhez, mint kényökre fúrt 's faragott bálványjokhoz ragaszkodván, akartak üdvözülni. Hitték e' nem e' ? az egészen más kérdés, legalább tartózkodás nélkül mondogatták: hogy nincs szükségök Engesztelőre, ugyan azért, a' Sz. Háromság', Krisztus' Istensége', 's a' t. titkaira, nincs természetfeletti belső isteni mafasztra. Tudnak ök, bár mennyit vétkeztek volna is, Istenökkel megbékélni, tudnak csupán tulajdon erejükből üdvözülni. Mivel pedig azon Sz. könyvek, melyeknek rendkívül-való isteni származások iránt, olly igen közönséges, és állandó volt ekkorig az egész Keresztény világnak megegyezése, épen ellenkező tanítást foglalnak magokban, vagy az egész Kereszténységet példátlan vakmerőséggel tévelygésről vádolván, azoknak isteni eredetöket tagadták, vagy ha ezt még némelly tágasabb érteményben megismérték, a' könyvmagyarázásnak józan eszből merített törvényeit lábbal tapodván, a' helyett: hogy igaz lélekkel keresték volna, mit akart ez vagy amaz Író mondani, önnön véleményeiket erőszakosan reájok tolták vala. Így az előbbi rendet, mennyire csak rajtok állott, egészen felforgatták, azaz: nem valószínűs értelmet hoztak ki a' Sz. Írásból, ha-

nem a' magokét vitték be abba. Illy sorsra jutott a' legújabb időben a' keresztény világ-
nak legnagyobb kincse! Így dúltak 's pusztí-
tottak sokan szentségtelen kezekkel a' Szen-
tek' Szentjében! — *) Azonban ámbátor nem
kevesen voltak, kik illy úton járván, a' mel-
lett, hogy keresztény egyházi Tudósoknak ne-
vezték magokat, igen is haladták a' kereszt-
tény hit' igazságait; de ellenben számosan vol-
tak azok is, kik Protestans Atyáinkfiainak
mind a' két hitvalláson lévő felekezetökből, azon-
titkok mellett nem csak gyorsan felállottak,
hanem egyszersmind elmebéli ritka tehetsé-
geiknek, azokhoz való ragaszkodásoknak, és
gyökeres tanúltságoknak jeles példáját is ad-
ták. Nem is maradt az igazság mellett fel-
emelt szavok sikeresen; mert figyelmet ger-
jesztett a' kormányon ülőkben azon károk

*) Mariani Dobmayer Systema Theologiae Catho-
licae Tom. 6. pag. 146. Die Kantische Interpretations-
Methode ist nach Schelling eine willkührliche Miss-
deutung der Bibel. — Tom. 3. pag. 408. Des Cotes
sagt: die Kantische Philosophie sey im Jahre 1792.
mit einem neuen Christus in die Wochen gekommen.
— Kästner vergleicht diese philosophirende Theolo-
gen mit dem Manne, der zu Leipzig einen Guckka-
sten herum trug, und ausrief: „das Leiden Christi
auf eine andere Manier.“ — Hassen, sagt Herder,
müssen wir die Mühe, welche die Bibel in die Form
ihres Systems drängt. Vor Gerichte heisst man diese
Mühe — Verfälschung.

íránt, mellyek a' religióbéli oktatásoknak olly igen felfordúlt módjából az egyházi Neven-
dékekre, ezek által pedig a' keresztény Fele-
kezetekre hárúltanak. Ezen figyelemnek tanú-
bizonyysága, és szülöttje egyszersmind a' fentem-
lített könyvecske. Minekutána úgymond a'
Rationalismus lassan lassan uralkodásra kapott,
sok lelkek elszűnnyadtak, úgy látszott, mint-
ha természetű erejük kimerítettettnél volna, mert
a' legmélyebben fekvő szükségek, és legneme-
sebb erők nem ébresztettek; mindég és min-
dég a' szűkölködő, és még-is olly kevély *Deis-
musnak* állítmányait kell vala hallanunk,
mellyek senkit fel nem emelhettek, sem erő-
síthettek. 59. l. — Akkor érzik vala az em-
berek, mit vesztek légyen el, érzék magok
a' Fejedelmek is, hogy a' keresztény népek
inkább kormányozhatók, hogy a' jámbor nép-
ben inkább lehet bízni, és hogy csak az lehet
erős és boldog. Néhány hivek' szavát, kikre
előbb nem figyelmeztek, kezdték a' szoron-
gattatás' napjaiban, mellyek az Isten' látogatá-
sának napjai valának, megint halgatni, és
mindinkább halgatni, a' lelkes kereszténység
után sohajtozának az emberek. 60. l. — Ezen
figyelem' gerjesztésének lehet tulajdonítani azt
is, hogy a' Theológiának két Tanítója: *Gesenius*
és *Wegscheider*, kik mint a' *Rationalismusnak*
fő bajnokai kihíresítettek, nem régen, — a'
mint mondják, — azt nyilatkoztatták ki kor-
mányszékek előtt: hogy az Ágostai Hitvallást

tekintik, és elfogadják. *) Mennyire, vagy mi értelményben? eddig még nem tudhatni. Sok-félekép' lehet valamit tekinteni, vagy elfogadni; mint p. o. Wegscheider Luther Márton' lelkének, vagy mint némellyek' szokták nevezni: árnyékának ajánlotta Dogmaticáját, nem csak tekintvén, hanem égis is magasztalván őtet; holott az ő tanításától nem csak messze távozott azon munkájában, hanem egyszers'mind a' keresztény Religió azon titkainak ostromlására szerkeztette azt, mellyek mellett Luther élt és halt; ki is, ha valaki az ő idejében olyakat írt volna, úgy mint eretneket tekintette, és leghevesebben átkozta volna. Nagyon tetszett tudniillik Wegscheidernek, hogy a' Luther által tört résen ő tovább haladhatott. **) Úgy is azon kérdésnek megfejtése: megköthet-e valakit voltaképen akár a' Reformátorok' akár a' Hitvallások' tekintete, és pedig a' Protestansok' köz véleménye szerint? ide nem tartozik. Igen is ki-

*) *Lichtblicke von Protestanten, oder: neueste Bekenntnisse für die Wahrheit bei ihren Gegnern, u. s. w. von Dr. Fr. Brenner. Bamberg 1830. S. XVII.**

**) *Institutiones Theologiae Christianae Dogmaticae. Scholis suis scripsit addita singulorum Dogmatum historia et censura Jul. Aug. Wegscheider Phil. et Theologiae D. hujusque P. P. O. in Academia Fridericiana. Halae 1819. Mennyi kézen forgott légyen, onnan eléggé kitetszik, hogy azon esztendőben harmadik, eddig pedig tudtomra hatodik kiadást ért.*

vánatos dolog ugyan, hogy az egyházi Tudósnek véleményében, ott a' 15. és 16. lapon kimondott reménysége, bételjesedjék. Várhatjuk úgymond: hogy sok Tanítók, és Egyházi szolgák, kik most a' *Deismusnak*, és *Naturalismusnak* hódolnak — majd csak általlátják, hogy az ő tanítások — — — igen silány, meg nem hitelezett, elvont, és erőtlen arra, hogy az emberek' szükségeinek megfeleljen; sőt: hogy a' Keresztény közönségek' tagjai is, hamarább, vagy később, számosabban fogják érzeni, és megesmérni: hogy a' *Rationalisták* tanítása — — — nem képes nékiek azt nyujtani, a' mit épen a' Religióban keresnek, tudniillik: a' szívnek nyugalma, midőn a' lelki-eszméret felébred, és a' bűnöst vádolja, erőt a' szentüléshez, biztos ítéletet a' legtetemesebb dolgok felől, a' véleményeknek olly nagy különbözése és ingadozása mellett, álhatatosságot a' kísértetekben, vidámságot, és türeést a' szenvedésekben, és látogatásokban, bátorságot a' halállal való szembeszállásban. Ezen tapasztalásoknak következése pedig az igazság' fellekeresése lesz. — Csak mindaddig meg ne állapodnának, míg az igazságnak valóságos gyökeréig be nem hatnak, különben nem hiszem, hogy reménysége bételjesedik, mellyet úgy is nehéz összeegyeztetni azokkal, a' miket a' 7-ik lap. mondott vala. — A' *Rationalisták'* kereszténytelen törekedései iránt gerjesztett

figyelemnek előbbi nyomaira is akadunk, *) de ezen legújabbak is eléggé bizonyítják, hogy ha a' Protestans Theologusok között Religiónk' azon titkainak, mellyekben velünk minden Keresztény Hitvallás megegyez, ellenségei támadtak, maradtak pártfogóji is. Illy zavarba, és egymással-való ellenkezésbe hozta őket a' Kánt' *Criticis-musa*, nem mintha akár Európára, akár különösen Német-oroszra nézve, a' tanításbéli féktelenségnek régiebb nyomaira nem akadnánk; **) hanem hogy ez annak szárnyain

*) Protest der christlichen Kirche gegen den Aker-Protestantismus des Professors der Theologie Dr. H. R. Clausen, v. Nic. Fred. Ser. Grundtvig u. s. w. Leipzig. 1825. Több illyeket olvashatni Dr. Brennernek már említett munkájában a' 43. — 61. lap. — Lelkesek többi között Dr. Harmsnak az 55. l. feljegyzett panasza: Die Vernunft geht rasen in der lutherischen Kirche, reißt Christum vom Altar, schmeißt Gottes Wort von der Kanzel, wirft Koth ins Taufwasser, mischt allerhand Leute beim Gevatterstand, wischt die Aufschrift des Beichtstuhls weg, zischt die Priester hinaus und alles Volk ihnen nach, und hat das schon so lange gethan. Noch bindet man sie nicht? Harms Thes. 71.

**) Institutiones Theologicae Auctore Fr. Leopoldo Br. Liebermann etc. Moguntiae 1820. Tomi 2. pag. 311. 312. — Jam anno 1750. celebr. Laurentius a Mosheim teste Christophoro de Einem publice docuit: Es hat sich die ganze Verfassung der evangelischen Kirche im jetzigen Jahrhundert umgesetzt, und diese Veränderung gehet immer weiter. Die innerliche Einigkeit derselben ward vorher durch das Ansehen der symbolischen Bücher

leginkább haladott, és legtöbbször megvesztegetett legyen. Az isteni gondviselés' különös kedvezésének tulajdoníthatjuk, hogy a' Kór-

erhalten. Selbes bleibt zwar noch in vielen Provinzen der evangelischen Kirche; allein es erstreckt sich nur auf die Geistlichen; die übrigen können denken, lehren, schreiben und glauben was sie wollen. In vielen Ländern unserer Kirche ist es so weit gekommen, daß auch die Geistlichen nicht mehr an die symbolischen Bücher gebunden sind, sondern Dinge frei vortragen können, die offenbar mit denselben streiten, und das geht immer weiter — — — Quis nescit viros inter Protestantos celebratissimos: Barthium, Semlerum, Basedovium, Steinbartum, Tellerum, Büschingium, multosque alios, omnem pudorem excussisse, et sacrarum scripturarum auctoritatem, et sanctiss. Religionis dogmata, proterve conculcare. — — — De Calvinistis ait Rousseau lett. de la Montagne — — — Les Ministres protestans, ne savent plus ce qu'ils veulent, ni ce qu'ils disent. On leur demande, si Jesus-Christ est Dieu? ils n'osent répondre. On leur demande quels mystères ils admettent, ils n'osent répondre; on ne sait ce qu'ils croient, ni ce qu'ils ne croient pas; on ne sait pas même ce qu'ils font semblant de croire. Leur seule manière d'établir leur foi est celle d'attaquer celle des autres. — — — Ecclesiae Anglicanae statum ita describit Clariss. Christianus de Einem, Versuch einer vollständigen Kirchengeschichte des achtzehnten Jahrhunderts, 6ter Bd. S. 456. Es herrscht in dieser Kirche zu unsern Zeiten eine völlige Lehrfreiheit. Wer nur kein offener Socinianer und Papist ist, der kann die Lehre der Kirche erklären wie er will. Der Arminismus nimmt in ihr sehr überhand, und Calvins System hat sehr viel von seinem Ansehen verloren. u. s. w.

mányszék' serény felvigyázása, az egyházi Előjáróság' gondossága', és Protestans Tudósaink' szerény mérséklettsége által, olly botránkozató példáktól Hazánkat megmentette. Ha tehát a' külföldnek Protestans Tudósai közül sokan buzgólkodtak, a' Keresztény-alkotmány' azon részeinek védelmezésében, mellyek nekünk velek közösök, ki nem reménylené bizodalmasan: hogy Protestans egyházi Tudósaink is velünk együtt munkálodni fognak, azoknak bővebb kifejtésén, felvilágosításán, és erősítésén?

A' mi pedig a' Keresztény-hitnek azon ágazatait illeti, mellyeket mi a' velek közösökön kívül hiszünk, ki vehetné rossz néven közülök, ha mi ezekhez sem kevesebb ragaszkodással viseltetünk, mint amazokhoz? Valamint ők azokat, úgy mi azokat is, ezeket is az isteni kinyilatkoztatásnak tekintetéből tartjuk tiszteletben. Nem csak hivatalbéli helyeztetésünkől, hanem belső meggyőződésünkől is igen természetesen származik óhajításunk: bár mások is tiszteletben tartanak azokat! Nekünk úgy látszik, hogy azok is a' Keresztény-hit' alkotmányának valóságos részei, és pedig némellyek ugyan olly igen szükségesek, hogy annak alap gyanánt, melly nélkül meg nem állhat, szolgálnak, mások amazokra nézve eléggé meghitelezettek, az erkölcsiségnek hatásos rúgóji, 's ugyan azért valóban boldogítók. Ha tehát ezen kérdésben forgó, 's több

Keresztény Felekezetektől megvettetett igazságokat, bővebb kifejtés, 's felvilágosítás' útján olvasóinkkal kedveltetni igyekezünk, minden hitvallású Keresztényeknek teljes helybenhagyásokra számot tarthatunk, mind azért: mert a' lelkieméret' szabadságának, melly a' Reformációnak jelszava volt, 's maradt, jusaival élünk; mind azért: mert hívattatásunkat illető dolgokban foglalatoskodunk; mind azért: mert kinekkinek magából az okos természetből eredő szent kötelessége, személyes környülállásaihoz képest, másoknak olly dolgokat ajánlani, mellyeknek valóságáról nem csak meggyőződött, hanem egyszers'mind azoknak boldogító erejüket magára nézve tapasztalta, és tapasztalni meg nem szűnik. Úgy is: ezen ajánlásunkban nem valami csekély dolog, hanem a' Keresztény Hitalkotványnak fentartása forog kérdésben, melly czélnak elérésére tagadhatatlanul elégtelen a' *Protestantismus* a' maga szerkeztetésében. Ezen elégtelenségből pedig szükségképen zavarodások támadtak, 's támadnak a' Nemzetek' polgári alkotványaira, és felvilágosodására nézve is, *) nem

*) Ueber den Einfluß der Reformation Luthers auf die Religion, die Politik und die Fortschritte der Aufklärung, von Robelet ehemaligem Kanoniker an der Domkirche zu Dijon. Aus dem Französischen übersetzt, und mit Anmerkungen vermehrt von Dr. A. Räß und Dr. R. Weiz — Mainz 1823. L. leginkább a' 17. 24. 28. 75. 83.

az alos, hanem a' valóságos felvilágosodás-
ról lévén a' szó. Mind ennek terjesztésére ál-

232. 320. 346. 413. és 445 lap. — Ueber den Geist und die Folgen der Reformation besonders in Hinsicht der Entwicklung des europäischen Staaten-Systems, — — — Mainz 1822. Világos, és eleven előadással érintetnek ezen munkában a' lelkek' szörnyű felháborodása, és az indulatoknak minden kórlátokon általtörő kicsapongásai, melyek' Luther' reformációját nyomban követték, főképen minekutána, a' Sz. Irásnak Német fordítását a' zajgó nép közzé vetette, hogy abból kiki, a' mennyire a' dologhoz ért, magában meghatározhassa, mit kell a' Kereszténynek akár hinnie; akár cselekednie, hogy voltaképen boldog lehessen. Mi igen megcsökent a' köz bizodalom; mellynek fogyatozása az alattvalókat egyházi és polgári Előjárójik iránt, ezeket pedig amazok iránt gyanúsággal bétöltötte, 'sigy bár mi tekintetben a' fennálló rendnek felforgatására igen nagy lépés vala. Itt azonban a' munka' taglatatjának helyenem lévén, csak azt mondom röviden: hogy tömve vagyon figyelmet érdemlő észrevételekkel azon szomorú állapot iránt, melly már a' békes lelkű Melanchtont is illy panaszokra fakasztotta: „nunc „*δημαγωγοι οχλοκοπες* (demagogi turbas sollicitantes) indocti, nec quaerentes doctrinae fontes, nec „disciplinam, nec vera pietatis exercitia curantes „dominantur. — — — De licentia vulgi amplifican- „da excitabunt *προπουβες* (plausus) Haec tristissima „confusio Ecclesiae tantum mihi dolorem affert, ut „libenter ex hac vita discessurus sim; ac video me „non procul a meta abesse. Perferunt ad me etiam „atroces sermones magnatum quorundam, qui etsi a „sycophantis incenduntur, tamen suo fortasse etiam

taljában, mind az emberi természet' méltóságán alapodott valóságos igazaknak további kifejtésére, 's megőrzésére különösen, olly Kereszténység szükséges, melly a' hitnek, reménységnek, és szeretetnek változhatatlan törvényeit, az isteni tekintetnek eléggé esmérhető bélyege alatt hirdethesse. Különben: mi haszon' fejében serkentgetjük személy válogatás nélkül az embereket, hogy magokat megtagadván, minden indulatnak ellene mondjanak, mellynek az isteni szándékok' gátlása, 's ugyan azért az erkölcsi méltóság' sérelme nélkül nem hódolhatnak? A' Lélektudománynak (*Psychologia*) sarkalatos szabásai szerint várhatjuk e', hogy a' gazdag, vagy bár mikép'

„odio ardent.“ Epist. 836. Ugyan azért méltán sürgette őket Rotterdami Erasmus írván: „Apostolorum
 „praedicationi fidem adstruebat perpetuus dogmatum
 „consensus, et miracula; quum vos non solum dissen-
 „tatis inter vos, sed iidem subinde novetis ritus pa-
 „riter et dogmata, altera parte sitis omnino destituti.
 „— — — Quid interim nobis profertis melius, et Evan-
 „gelio dignius, ut ab assvetis recedamus? Circum-
 „spice populum istum Evangelicum, et observa, num
 „minus illic indulgeatur luxui, libidini, et pecuniae,
 „quam faciunt ii, quos detestamini. Profer mihi, quem
 „istud Evangelium ex commessatore sobrium, ex fe-
 „roci mansvetum, ex rapaci liberalem, ex maledico
 „benedicum, ex impudico reddiderit verecundum?
 „Ego tibi multos ostendam, qui facti sunt seipsis de-
 „teriores.“ In epistolis ad Pseudo-evangelicos. —
 „Leop. Libermann. Ugyan ott a' 318. lap.

hatalmas, nem csak mérséklett, hanem értékéhez képest jótévő is; a' szegény 's nyomorék pedig a' gondviselés' kezébe magát megadván, sorsával megelégedett legyen, és ezen törvénytelen úton módon könnyíteni irtódzék? Ha a' Kereszténység' teljes világánál sem vagyunk egyebek habozó kisdedeknél, 's nádszállként ingadozván a' hitnek dolgában, nem jöhetünk minden kétséget kirekesztő meggyőződésre az iránt, mit rendelt legyen a' felől a' Kereszténység' Szerzője? hogy kívánhatjuk, hogy bármely nemzeti testnek minden tagja, az első-től az utolsóig elszánt akarattal legyen a' köz jónak nem csak fentartására, hanem lehetséges gyarapítására is; hogy a' gazdag nem kevesebb mint a' szegény, az úr mint a' szolga, az Uralkodó mint az alattvaló minden személyes hasznait, sőt, ha szükséges, életét is áldozatul hozza az Emberiség' boldogítására? — Ha így volna a' dolog a' Keresztény Religiónak kútfejeire, és egyes czikkelyeire nézve, hogy tudniillik azok általjában pusztá emberi vélemények' sorsára jutottak, kívánhatta ugyan Jézus az ő tanításait halló, 's csudájit látó nemzetségtől, hogy megtagadván magát, vegye fel keresztjét, 's kövesse őtet, de tőlünk nem; mivel irántunk nem gondoskodott volna olly módról, melly szerint, mit ígért legyen a' jövőendő élet' jutalmaira nézve, 's mi tévők legyünk ezeknek elnyerésére? úgy mint Istentől kinyilatkoztatott valókat el nem fogad-

hatnánk. Csak egy téglának kifeszítése is gyöngíti az épületet, és készíti az önnkényű vakmerőségét, többeknek kipiszkálására. Mi történik a' fundamentom' gondatlan kiásásával, ki nem tudja? Ha azok, kikre Üdvöztönk a' Religiónak maga egész, és tiszta voltábanvaló fentartását bízta vala, csak egy hitbéli ágazatban is eltévelyedhettek, sőt a' mint ellenségeik állítják, el is tévelyedtek, ki fog nekünk széles e' világon kezeskedni, hogy el nem tévelyedtek legyen, midőn a' lélek' halhatatlanságát, a' jövődő élet' jutalmait 's büntetéseit; 's a' t. midőn az erkölcsi törvényeket mint valóságos Isten'-szavát hirdetik? 's így mi jussal kívánhatná tőlünk valaki, hogy mi a' lelkiesméret' tisztaságának, és az örökkévaló jutalmaknak, mint indító-okoknak tekintetéből, a' köz jónak, 's bármi néven nevezendő kötelességünknek áldozzunk inkább, mint a' nagyravágyás', harag' fűsvényység', bújaság' lelkének, 's illy más pokolszülte fúriáknak? —

Nagyon messze mentél! mondja talán nevetve valaki. Hiszen a' példakép' felhozott hitbéli ágazatok, és az erkölcsi törvények nem csak az isteni kinyilatkoztatásnak, hanem egyszers' mind a' magára hagyatott emberi észnek sugarlásai is. — Igaz, magam is úgy tartom, de e' mellett sem mentem messzebb kelleténél. Melly állításomnak meggyőző okaira akadhat kiki természetünk' helyes esmé-

retében, és az emberi Nemzet' évkönyveiben. Röviden most azokból csak ennyit: lelkünknek halhatatlanságáról sok szépet, helyeset, hozzá tehetem: az elmének meggyőződésére szülötteket mond vala ekkorig az emberi ész; de sokat mondott ellene is. Mire ment Socrates a' józan észnek, mellyre olly igen hallgatott minden sugarlása mellett? ki nem tudja, hogy azon legtetemesebb kérdésre nézve is, nem csak habozó kisded volt végső szempillantásáig, hanem ebben is elárulta habozását? Holott: ha valamikor, azon elválasztó perczekben kell vala, ha mi bizonyost tudott, kesergő tanítványai előtt állítani. Nem így az isteni Mester, hanem minekutána e' dolgot mint semmi kétséget sem szenvedőt számtalanszor állította volna, fohászkodván: *Atyám! kezeidbe ajánlom lelkemet*, elhúnyt. Látja, a' ki látni akar, mi különbség van az isteni tekinteten épült hit, és a' magára hagyott ész' sugarlása között. Ha pedig a' Religió' megőrzésére szerzett intézet, egészen magára, az az: természetfeletti oltalom nélkül hagyatott, és így lélek' igazában nem mondhatja: hogy olly isteni oltalom alatt lévén, annak belső valóságára nézve el nem tévelyedhet; hogy csupa emberi véleményt szoros értelemben vett Isten'-szava gyanánt el nem fogadhat; hogy a' magára hagyott észnek mivét, sem mint kútfőt, sem mint hitbeli czikkelyt hiveinek nem nyújthatja, nem kevesbbé esik vissza a'

lélek' halhatatlansága, 's más evvel legrokonabb ágazat a' pusztá vélemények' sorába, mint p. o. a' Sz. Háromság, Krisztus' Isteniségének, szóval: váltságunknak titkai, mint Keresztényi reménységünknek egyedül-való támaszai; mivel Urunktól hirdetett Religióknak ezek sem kevesbbé részei, mint lelkünk' halhatatlansága. Így pedig hová jutunk? Előbbre semmi esetre nem haladunk, hanem inkább vissza taszítottunk, és ott találjuk magunkat, a' hol vánszorogtak a' Nemzettek, a' Kereszténység' mint vezér csillag' feltűnése előtt, 's a' hol tántorognak most is azok, kik közzé bár mi akadályok miatt, még annak világa bé nem hathatott. Botorkázzon azután kiki, és tapogatódzék jobbra balra mint egyiptomi sötét-ségben, míg szerencséből valamire nem bukkan, a' mivel magát nyugosztalhatja. Majd csak találkozik néhány halandó, kik mint *Socrates*, *Plátó*, *Ciceró*, *Seneca*, 's többek, ritka elmével példás szorgalmú vizsgálódást párosítván, holmi homályos, 's habozó eszméletekre jutandanak. Mivel pedig minden tehetségű, rangú, 's sorsú embernek szüksége vagyon Religióra, és ezeknek is tudtokra esne később hamarább a' Kereszténység' ingadozása, (ha tudniillik annak eredeti alkotásához képest ingadozni lehetne) minél előbb iparkodjanak azokat személy válogatás nélkül metaphysikai okoknál fogva oktatni, mint egyenes lelkű férfiatól várhatjuk; hozzá tévén:

hogy azon oktatások az ő véleményeiken alapodnak, mellyek minden kétségen felül nem vitethetnek; mert pusztá emberi véleményt, mint szoros értelemben vett, az az minden kétséget haladó Isten'-szavát, az emberi természet' méltóságának szemtelen gúnyolása, és abból eredő 'jusainknak letapodása nélkül nem árúlhatni. Ha gyakorta türeést fárasztó keményfejűségre, 's makacsságra akadnak; ha mint hívatlan mesterek innen amonnan kiltatnak: ha jószívűségökért, midőn majd állításaik' szent és szükséges voltát sürgetőkép' ajánljandják; szitkokkal, dorongokkal, vagy bármi méltatlanságokkal fogadtatnak; sőt ha talán ebbeli forgolódások miatt életük' veszedelmében forognának is, mind ezt békével kell tűrni; mert az Emberiség' ügye forog fel, mellyért semmi áldozatot sem drágálhatni! Majd meglátjuk, mennyire menendenek a' hitetlenség' kiírtásával! Majd meglátjuk, lesz-e annyi sikere serénykedésüknek, mennyi vala a' tizenkét többnyire tanúlatlan 's fegyvertelen halászokból álló tanítvány' buzgó fáradozásainak, és pedig az ellenek esküdtt Pogány és Zsidó hatalmak' ellenére. Az emberi természet' annyi századok' lefolytával sem változván, a' mi valaha elégtelennek találtott a' religiói tárgyak iránt-való meggyőződésre, elégtelen marad az örökké, sőt: minél inkább haladnak az emberek a' természeti dolgok' esméretében, minél nagyobb nálok, az

úgy nevezett (helyesen vagy helytelenül egyre megy) felvilágosodás, annál több just tulajdonítanak maguknak, hogy csak úgy embereknek tartassanak azok, kik taníttatnak, mint azok kik tanítanak.

A' mi pedig az erkölcsi törvényeket illeti: az okos természet' sugarlásairól lévén a' szó, nem tagadhatni, hogy azok eléggé olvasható betűkkel szíveinkbe legyenek vésve. Ennyit mondott Sz. Pál Apostol is: *a' Pogányok, a' kiknek törvényök nincsen, természet szerint azokat cselekeszik, a' mellyek a' törvényé; effélék, törvényök nem lévén, ő magok magoknak törvényök: kik megmutatják az ő szívében írott törvénynek cselekedetét, bizonyosságot tévén nekik az ő lelkiismeretök; 's a' t. Rómaiakhoz 2. R. 14. 15. v. Ezen szavakra illy észrevételt tön Aranyszájú Sz. János azon levélre írt 5-ik Beszédében: *nem olly Pogányokról szóll, kik bálványozók volnának, hanem kik Istent tisztelnének, kik a' természet' törvényének engedelmeskedvén, a' Zsidó szertartásokon kívül, csak azokat, mik a' jámborsághoz tartoznának, tartanák meg; millyenek valának Melkisedek övéivel, Jób, Niniveiek, Kornelius 's a' t. — De abból, hogy valami olvasható, nem mindjárt következik, hogy természetünk' esmérletes állapotjában, úgy a' mint célunk' elérésére szükséges, és közönségesen olvastatik is. Ha az emberi Nemzet' történetei nem nevezhetnek**

olly Mestert, ki a' természet' törvényét, magára hagyott elméjének minden élessége, 's serénysége mellett is tökéletesen kifejtette, és az Erkölcstudományt maga tiszta, és teljes valóságában felállította volna, nem helyesen következtetjük-e, hogy az kizárólag a' természetfeletti kinyilatkoztatásnak dicsősége? Nem csak egyes bölcsek' 's törvényszerzők' szabásaiban, hanem valamennyiekében összeséggel vévén sem találhatunk egy teljes egészet; ellenben nem kevésre akadunk, miben az isteni kinyilatkoztatás' világánál felderült ész, úgy mint az Istenség' most már nyilvánosság szándékával ellenkezőben, méltán megütkezik. Nem hiszem, hogy ezen állítást, mellynek valóságában a' régiség' barátjai réggen megegyeztek, valaki megczáfolhatná. De ha megczáfolhatná is, a' legrégiebb, 's leghitelesebb írományoknál fogva mondhatnám én is: hogy nem volt, és nincs Nemzet, mellynél az isteni kinyilatkoztatásnak, több vagy kevesebb töredékei nem maradtak volna. Ha homályba keverte, és ezerfélekép' módosította is azokat, Nőé' némelly ivadékainak akár gondatlanságok, akár babonájok, akár csalárdságok, megmaradtak még is néhány szikrájuk, mellyeket a' föld' egyéb Nemzeteinek az Israel népével-való öszveköttetésük, és ebből eredett kölcsönös viszokok, időről időre ébresztgették, és kisebb vagy nagyobb sikerrel ápolgatták. Bármint lenne is a' dolog, min-

dég fenmaradna a' kérdés: mivel az erkölcsi törvények' helyes esmérete, és teljesítése az emberek' boldogítására szükséges, mit használna ezen célra, ha azon esméret, csak néhány szerencsésebb elméjű, 's helyzetű halandók' tulajdona volna? Ezen esméretnek másokra-való terjesztésében is szintűgy embernek tartaná magát, a' ki hallaná, mint az, ki hirdetné. A' teremtmények' belső 's külső tulajdonságaira, mint az Isten' szándékainak annyi nyomaira nézve, mondhatná az ember: hogy azon kitündöklő szándékok, valóságos isteni törvények légyenek; de mivel természeti ösztönink között nem gyengébb az, melly bennünket a' boldogság' keresésére, mint az, melly a' józan erkölcs' gyakorlására serkent, az Istenség' szándékai között nincs nyilvánóságosabb annál, melly boldogulásunkat tárgyazza. — Abban is könnyen meg egyeznek az emberek, hogy a' valóságos boldogságnak elmellőzhetetlen feltétele, állapotunkkal való okos megelégedésünk légyen; de mi könnyen megtörténhetik az is, hogy a' magára hagyott ész, ezer hibák alá vetett képzelődésünk által zavartatván, a' boldogságnak álarczáját igaz [boldogság' képzetévé varázsolja? Ha pedig kiki, személyes boldogulását, mint az Istenség' szándékai között legnyilvánóságosabbat tekintvén, olly boldogságot, minőt magának képzel, függeszt-ki célul, és ezt mint legfőbbet tekintvén, minden eszközt, melly

arra segítheti, általa megszenteltnek tartand, mi lészen a' világból? Ez, ha nem hibázom, mindég hajlandóbbnak mutatta magát Epicúr' mint Stoa' boldogság-theoriájának elfogadására, vagy legalább gyakorlására; mivel azon ösztön, melly az embereket a' boldogság' kívánására ébreszti, igen természetesen szüli azon ohajtást, hogy minél előbb boldogúljanak. Ha tehát az erkölcsi törvényeket csak úgy mint okos lelkünk' sugarlásait, és nem egyszers' mind, mint az isteni kinyilatkoztatásnak valóságos részét tekintenénk, nem méltán tartanánk e' attól, hogy az emberek azon hasznót, mellyet e' vagy ama' cselekedet az ő képzelt boldogságokra nézve ígérni látszik, az erkölcsnek esmér-tető jelévé, és mértékévé teendik? — Így pedig a' lelkiesméretnek szíveinket izgató fülánkjai tövestül kitépettetvén, nem fogja e' magát kiki középpontnak képzelni, és másokat ere-jéhez kepest arra kényszeríteni, hogy körülötte mint Planéták forogjanak, és agya-szülte bál-ványának serényen áldozzanak? — Gondolja talán magában valaki: ezen könnyű lészen segíteni, mivel a' külső erő 's hatalom majd rendre igazítandja őket. Ezen észrevétel az erőtlenségre nézve tűrhető, míg erőre nem kapnak; de: ki fog törvényt szabni, és méginkább, ki fogja azt tekintetben tartatni, az erős, és erőtlen, 's két vagy több erős között? — Az erőtlen csak azon fog lenni, hogy minél előbb erőhez juthasson, vagy a' meddig ez, nem

történik, álnoksággal fog magán segíteni. Ha egy két erőben a' kevélységnek vagy irigységnek lelke felébredvén, boldogtalanokká tenné őket, míg magokat a' világ előtt erősebbeknek vagy éppen legerősebbeknek nem esmérgetik; majd a' többi erősök' hatalmának önkényű csonkításával, igyekeznek a' magokét öregbíteni. Az okos valónak olly törvényre vagyonszüksége, melly az erőtlent a' törvényes erőnek tekintére, az erőt pedig az erőtlennek kéméllésére, és oltalmazására lélekben kötelezhesse. Különben talán jobb lenne az embereket egészen magokra hagyni, hogy kiki önnön okosságára, és erejére támaszkodván őrizkedjék' a' veszedelmektől, és e' földi létére nézve boldogúljon a' mint akar, és tud; mert a' kölcsönös bizodalomnak kötelékei felbomolván, annál bizonyosabb veszélyre tenné ki magát, minél gondatlanabb volna mások erejében bizakodni. De tegyük, hogy azon esetben is, kik az erő, 's hatalom' birtokára jutnának, azt mindenkor az erőtlen ártatlanság', 's igazság' gondos védelmére fordítanák, ott, hová a' külső hatalomnak figyelme bé nem hathat, mi fog bennünk bizodalmat gerjeszteni? mi fog minket a' felfedezhetlen gonoszok iránt-való aggódástól, mennyire tudniillik emberek között lehetséges, megóvni? Ott kell-e majd, házi körünkben tudniillik, hol legbátorságosabb állapotban véljük lenni magunkat, annál inkább rettegnünk, minél szorosabb

néhányakkal összeköttetésünk? — Azonban: ha az ész a' józan Erkölestudományt minden ágaira nézve nem csak tökéletesen kifejtené, hanem annak helyességéről közönséges meggyőződést is eszközölne közöttünk, mivel, a' mint észrevevém, a' hitbéli czikkelyeket, s ezek között különösen lelkünk' halhatatlanságát, mint erkölcsi méltóságunk', vagy méltatlanságunk' fenmaradásának, a' más világi jutalmak' vagy büntetések' létének' szükséges feltételét, úgy, mint Istentől kijelentett igazságokat, elpirulás nélkül, azaz: erkölcsi méltatlanságunknak elmét zavaró, és szívet keserítő érzése nélkül nem hirdethetnénk, ugyan lesz e' azokban, a' pusztá emberi vélemények' sorsára jutott czikkelyekben okos lelkű állatokhoz mérséklett indítóok, mellyre nézve okosan akár kívánhatnánk, akár várhatnánk, hogy az állatiság' vágyainak csak az erkölcsiség' határai között engedjenek; hogy a' jól esmért kötelességnek, az erkölcsi méltóságnak, ez élet' bármi javával, sőt, ha a' szükség úgy hozná magával, életükkel is áldozzanak? Nem inkább fog-e' kiki a' jelenkori bizonyoshoz, mint a' bizonytalan jövődökhöz hivatala' elmellőzésével is ragaszkodni? Nem a' lesz-e' minden okoskodás' tárgya: mikép' vonhatnánk-ki magunkat minden alkalmatlan munka alól? Mikép' élhetnénk legtovább kedvünkre? — Oh! igen is: boldogságra vagy az ember teremtvé, de mivel az igaz boldogság a' léleknek jól alapított nyugodal-

ma, és megtarthatósága felőli bizodalma nélkül képzelhetlen, erkölcsnek, mint elkerülhetlenül szükséges eszköznek kell azt megelőznie; erkölcsöt pedig ösztön nélkül okos valótól kívánni oktalanság. Ugyan azért: kik a' Keresztény-hitet, ennek fundamentomában ingadozásba hozták, kétségen kívül ártottak az erkölcsiségnek; 's így az emberi Nemzet' boldogságának barátjai semmi esetre sem valónak. Ha az illy Hitalkotványhoz ragaszkodók Keresztényi erkölccsel bírtak, minden bizonnyal jobb volt erkölcsök hitöknél, mivel az ingadozásnak esméretére nem jutottak, melly annál közönségesebb leendő boldogtalanságunkra, minél inkább fog terjedni a' nyomongondolkodás' gyakorlása. Nagy ok valóban mindazokra nézve, kik a' Kereszténységet számkivetni nem akarják, hogy a' Kőszálhoz ragaszkodjanak, és magokhoz méltóbb foglalatosságot ne esmérjenek, mint annak bővebb és bővebb felvilágosítását, hogy a' Krisztus' Jegyese, az igaz Anyaszentegyház nem csak szeplőtelen, hanem szeplősíthetlen is. Gondolom, hogy azok közzül, kik eddig kijött csekély értekezéseimet olvasásra méltatták, fognak találkozni, kik mondandják: hogy igen szívesen forgolódom ezen tárgy körül. Ezt igazán mondják, és feltéshem mind belátásokról, mind jó szívökről, hogy a' szándékot, mellyből forgolódásom származik, erkölcsellenek nem tartandják. Ki nem kívánná az

Emberiség' testi 's lelki boldogításának, ugyan azért a' Keresztény Religiónak, mint leghatóságabb eszköznek minél vidámabb terjedését? — Ezt pedig mi léptetné előre gyorsabban, mint közöttünk azon talpkőnek közönséges megismerése?

Vége: bár mi nevetségesnek látszanék is némelyek előtt, a' mit a' felvilágosodásról állítottam, hogy tudniillik a' közelebb említett talpkőnek köz elfogadása a' valóságos felvilágosodás' terjesztésére is hathatós eszközül szolgálna, úgy van mégis a' dolog. A' felvilágosodásnak valószínűsítésére, és gyarapítására nem csak terjeszkedőleg, hanem behatólag is, és pedig leginkább kell munkálkodnunk. Ha a' Krisztus' Anyaszentegyházának felállításától fogva minden Keresztény felekezetek egyetértőleg serénykedtek, és azon elmésséget, 's szorgalmat, mellyet az elszakadtak, a' meghatározott hit', vagy erkölcsbeli czikkelyeknek ostromlására, a' hívek ellenben azok' létének oltalmazására fordítottak, ha nem egészen is, csak némelly részben a' nevezett tárgyak' bővebb kifejtésére, gyökere-sebb, világosabb, 's mélyebb esmértetésére, egyes esetekre-való minél pontosabb alkalmaztatására, a' szívek' nemesítésére fordították volna, mennyivel előbb volnánk mind az üdvességes felvilágosodásra, mind a' Keresztény Religió' helybeli terjedésére nézve? Ha

a' Csillagászok' *) most is vetélkednének arról, mellyik égi test légyen planétai rendszerünknek középpontja, a' melly körül tudniillik a' többinek, 's így földünknek is forogniok kell, kétség kívül a' Csillagászságnak legújabb gyarapodásai nagy részint elmaradtak; ellenben: az egész tudomány néminemű zavarban, az avval foglalatoskodó elmék a' tünemények' megfejtésére nézve, sokféle kéteskedésben maradtak volna. Igaz ugyan, hogy a' szó, és toll-harczok is eszközül szolgálhatnak a' tárgyak' felvilágosítására, és következőleg az esméretek' gyökeresítésére, 's bővítésére; de csak úgy, ha bizonyos határok között maradnak. Addig, míg a' feltett kérdés törvényesen meghatalmazott bírák által el-nincs döntve, igenis helye vagyon a' vitatásoknak, ugyan azért magok a' bírák nem csak megengedni, hanem rendelni is szokták azokat, a' mennyire a' kérdésben forgó dolog' felderítésére akár szükségseknek, akár csak hasznosaknak tartatnak. Így cselekedett, a' mint a' Zsinatok' évkönyvei mutatják a' Krisztus' Szentegyházában felállított Bírói-kar is. De ha egyszer a' hozott ítélet kimondatott, kérdem: minek a' jele, és mire való a' dolog' léte-iránti villon-

*) Gróf Széchenyi István' *Hitel* nevű munkájában olvastam legelőször ezen szót, melly nem csak rövidebb az *Astronomus* szónál a' tagokra nézve, hanem olly jó is, mint p. o. *halász*.

gás? — Ha bármelly, az isteni gondviselésnek közönséges rendén felállított, 's törvényes tekintettel bíró Itélőszék végképen meghatároz valamit, vagy valamelly Nemzetnek Törvényszerzői kimondják, 's kihirdetik a' Nemzet minden tagjait kötelezendő akaratait, nemde kevélynek, és vakmerőnek látszanék előttünk mindenki, a' ki akár a' Bírói-, akár a' Törvényhozói-karnál magát belátóbbnak hirdetvén, a' hozott ítéletet vagy törvényt megvetné, 's gúnyolván, másokat is annak megvetésére készítené. A' köz rend' barátjának semmi esetre sem tartatnék. — És ugyan mi haszon volna belőle? Semmi. Azt csak nem várhatja okosan, hogy az ő zúgolódásáért a' hozott ítélet, vagy törvény visszavonattassék. Vagy talán úgy nevezett felvilágosításaival jövőre akar használni? De ezen célra alkalmas időben, helyen, 's mód szerint kell vala tenni előterjesztéseket, és pedig azok előtt, kik akár a' vett, akár a' vélt sérelmet orvosolhatják; nem pedig azok előtt, kik az ítélet-, vagy törvényhozásra, sem ésszel, sem tudománnyal, sem, a' mi nem kevesebbé szükséges, hatalommal nem bírnak. Kár, pedig sok, holott a' legkisebb kár is, nem ok nélkül mondatik soknak, következhet az illy dologból. Álokoskodások által gyakorta zavarba hozatnak az elmék, felingereltetvén az indulatok, zajgásba a' szívek. Olly állapot, melly a' legtisztább képzeteket, és fogatokat is homályba boríthatja, minél

alkalmatlanabb tehát a' szövevényes kérdések' megfejtésére? — Terjed a' bizodalmatlanság, csökken a' törvényes hatalom' tekintete, gátoltatik talán, mikor legszükségesebb volna befolyása. Igy: minekutána a' Krisztus' Szentegyházában törvényesen felállított Tanítói-karnak, akár a' föld' kerekiségén elterjedett, akár a' közönséges Zsinatokban eléggé meghitelezett képviselők által összevegyült tagjai, a' Keresztény hit', vagy erkölcs' dolgában, valami meghatározást tettek, és egy vagy más tárgyat, úgy mint Istentől kinyilatkoztatott igazságot hirdettek lelki alattvalójiknak, talán nem kevesebb, sőt nagyobb jussal kérdezhetem: minek a' jele, 's mire való, a' dolog' létefelőli további villongás? — Midőn olly férjfiak, kik a' Keresztény hit', és erkölestudomány' tanulására tartoztak szentelni, és a' mennyire emberek között ezt kivehetni, szentelték is életöket, valamit gondos vizsgálat után, köz megegyezéssel, mint Isten' szavából vett igazságot elfogadnak, ennek egyes személy által történő megvettetése, azon esetben sincs nagy magameghittség, és botránkoztató vakmerőség nélkül, ha az említett férjfiak' egyetemét, minden rendkívüli isteni oltalomtól megválva, egészen pusztá emberi szorgalmokra, 's belátásokra hagyattakból állónak gondolnánk lenni. Mert a' legélesebb elme, legtisztább szándék, legserényebb iparkodás mellett is van helye a' köz mondásnak: *több szem, többet lát.* Ha

ő a' kútfók' birtokával és helyes értelmével dicsekszik, emberi módon, 's a' szerint, a' mi közönségesen történik ítélvén, még inkább dicsekedhetnek amazok. Ha ő ritka észet sejt, csak az igazság' szomjából szikrázó buzgóságot érez, a' Religió' ügyére szánt fáradhatlan munkásságnak hiteles tanúja önnön magában, tudhatja-e' ő, vagy akárki: nincs-e' egy kettő amazok között, kik őtet mind észére, mind az igazságért buzgó szívére, mind munkásságára nézve felülhaladják? Ha sok segéd készületei vannak nékie, sokkal több lehet amazoknak. Ha ezek valami rendetlen indúlattól ragadtatnak, és annyira, hogy a' tapíntható igazságot sem látják, vakíttatnak, nem könnyebb-e' ezt feltenni egyes emberről, mint az egyházi Tanítók', és Bírák' egyeteméről? A' földön találtatható annyiféle Nemzetekből összevegyült fő Pásztorok, kik, hatalán kevés kivétellel is, olyanok, hogy azok, kiktől mintképviselők választattak, mind hitőket, mind nemzeti becsületüket legbátorságosabban reájok bízhatták, sokat nyomnak a' szerény gondolkodású ember előtt, ha az illy gyülekezetet rendkívüli oltalom, és igazgatás nélkül képzeljük is. — Nem tagadhatom azonban, mert nyilvánosságos igazság, hogy többen találkozhatnak az egész Keresztény világon, kik a' kérdésben forgó dologra nézve nagyobb tudománnyal, 's belátással bírnak, mint az összevegyültek egyenként, vagy talán öszveséggel is; és

ha ezek a' végzetekkel ellenkezőt állítanának, 's azt az elmésségnek egész hatalmával szabadon, a' mint illik, támogatnák, kétség kívül, méltán, 's igen felfüggesztenék a' ragaszkodást mindazokban, kik a' hit' ágazatának elfogadására nézve, azon gyülekezet' tekintetétől függenének. De épen ez az, a' miből az isteni természetfeletti igazgatásnak szüksége egész fényében kitündöklök. Csak az illy igazgatásnak tekintete képes megkötni a' lelkeket; csak ez óvhatja meg minden ingadozástól az elméket; csak ez szülhet teljes meggyőződést, 's ugyan azért kötelezheti a' Religió' tárgyainak gyors elfogadására az embereket. A' helyes gondolkodás' alapos törvényei szerint nincs semmi, a' mi ennek hijánosságát kipótolhatná. Azért hisszük, hogy ha az Isten, mindenható erejének, kimutatásával' hirdetett Religiónkat maga egész 's tiszta voltában annyi századok' folytával fenntartani akarta, ezen czélra állított Szentegyházától oltalmának azon mértékét meg nem vonhatta, melly nélkül szándékának teljesítése lehetetlen. Nem elég, hogy a' Tanítóikar a' hit' dolgában végzést tehessen, hanem az is szükséges, hogy a' hívek annak, mint Isten'-szavának elfogadására, lélekben kötelezetteknek tarthassák magokat. Így nincs mit tartanunk a' lelkesméret' szabadságának nem csak elvesztésétől, hanem legkisebb csonkításától is. Ellenben: ott ez meg sem is állhat, hol a' Tanítók' egyeteme sem mondhat

egyebet, hanem: hogy ezt vagy amázt Isten-től kijelentett igazságnak véli lenni, azonban nem lehetetlen, hogy épen ellenkezőt mondott légyen valaha az Isten. Ha az illy egyházi rendszerben valakit arra köteleznek, hogy a' Tanítói-karnak a' Religió' dolgában tett végzéseit, úgy, mint az igaz Keresztény-hitnek valóságos részeit tekintse, 's elfogadja, valóságos erőszak tétetik a' lelkiességét' szabadságán. *) Ha tehát a' Keresztény Religió'nak, mint szoros értelemben vett kinyilatkoztatásból eredett, hit', és erkölcsbeli szabások' foglalatjának, sértetlenül megőrzése nem különben, mint annak minél gyorsabb terjedése; ha az egyes czikkelyeknek bővebb kifejtése, felderítése, az élet' igazgatására való alkalmaztatása; ha a' lelkeken eshető erőszaknak minél bizonyosabb eltávoztatása, a' valóságos felvilágosodásnak igen nyilvános feltételei, nincs oka senkinek azon csudálkozni, hogy a' Katholikus hitalapot, azon cél'nak elérésére, mint szükséges, és egyedül elégséges eszközt ajánlom. — Csak ez lehet a' szónak helyes értelmében üdvözítő; mert csak ez képes elménket az ingadozástól, szívünket a' nyugtalanságtól, mint lelki derűtlenségünk-

*) Sind die Katholiken wirklich Unfrey? oder was ist die wahre Freyheit im Glauben an Christus? Eine — gekrönte Preisschrift v. Leonhard Geiz — — Sulzbach. 1822. — Das katholische Glaubens-Prinzip u. s. w. von Gregor Thomas Ziegler? — — — Wien 1823.

ben 's ettől függő boldogságunkban, kényökre dülő, bennünket önnönmagunkkal ellenkezésbe döntő szélvészektől megóvni. Ha erre juthatnánk, a' Keresztény Tudósoknak azon szorgalmok, 's elmésségök is, melly most egy részről az egyházi Birák' egyeteme által elfogadott, 's meghatározottan kimondott állítmányok' ostromlására, más részről azoknak védelmezésükre fordíttatik, azon állítmányok' indító okainak őszinte felkeresésére, a' Kereszténységtől idegenkedőkkel való megkedveltetésére, testi és lelki javunkat eszközölő befolyásának esmértetésére, a' tudatlanok' szorgos oktatására, a' szomorúak' vigasztalására, vagy bármikép' ügefogyottak' ápolgatására, szóval egyéb tudományok', a' köz, és személyes jónak gyarapítására fordíttathatnék. Úgyis mi jobbat, mi üdvezítőbbet alapítottak annyi századok' folytával azok, kik a' Katholika Anyaszentegyház' akár hit', akár erkölcsbéli cikelyeinek ostromlásában keresték dicsőségöket? Mi vagyon ellenkező állításaik' egész foglalatjában, a' mi hitünk' tárgyairól való meggyőződésünket inkább segítené, és így az erkölcsnek, mint ideig-, 's örökkévaló boldogságunk' feltételének gyakorlására; a' testi embernek a' lelki ember' hatalma alá-való vetetésére, hathatósabb ösztönül szolgálna?

Szent, mondják, és el idegeníthetlen az igazság' ügye, mellynek adóznunk kell, bármi drágának, 's keserűnek látszanék is áldoza-

tunk. Ki tagadhatná ezt? Nincs szó, melly szebben hangzana, nincs, melly az okos teremtményt inkább érdekelhetné, 's vonszaná az igazság' szavánál. Mi is csak úgy, mint igazsághoz ragaszkodunk, egy vagy más hitbeli czikkelyünkhöz, és abban helyezettjük a' Kereszténységnek böcsét, hogy nincs Religió, melly lelki szükségeink' kielégítésére, 's ugyan azért valamint testhez ragasztott, úgy ettől később hamarabb elszakasztandó lelkünknek megnyugtatósára alkalmasabb volna. Azért irtódzunk mindentől, a' mi arra született, hogy azt természete szerint igazodásba hozza. Ki lesz közöttünk bíró? Ha az ész magára hagyatva elégtelen volt a' Religió' tárgyainak meggyőződésig emelkedő feltalálására, nem lesz-e' elégtelenebb azok' léte, 's mivolta iránt támasztott pörlekedéseknek, hasonló meggyőződést szerezhető eligazítására? Mit használ ezen célra, hogy az ész a' Sz. Írás által támogatatik; ha azon könyvez, mellyben kiki bármi helytelen véleményit keresi, 's esze szerint fel is találja? Sőt: ha a' Tanítói-kar egyeteme is annyira isteni oltalom, 's igazgatás nélkül hagyatott, hogy pusztá emberi irományt Sz. Írásnak fogadhatott, 's mint illyent híveinek nyújthatott, hol marad a' Sz. Írás? — Igen jó a' Sz. Írás, csak azon könyvek felől, mellyekből áll, olly meggyőződésre emelkedhessünk, millyen a' kijelentett Religió' kútfejének méltóságá-

hoz megkívántatik, és annak tartalmáról annyira bizonyosok lehessünk, hogy az abból vett állítmányokat, Istentől kijelentett igazságok gyanánt ölelhessük. Ez az, a' mit tartunk a' valóságos Isten-embertől szerzett Anyaszentegyháznak eredeti alkotására nézve. Méltó tárgy valóban, melly a' Kereszténység' Egyházi-tudósainak figyelmét leginkább ébresztette, mert valamint annak megvetésében tagadhatatlanul el vagon vetve a' visszavonásoknak szüntelenül csirázó magva, úgy csak annak megismerése lehet a' Keresztény Felekezetek között olly igen kívánatos egyetértésnek el nem szakadható kötele. Ennek becsét, és nem csak kívánatos, hanem egyszer'smind szükséges voltát is, épen le nem szállította az, semmi belátó elme előtt, hogy akár a' régi, akár az újabb világban, hol egyházi, hol polgári tekintetben botránkoztató kicsapongások történtek közöttünk, mert ezeknek szerzőjik, vagy hitőkre, vagy erkölcsökre nézve Katholikusok nem valának, ha azoknak neveztettek is. Nem a' Katholikusságnak, hanem a' Katholikusok között is elszórt idegen magnak boldogtalan gyümölcsei valának. Csak akkor lehetne azt igazsággal a' Katholika Anyaszentegyháznak vétkül tulajdonítani, ha az, a' maga hit', erkölcs' és fenyítékbéli szerkesztésében, valamit foglalna, a' mit a' hitetlenség', vagy erkölcstelenség' rúgójának lélek' igazában lehetne mondani; holott a' hit, és

erkölcstudomány' fedhetetlenségét mindenkor nem csak készek, hanem képesek is vagyunk bebizonyítani, a' fenyíték pedig közönségesen nem lágyságról, hanem keménységről vádoltatik a' nélkül, hogy ekkoráig a' vádnak helyességét valaki meggyőzőleg bebizonyította volna. Ha ezen utólsóban valami jobban is lehetne, azt kell szemügyre venni, ha ugyan az, a' mit jobbnak tartunk, nem csak önnön magában, hanem úgy is, a' mint hely', idő', 's ezekből eredő ezer viszonyoktól környékeztetik, igazán jobb volna-e? Ezen esetben is azon törvényes hatalomtól kellene eredni a' változtatásnak, mellynek tekintetéből a' dolog eredetiképen származott. Hogy pedig az illy mellékes jobbítgatások, némelly teteme-sebb dolgokra nézve zavart ne okozzanak, olly időt, és módot kell választani, melly a' történhető megütközések' lecsillapítására legalkalmasabbnak tartathatik. Nem csak helyben nem hagyta azon kicsapongásokat az Anyaszentegyház, mellyek úgy is nyilvánságosan ellenére történtenek, hanem olly mértékben, a' millyenben kárhozatosak valának, kárhoztatta is. Nem azon egyházi rendszer, melly egyedül képes a' Kereszténységet, mint Kereszténységet fenntartani, hanem azon féktelen gondolkozású, indulatú, szavú, 's írású elpártolt Keresztények okozták azokat, kik az Anyaszentegyházat, mint pajzán gyermekek annyokat, először csak gúnyolták, azután,

a' mi igen természetes, bátorságokat botránkoztató vakmerőségig üzvé, ruháit tépték, testét, mennyiben rajtok állott szaggatták, 's szívében is dúltak. Az ilyenek hozták ingadozásba a' hitet, megmérgeztették a' szíveket, megvesztegették az erkölcsöt, sirt ástak az egyházi és polgári rendnek, visszataszították gyakorta egy századdal a' tudományok', városok', 's népek' virágzását, gátolták a' valóságos felvilágosodást, szaporították úgy is elég számos nyomorúságait az emberi Nemzetnek. Nem lehet nevetségesebb, mint mikor ilyen vádakkal terheltek a' Katholikusok' religiói rendszere. Pedig ezen tárgy az, mellynek két, valóban elmés munka köszöni létét, a' Németföldi legújabb irományok között. *) Folyó század' 17-ik, mint a' Re-

*) Vádoltattunk illy czimű munka által: *Protestantismus und Katholicismus aus dem Standpunkte der Politik betrachtet*, von D. H. G. Tzschirner, Professor der Theologie und Superintendent in Leipzig. 4-te Ausgabe. Leipzig. 1824. — Erre véd-írás képeben, minekutána már a' vád 1822. második kiadást ért volna, kijött: *Beleuchtung der Dr. Tzschirnerischen Schrift: Protestantismus u. s. w. von Maximilian Prechtl, Abte des aufgelösten Benediktiner Klosters Michaelfeld.* — — Sulzbach 1823. Tapinthatók ezen úgy nevezett, 's méltán hozzáadhatom: derék felvilágosításban a' reánk szórt vádak' helytelenségei, és a' háborgásoknak valóságos okai, mellyeket magam is a' K. Tolerantiáról, és az egy üdvözítő Ekklesiáról kiadott Prédikátiók iránt tett észrevételeimben érintettem. Hozzájok lehet tenni: hogy nyolczvan esztendő óta számtalan kiadás-

formáció' harmadik százados esztendejétől fogva, nálunk is némelly, a' szomszéd Németföldön pedig igen számos bizonyságaira akadunk annak, hogy az elmék el nem szunyadtak, a' szívek el nem fásultak, 's hidegdedtek egészen a' Religió' szent ügye iránt, a' mint talán addig századunkról látszott volna némellyeknek. Mind a' két részről többen léptek-fel 's hallatták szavokat a' tudományos fejtegetések' pályáján. Az időnek szelídebb *Geniusa*, melly a' tűzzel vassal viseltetni szokott harczokban is kitűnik, reménységet gerjeszthet bennünk, hogy az, a' tollharczokban is, mellyek a' Religió' kérdésben forgó dolgainak felderítésére, az óhajtott békesség' boldogító időpontjáig szükségesek, még inkább ki fog tündöklenni; a' mint hogy csak ugyan igen kevés kivétellel szembetűnő a' különbség a' mód között, mellyel most az Irók szólnak, és mellyel némelly régiékből, a' fölhevült indulatok, nem annyira a' keresett igazság' feltalálására, mint a' lelkek' elkeserítésére szóllottanak. Minél szentebb 's méltóságosabb

kat értek a' Religiót gúnyoló, 's ostromló munkák, és az úgy nevezett nagy Nemzetnek legalsóbb fokaira is eláradtak. Ennek pedig a' többi Nemzetekkel való összeköttetéseit, 's ezekből eredett legújabb befolyását, ki nem tudja? valamint azt is: mi könnyen elfogódnak a' lelkek, állatiságunknak hizelkedő dolgok által?

az igazság' ügye közönségesen, és kiváltképen az Emberiség' főkincsére, a' Religióra nézve, mellynek áldozni akarunk is, kell is; annál illendőbbnek, szelídebbnek, csak az igazság' szomját hirdetőnek, a' hibázót a' hibától megkülönböztetőnek kell lenni az áldozat módjának. Minden hibát, mint az értelemnek céljától való eltévedését általjában, annál inkább az ollyat, melly az erkölcsre nézve kártékony befolyású lehet, lelkünkben gyűlölnünk, a' hibázót ellenben lelkünkben szeretnünk kell, melly kötelelességtől semmi esetben, ha bizonyosak lehetnénk is arról, hogy vétkes valakinek hibája, fel nem oldoztatunk. Sőt: ha testi nyavalyában sinlődő felebarátunk annál inkább számot tarthat szánakodásunkra és kémellő ápolgatásunkra, minél súlyosabb, 's veszedelmesebb nyavalyája, mi kifogást tehetünk a' lélek' sebeire, 's betegeskedésére nézve? Ha valaki maga okozta is magának testi nyomorúságát, jó ugyan ötlet a' nélkül, hogy a' kínzottat új kinokkal terhelnénk, feddeni, és nyomorúságából, azon okoknak, melyekből eredett, távoztatására ösztönt kölcsönözni; tartozunk mindazonáltal rajta is segíteni, a' mennyire a' felebaráti szeretetnek jól elrendelt módja, 's tehetségünk engedi, minnekutána tudniillik: mindenek előtt büntetlen szenvedőkkel éreztettük jótévedésünket.

Mit fog szülni e' részről, az eleveknek — *principiumoknak* — századunkbeli össze-

titköztetése, *) csak Isten tudja ugyan, hanem a' felhozottakhoz, 's azokból eredő meggyőződésemhez képest merem állítani: hogy a' szoros értelemben vett Kereszténységnek, mint erkölcsi méltóságunk' szükséges eszközének

*) A' fentemlített, 1817. és folyó esztendő között, csak nem hihetetlen számra nevedektek a' szomszéd Német-földön, religiói, 's egyházi rendszerünket feszegető, és védő könyvek. Melly állításomnak erősítésére, és keletkező Folyóírásunk' ügye iránt igen kíváncsú bizodalom' gerjesztésére, nem tartom illetlennek megjegyezni: hogy azokat tehetségem szerint megszerezni, 's kötelességem szerintvelek megismerkedni igyekeztem. A' rendszeres theologiai munkákon, és különösen a' *Rationalisták*' ügyében írottakon kívül, azokat tudniillik, mellyekben a' *Catholicismusnak* és *Protestantismusnak* elevei, vagy kizárólag, vagy egyszer'smind hozatnak kérdésbe, nem vittem ugyan többre 62-nél, a' mi valóban kevés a' kijöttek' számához képest, de azon voltam, hogy ne lennék kevesebb gonddal rendszerünket ostromló, mint azt védő írományok iránt. A' mint hogy csak ugyan az első célzásúak 32-re, az utolsók pedig 30-ra mennek. Ezek, valamint bizonyosságul szolgálhatnak fentebbi állításomra: hogy az elmék el nem szunnyadtak, és a' szívek el nem fásultak korunkban is a' Religio' szent ügye iránt; úgy kevés kivétellel, részint alapjai, részint már valósításai kimondott reménységemnek: hogy századunk' szelídebb *Géniusa* leginkább fogja magát kitüntetni, — a' mint nem csak kívánhatni, hanem várhatni is — religiói, 's egyházi tárgyakat fejtegető értekezéseinkben.

fentartására, csak a' Katholikusok' eleve, 's rendszere elégséges. Ezen állításom' valósága iránt, ha nem egyebet, legalább figyelmet gerjeszthettek volna, az ép, és pallérozott elméjű, ártatlan szívű, 's forró érzésű jelesebb Megtérteknek: p. o. *Gr. Stolbergnek, Hallernak, Laval, és Latour* Francia Református Egyházi-férfiaknak, sőt az *Episcopalis Kobbetnek* is világszerte esméretes vallomásai. A' Kereszténységnek lelke, az embereknek, — bármi alacsony sorsúak, sőt ha ellenségeink volnának is, — mint az Istenség' eleven képeinek méltó becsülésében, a törvényes hatalomnak, tettek, 's pontos engedelmesség' által valószínű tekintetében, a' közjónak buzgó, 's semmi áldozattól sem irtódzó gyarapításában, a' szív' rendetlen indulatainak szakadatlan ostromlásában, a' gondviselés' végzéseiről irántvaló teljes maga megadásában, az isteni jóságban, bölcseségben, és hatalomban helyheztetendő háttérrel bizodalomban, a' Fővalóságnak lélekben és igazságban, az az: jól esmért szándékainak teljesítése által tündöklő, imádásában, az általa rendelt külső isteni tiszteletnek, magunk, 's mások' buzdítására alkalmas gyakorlatában, szóval: — hogy a' mennyei Mester' szavaival éljek, — önmegtagadásban, és reánk mért keresztünk' békességes, végig türelmes viselésében állapodik. Ezekre, csak a' Keresztény hitnek, és reménységnek, valóságos isteni tekinteten épült teteményeiben

(thesis) találhatunk okos állatokhoz mérsékelt indító-okokat. Mert bármit mondtak volna is valaha a' *Stoikusok*, bármit mondjanak ma is a' *Puristák*, mind e' mellett sem fogjuk kevesebbé érezni önnön magunkban a' boldogság' kívánására, mint az erkölcs' gyakorlására késztető ösztönt; mindkettő azonos egy teremítő hatalomnak, soha el nem rontandó míve marad. Ugyan azért: boldogságra való vágyódásunkat, mint természeti tulajdonunkat tekintvén, nem tudom minő bizodalommal várhatunk embertől, erőködésbe, kínokba, 's halálba kerülő elszánást, 's áldozatot; ha meg nincs arról győződve, hogy az később vagy hamarabb az ő személyes, igaz, 's végtelen boldogítására is eszközül szolgaland. Mi jót szülhetne tehát az emberi Nemzetnek erkölcsi méltóságára, ideig, 's örökké tartandó boldogságára nézve olly egyházi rendszer, melly a' Keresztény-hitet, és reménységet ingadozásba hozza? Azt, hogy természet szerint, a' munkás szeretetre ösztönül szolgáljon, tőle semmi esetre sem várhatni. Illy meggyőződése mellett, semmit inkább nem csudálhatok, mint mikor valaki az állítja: hogy az Emberiség' boldogítására általjában, és különösen a' lélek' szabadságának oltalmazására intézte légyen religiói, és egyházi alkotmányunknak megtámadását; holott: az Emberiség' igaz boldogítására, az erkölcsi méltóság okvetetlenül szükséges, a' lélek' szabadsága

pedig a' büntől való megmenekedésben áll. Ezen czélokra rendszert, melly a' miénknél hathatósabb, és az okossággal egyezőbb volna nem esmérek. Az Emberiségnek ügye, a' Kereszténységnek méltósága sokat nyerne, ha a' mondottaknak elfogadása közönségessé lenne, 's azoknak bátor megvallását, semmiféle tekintet sem gátolhatná.

Theologiai Rendszerek: Rationalizmus, Myszticizmus, Szupernaturalizmus.

A német földön, melly valamint minden tudománynak; úgy a' theológiának is, mai időben fő műhelye, honnan minden új fogatok, ideák, és rendszerek egész Európán áltérjednek; a vallásnak mai három fő rendszerre különböztetik, mellyek mindenikének követőji, hatalmas védjei vagynak, 's a tollharcz keményen üzetik. Mi békes hazánk kebelében csendesen nézzük az idegen harczolókat; de ha közükbe nem elegyedünk is, csak ugyan ácsorgó, tudatlan nézőknek sem illik lennünk, azoknak különösen, kiknek a vallás tudománya hivatalos foglalatosságok.

Mikor a három fél homlok egyenest áll egymás ellen, 's mindegyik azt hiszi, hogy csak a' maga rendszere van igazságon épülve: mellyel a más kettőnek egyike sem férhet meg; egy negyedik fél is kezdi magát mutatni, t. i. az egyeztető fél, melly a harmat, vagy legalább a háromnak kettejét, nem ellen pontban, sőt inkább egymás mellett látja állani, 's az egyeztetés pontját iparkodik kimutatni. Veszedelmes dolog a' hatalmasok között bírót játszani; még veszedelmesb mindnyájaknak igazságot itélni, mikor mindegyik csak a' maga részén látja azt, az ellen részen pedig csupa tévelygéseket szemlél ez is az is.

Én áltmegyek itt mind a' hárman különösen, feladván fogatit mindegyiknek; kimutatván a különözés és ütközés pontjait; megítélvén mind a háromnak tartalmát, alapjait; végre az egyesítés lehetőségét vizsgálván meg, forró buzgalommal az ügy szentsége eránt, és hidegvérrel a rendszerek eránt, mellyektől az semmiképen sem függesztethetik fel.

Rationalismus (észvallás rendszere): ez egyedül az ész principiumin épül, azért is csak azokat a vallásos igazságokat tartja bizonyosoknak, mellyek azokból a principiumokból szükségképen származnak. Kitilt a vallás rendszeréből minden történetit és érzékit,

mint a mellyek tömve vannak az emberi gyarlóság 's vakság tévelygéseivel, bohóskodásaival, ábrándozásaival. Betekint ugyan mind ennek mind annak szökrényébe is, de csak azért, hogy a' mit ott talál, az ész bírósága elé vigye; ennek principiumihoz mérje; megítélje; felfogja, mit azokkal egyezésben talál; kárhoztassa, elvesse, valami azoknak ellenekben, felettek, vagy kívülök mutatja magát.

Itt ezért minden csak a *tudás*; a *hit*, *érzemény*, semmi, vagy igen csekély valami. Itt a történeti argumentumokra nincs szükség; sőt a vallás története gyanús; és ha teszen is némü némü szolgálatot oldalvást, alapja a hitnek nem lehet. A rationalista nem azt tekintti, ki tanít, hanem, mit tanít.

A csupa rationalista ellenje minden téteményesnek, minden természet- vagy ész-felettinek, minden érzelgésnek, minden külső vallásos szereknek. Komoly, hideg, feszes az ő vallása szinte mint az ész, mellynek kategoriaihoz vallása szabva. Minden tekintetben, minden érzeményben, minden külsőben, az ész világának elsötétülését, tisztaságának szeplősítését, szabadságának, hatalmának elnyomatását féltékenyen látja. Ezen rendszerben is csirázik ugyan hit, de a mellynek világosságot, erőt, csak a fogatok adnak, 's tudásban kell neki magát feloldnia.

Ezekből elég világos, hogy a rationalizmus nem egyéb, mint ugyan az a vallási rend-

szer, melly a mult két században naturalizmus név alatt volt ismeretes. Megvallják ezt magok az egyenes lelkű rationalisták: a névtelen Acheni Levélíró 1813. Krug Pisteologie 1825, 's egyebek. Csak hogy a naturalizmus nem vergődhetett olly elvont tisztaságra, 's ollyan erőre, mint a millyenben a rationalizmus tűnt fel, 's naponként inkább feltűnik. Ennek felette a rationalizmustól (ha bár nem minden rationalistától is) el kell vonnunk azon megvetést, alacsony gúnyolódást, mellyel a mult két század naturalistái a kijelentett, különösen a keresztény vallás, 's ennek szerzője és első terjesztőji ellen viseltettek. A szerény rationalista becsüli a keresztény vallást, mint az észnek legjelesb productumát, minden egyéb téteményes vallások felett csudálja, tiszteli annak szerzőjében az ész fenségét, az erkölcsi érzés tisztaságát, az emberiség magas szellemét, a szelídséggel, bölcseséggel tellyes mesteri kharaktert; planjának nemes nagyságát, kivitelében csuda tehetőségét, álhatatosságát; valás tudományának mélységét; telljét, mellyben ha miket a felvilágosodott ész ma nem javallhat, a kor szellemével, előítéleteivel, valási és erkölcsi szükségeivel mentegeti, mellyek közül némellyektől ugyan maga sem volt légyen ment a nagy mester, másokhoz pedig mint bölcs tanító, a leereszkedést nem vélné az igazság eltagadása, palástolása vétkével egynek

lenni. Illy tisztelettel viseltetik a kereszt. vallás első terjesztőji, az apostolok eránt is, kisebb nagyobb mértékben, a rationalizmus.

Myszticizmus: Ezt a már magában homályos fogatú rendszert, egy német theologusnak, ugyan ezen rendszer tüzes védelmezőjének, Eschenmayernek (Religions Philosophie) szavaival adom elő. Így szól ez: „A religionak mysztikus részében a tudás és ismeret nézletbe (schauen) megyen által. A fogat képpé, az idéa symbolummá lészen. Minden vallásban vagy on egy mysztikus oldal, melly magát egy szent homályba vonja vissza, és ismeretlen varázs által köt le bennünk; és a symbolumnak magiája által a legmélyebb mozgásokba (Regungen) hoz. Ebben a regioban minden csak félig világos (sötét-tiszta); az ész szeme elveszti magát a megmérhetetlen mélységbe, 's a bennünk származott világosság már nem elegendő ennek a mélységnek felderítésére. A fogatok és idéák a megmérhetetlenbe oszlanak fel; és ebből az isteni mélységből csak csekély sugarak törnek elő, mellyeket, ha ismét azt akarjuk adni, a mit nézelünk, csak képekben, és symbolumokban tudjuk adni. Ebben a regioban a tudás és hit egybe olvad, és innen egy, közép functioja származik lelkünknek, mel-

lyet *nézletnek* nevezhetünk. Minden misztikus írásban egy tiszta homályt találunk, melly, valamint a művészetben, lelkünket meghatja, és a religióban egy isteni, és egy földi származatú saját világosságunk vegyületéből látszik állani.“

„A csupa ontologiai fogatok és az erkölcsi principium felett nyílik meg a religioi *nézletnek* egy új ország; a szeretetnek, kegyelemnek, megengesztelésnek országa ez. Ide tartoznak a jövendölések, és prophétai látások, a képeknek és symbolumoknak egész seregével, mellyek bátor a legindividualisabb módon alakítják magokat, még is mint egy fentebb világnak hangjai, elementaris hangzatjai, hallatják magokat. A mit nekünk egy valódi Pneumatologia a dämonokról, geniuszokról, angyalokról nyújthat, nem különben a religio misztikus részéhez tartozik.“

A miszticizmus barátjai egy oldalról barátjai a rationalizmusnak, más részről nagy ellenjei. Ezek azt vetik amazoknak szemökre, hogy a különös (kijelentett) igazságokat a közönségeknek (ész-igazságoknak) kedvökért kirekesztik, feláldozzák. Ők ellenben (a misztikusok) a' két rendű igazságokat egyesítik. Ez a dolog mint ők mondják, a' miszticizmusnak, melly a' kijelentés hitét megalapítván, ehhez az ész közönséges igazságait biztos kézzel függeszti.

„A miszticizmus alapja, folytatják, nem különben mint a rationalizmusé, az emberi lélekben vagyon, 's ennél fogva teremt magá-

nak saját kört. A lélek, ha egy meghatározott, magában lakozó célból megyen ki, csatlakoztatlanul jut hozzá (a myszticizmusához). Ez tetszeli dolog, és a' religionak minden formái, mellyeket az emberiség eddig megélt, bizonyítják ezt. Minden religionak megvan, az ő mysztikus oldala, 's a kereszténynek igen nagy mértékben tulajdona."

A myszticizmus principiuma, Platon ideáinak alapnézletök ezen kifejezéssel: *Az ideák — igazság, szépség, jóság — a léleknek beteltemtett (anerschaffene) eredeti képei.* — E szerint két életét különbözteti meg a léleknek: Universalis és Individualis (közönséges és különös — személyes —) életét. A közönséges életben, melly a léleknek műszeres (organicum) köteleitől tellyes feloldozásában áll, 's mellyhez a lélek azon mértékben közelít, a mellyben azon kötelektől feloldva szabadabbá lészen, és az ő leképzett élete az ideák eredeti képű életökhöz közelít. A közönséges életben az *igaz* minden tévelygés, a *szép* minden rútság, a *jó* minden rossz nélkül, tisztán 's vegyületlen áll 's a t.

Ezekből elgondolhatni, mi a myszticizmus valódi célzása.

Felteszi ez a rendszer, hogy egykor a lelkek közönséges életben éltek, 's majd hogy a műszeres bilincsek közzé szorúltak, szellemi lényiségök megzavartatott, összehúzatott, és megtompult. Az ideák elvesztették tisztasá-

gokat, világosságokat, mit Platon az ideáktól lett leesésnek nevezett. Ezekhez ismét felemelkedni, a különös életből a közönségesre felvergődni, céljok a lélek tehetségeinek, a valódi philoszophianak, és a kijelentésnek.

Két rendű tehetségeket tulajdonít a léleknek, behatókat és álthatókat (functiones animae immanentes et transcendentés):

Beható tehetségek:

Tudás,	Idealizálás,	Szabad akarat.
Gondolás,	Érzemény,	Vágyás.
Képzés,	Képzelődé,	Kivánás.
Érdeklés,	Látás.	Természeti ösztön.

Áltható tehetségek:

Önismeret, Nézlet, Hit.

Ez utolsó háromnak egyeségében, harmóniájában, vagyon a *szent*, mellynek felfogására nincs név, nincs szó, nincs szám, kép, hasonlat. A szentről csak sejtésünk, belérzésünk lehet, nem pedig valamelly bizonyos képzetünk, minél fogva felérhessük. Nem a lélek terjesztheti áltható tehetségeinek sugarait a Szentig, hanem megfordítva, az isteni sugarakat, mellyeket a magát kijelentő istenség bocsát alá, foghatja fel magában.

Mi még ebben az álthatóságban sem tanulhatjuk ki az isteni lényt, hanem csak önyi-

szonainkat Isten eránt, mennyire Isten ezeket teremtményeinek kijelenteni akarja. Eviszonokban érzi vagy sejti a lélek véges távolállását a Szenttől és istenitől, 's függését nem egy ideától, mellyet a philosophia Istennek nevez, hanem egy felette álló valóságos mindenhatóságtól. És csak ez adja Isennek valóságos létét, 's az ő imadására, és feltételetlen engedelmességre kényszerít bennünket eránta.

Most már hét országot, vagy is rendet különböztet meg. Ezeknek hárma a tapasztalásban és visszahatásban (reflexioban) látszik, 's ember leképzett életét foglalja el. Ez a testi, műszeres, és szellemi ország; vagy is a mozgás, élet, és cselekvés országa. Ketteje a lélek előképének fentebb ellentételeit, és az ellene álló hatalmat foglalja magában. A lélek előképe magában foglalja *az igaz, szép és jó* ideáit. Ezek az ő tisztaságokban már nem a tapasztalásnak és visszahatásnak, hanem a tiszta tudásnak, és az értelmi nézletnek tárgyai. Az ideák állópontja állópontja a philosophiának is, melly épen ez által tetetik abba a helyhezetbe, mellyben a tudást és nézletet, a leképzett élet gondolasát, érzését és akarátját teszi tárgyaivá.

Az ellenálló hatalomnak kharaktere is ellentett: magában foglalja a tévelygést mint az igaz ellenkezőjét, a rútat mint a szépét, és a rosszat mint a jóét. Ezek sem a tapasztalás és visszahatás tárgyai, valamint a lélek

előképe nem az; hanem szinte úgy tárgyai a tiszta tudásnak, értelmi nézletnek. Ez a feladás is, t. i. a leképzelt élet viszonyait ehez az ellenséges hatalomhoz kivisgálni, és megmutatni, miként zavarja és rontja ez a magában tévelygő rút és rossz hatalom az ideák előképzetét, egészen a philosophia dolga.

Igy veszi körül ez a két ország a leképzelt élet hármasságát, és küzd a kettő egymás ellen az ember birtokáért. Közepett áll a szabadság penduluma, ezt ember majd az egyik majd a másik országfelé lebbenti, hogy belőle valamit magának eltulajdonítson, 's ez az ő önmeghatározása; 's innen érdeme vagy vétke.

Ezen kívül az öt országon kívül van még más kettő a *szentnek*, melly az igaz, szép, és jó felett, és *bűnnek*, melly az igaz, szép és jó alatt áll, országa. Azt természet felettinek, ezt természetelleninek nevezzük. Ebben a két országban minden viszonyok álthatók kezdenek lenni, az az olyanok, mellyek az ész, phantasziát, és a szabad munkálódást felmulják. Minden a mi itt találtatik, csak isteni kijelentés által adatik, és a hit egyedül az a lelki tehetség, melly által felfogatik. Ez mennél gyermekibb, együgyebb, kegyesebb, és szivesebb, mennél kevesebbé zavartatik a tudás, gondolás, érzés és akarás által, annál mélyebben nyomul az ő sugara a titkokkal tele mélységbe, és győzhetetlen erőt hoz onnan ki magával.

Minthogy pedig ez a hit még most is csak emberi marad, és az ő további kiformáltatására, nyelv, szavak, 's billyegek kívántatnak; nem marad egyéb hátra, hanem, hogy magokat az ideákat álthatólag használja; hogy az *igaz* symbolumban, a *szép* mythusban, a *jó* titokban (mysteriumban) jelenjen meg; mind a három pedig vallásos dogmákban, melyek a kijelentés forrásai eránt hitet kívánnak, fogassanak fel. Mind ennek valódi mustráját adja az evangelium:

Legyen ez elég Eschenmayer után a homályos myszticizmus homályos értelméhez; minekutánna magok a mysztikusok sem kívánják, 's nem kívánhatják, hogy sötét ügyöknek homályos előadását tisztán értsük meg. Csak azt adjuk még hozzá, hogy a mysztikusok nem különben belső kijelentést hisznek, mint a rationalisták, azzal a különbséggel, hogy ezek az észet, azok a lelket teszik a kijelentés műhelyévé; azok tudni akarnak mindent; ezek érezni és hinni. Valamint a rationalisták, úgy a mysztikusok tisztelik a külső kijelentést azzal a különbséggel még is, hogy elsőik csak az észvallás igazságait fejtik abból ki és tartják meg; ezek az észfelettieket is beveszik egészen.

Szupernaturalizmus: Ennek a legrégibb, legterjedtebb theologiai rendszernek alapja az isteni, tulajdon értelemben vett kijelentés; tárgya tehát a kijelentett, téteményes tekinteten épült vallás. Az ösvény, mellyen indul, a történet; győző indítmányai [külső tettek, 's a meggyőződés fő pontja a hit.

Azonban két rendű szupernaturalizmust lehet 's kell megkülönböztetnünk: szoros és mérséklett szupernaturalizmust; az első mindent egyedül a kijelentéstől vár és veszni; 's csupán hittel fog fel mindent; az ész neki gyenge, szűkülkedő, fogyatkozott; a tudás csupa bizonytalanság, tévelygés. Ellenben a mérséklett szupernaturalizmus, bátor ennek kiindulása is az ész és természet elégtelenségéből történik, a kijelentéstől csak annyit vár, mennyi az ész és természet elégtelenségének felsegítésére szükséges; sejtéseinek, bizonytalan ingadozó fogatinak, homályos, tökéletlen, 's erőtlen törvényeinek világosításokra, megerősítésükre, és megszentelésükre, vagy szükséges, vagy felette hasznos és kívánatos. Ez azért az észnek nem tellyes tehetlenségét, hanem csak némünémű fogyatkozását, oldalas elégtelenségét teszi fel; 's azért a közönséges csupa természeti tágos értelemben vett kijelentést, és a különöst, a természet felettit; a tudást és hitet, össze foglalja, egyiknek a másiktól költsönözvén világosságot, erőt, tartóságot.

Ezen rendszernek forrásai azért az isteni kijelentés hiteles tanúji, a vallás történet bizonyos hagyományai: a kereszt. vallás élő szóval tett hirdetése, melly szent írásból és régi egyházi apostoli hagyományból merítetik; soha ki nem rekesztvén az ész befolyását, sőt annak principiumit, talpigazságait, általános, tagadhatatlan, szükséges kérelmeit, parancsait, állhatatosan szeme előtt tartván, tisztelvén, gondosan kivigyázza, és sinórúl tartja: itt tulajdon elégtelenségének szerény megismerésében, 's a kijelentés szükségének átlátásában; ott a kijelentés valódi történetének kimutatásában; értelme meghatározásában; az egész vallás rendszernek felállításában; az egyes igazságok természetének vizsgálásában; az előítéletek, balvélekedések, ellentételek 's ellenmondások 'elszéllesztésükben. Fő szempontja, semmit kijelentett igazságúl olly értelemben el nem fogadni, melly a közönséges észnek — nem a kor philosophiajának — általános, tagadhatatlan principiumival 's igazságaival ellenkezik; de a kijelentésből sem hagyván ki azért valamit, mert az ész-kivüli vagy feletti.

Igy egyesíti a mérséklett szupernaturalizmus az észet a kijelentéssel; a természetet a természetfelettiel; a tudást a hittel; 's így az embert Istennel, a philosophiát a theologiával. — Lássuk most külön a három rendszernek egymás ellen állását, annál rövidebben

minél világosbban kitünik az eddig mondat-
takból.

Rationalizmus, Miszticizmus: Mind a kettő az ember fentebb természetéből indul-ki, de az első az észből (ratio, Vernunft) másik az emberi léleknek egy belsőbb tehetségéből, mellyet Empfindungnak nevez, de gyakran magával a lélekkel cserél fel. Az a phantasziát félre igazítja a vallás dolgában; ez beveszi, 's tisztességes helyet ad néki. Az fogatokat gyűjt, vizsgálódik, itél, 's tudást szül; ez képeket, symbolumokat terem, sejtéseket nyomoz, nézletet alkot, és érzelmekben olvadoz. Az az evangeliumi természetfelettit ki tiltja, ez beveszi, nem csak azért, mert a kijelentés nyújtja azt, de azért is, mert a lélek sejtései sugallják.

Rationalizmus, Szupernaturalizmus: Hogy a szoros szupernaturalizmus tellyes el-
lenkezésben áll a rationalizmussal, elég nyilván van mind a kettőnek értelmében. A mér-
séklett szupernaturalizmus félig egyez azzal, félig ütközik. Egyez: mert ez is az is tiszteli az ész hagyásait, természetes örök jussait, bírói hatalmát a vallás ügyében; tiszteli ez is az is a keresztény religióban az isteni kijelentést, és ennek hiteles hagyományival él, megítéli annak külső 's belső tartalmát, egyes igazságait 's törvényeit. De ütközik a következőkben: a rationalizmus olly tellyes erőt, hatalmat tulajdonít az észnek, hogy az által mindent tellyesen elvégezhetőnek hiszen, mi a religióhoz, és em-

ber főczéljának eléréséhez tartozik; ugyan azért csak azt tartja igaznak, a mi annak principiumiból következtetik; a szupernaturalista azt is igaznak tartja, mi azokból egyenesen nem következik, azzal az egy vigyázattal, hogy azok ellen semmit igaznak ne tartson, szorgalmasan megkülönböztetvén a természetellenitől a természetkivülit és természetfelettit. A revelatiót tágos értelemben veszi; a kereszt. religiot isteninek mondja, nem azért mert közvetetlenül Istentől származottnak hiszi, hanem, mert benne tellyes foglatját leli az észvalásnak, 's erkölcsi tanítását általa megszentelve; a szupernaturalista ellenben a kijelentést tulajdon szoros értelemben veszi; a kereszt. religiot, mint az Jézus és az apostolok által előterjesztve a keresztény anyaszentegyháztól megegyezőleg hirdettetik, isteninek azért nevezi, mert Jézust közvetlen isteni követnek lenni hiszi, az apostolokat pedig és az apostoli tanító intézetet azon religio esalatkozhatatlan 's nem csalható mesterinek. Az Jézust fenelmű, tiszta lelkű, erkölcsi érzésekkel tellyes Férfiúnak tartja, de nem hibátlannak, nem minden előitéletek, tévelygések felett valónak; ez mindenben tökéletesnek, minden elme 's lélekbeli fogyatkozás felett valónak, Istenembernek hiszi. Az mindent kitilt a keresztény religionak köréből, valami csak természet 's észfeletti, téteményes és titok; a csudákat nem különben és jövendőléseket. Ez mind

ezeket elfogadja azért, mert Jézus és az apostolok tanításában találja, 's ugyan azért isteni tekinteten épülteknek hiszi; csak azon van, hogy az ész szavával nyilván ne ellenkezzenek.

Myszticizmus, Szupernaturalizmus: egyesnek a következőkben: kijelentést szoros értelemben hiszen mind a kettő, úgy természet- és ész-felettieket, csudákat, jövőléseket, titkokat, azzal a különbséggel, hogy a myszticizmus ezeket nem csak hinni, hanem nézleni is akarja; mi az írásban symbolumok és képek alatt találtatik, azt a lélek magának magából is láthatóvá teszi. Ütköznek abban, hogy az első a vallás dolgában tudást nem enged, 's e' tekintetben a szoros szupernaturalizmussal fog kezét.

Ha nem hibáztam a rendszereknek előadásokban, bátran lépek azoknak megítélésökre által. Jól tudom, hogy valamint a szupernaturalisták között ki többet ki kevesebbet tulajdonít a kijelentésnek, 's ugyan azon mértékben kevesebbet vagy többet enged az észnek: úgy a rationalisták és mysztikusok sem ismernek mindnyájan egy határt. De ez a különbség az ítélethozást nem hátrálja, sem ingadozóvá nem teszi, részint mert csak az itt feladott értelmeket vizsgálja; részint, mert a különbség a dolog velejét nem változtatja.

*

A megítélésben a legarányosabb utat, és a mennyire lehet, a legrövidebbet, választom. Ennek okáért, csak röviden utasítván vissza a szoros szupernaturalizmust, mint leggyengébbet, és legnyilvánosabban alapatlant; mint végre a mysticizmusmal, tekintvén a fő dolgot, az ész és tudás erejét, egyezőt: a rationalizmusra és szupernaturalizmusra ugy térek által, hogy a kettőt egy úttal vizsgáljam, mint a két leghatalmasbbat, 's most egymással ellenkezőt, majd szépen egyezőt. Végre magát a mysticizmust teszem vizsgálatom tárgyává, mint egy legkülönösebb sajátságút.

Majd nem hihetetlen, mennyire mentek légyen némelly sötét, komor gondolkozásu emberek az emberi természet leallyasításában. Luther tanítá, 's az új tanítás baráti közzül sokan taníták utánna, hogy az emberi ész csupa tévelygés, melly kijelentés nélkül semmi igazságot se lásson; hogy az emberi akarat csupán csak vétkezni tud, a jóra épen tehetetlen, isteni belső munkálódás nélkül. Melly fő állításokból több, értelmileg és erkölcsileg képtelen állítások származtak. A philosophiának tisztulásával kezde tisztulni, a theologia is; és szoros szupernaturalistát már már nem volt találni; mindnyájan megadák az észnek jussait a kijelentés sérelme nélkül. Katholikus és protestans theologusok alkalmassint egygyeztek a fő és származott rokon kérdések felett. Midőn a rationalizmus kezdé

hatalmatni hatalmas szavát, és az ész határait tovább, egész a tellyesen elhatározó pontig, honnan tovább nincs lépés, vinni, a kijelentés tellyes kirekesztésével. Ellenek támadtak a szupernaturalisták egyesített erővel, de némelyek, mint a tüzes vitákban közönségesen történni szokott, a másik végszélre tértek által, 's ezek a szoros szupernaturalisták mai időben. Katholikusok közzül, a ki itt állana, egyet sem tudok; protestansok közzül nem olvastam egyet is. A Hallai tudományos Ujságban olvastam néhánynak elég kéméletlen recensealtatását; és Plancknál állításaikat, 's azt, hogy a szóvezér köztük Harms. Akármint legyen a dolog, ez a rendszer, az ő szoros tulajdonával, sem Isten szentségével, sem az ember méltóságával, sem magának a keresztény kijelentésnek szellemével meg nem fér. Ha annyira fogyatkozott az emberi ész, miként fordíthatja a kijelentést magát hasznára? mi módon különbözteti meg csalódás nélkül a valódi kijelentést a költöttől? mint éri fel a kijelentés értelmét? Ha olly tehetetlen az akarat, miként munkálhat magával az isteni lélekkel? Vagy talán a szenvedésnek tellyes állapotjába helyheztetjük azt, megfosztván minden munkálódástól, szabadságtól? De hát mi leszén így az ember? minden egyéb bizonynyára, csak az nem, a mi valódilag, erkölcsi teremtmény, 's ez elég annak a rendetlen rendszernek megítélésére.

Hogy a racionalizmus a kritika filoszophiájának gyümölcse, mondanom sem kell. Ennek a filoszophiának attya megismerte még a kijelentés szükséges voltát mind addig, míg az ember nem gyermekkorából az ifjúkoron által érett férfikorra lépend, 's nem hagyja bennünk reménység nélkül, hogy ez a kor eljövend. Ha rationalistáinkat hallgatjuk, már érkezett, talán jóval előbb is, mint sem Kant gondolá. Ez azért, meghagyván, és használván a kijelentett kereszténységnek fő hagyományát, a sz. írást, (kétségkívül a még gyengéknek kedvükért) abból gondosan kiszemeli az észvallás ágazatit; a többit, vagy mint csupa képeket, megszenvedi; vagy mint csupa költsvényeket, előítéleteket, bátor megbizottsággal veti félre. Lássuk, mennyi igazsággal?

„A vallásban, valamint az ember minden fentebb ügyeiben, csak az igaz tagadhatatlannúl; csak az kötelezhet ellentállhatatlanul, mit az ész mond 's megszentel. Minden egyéb a hiú álmodozások, a tudatlanság és előítéletek, az értelmi játékok és tévelygések, az érzelmi fondorkodások, a politika és hierarkhia találmányai, 's a phantaszia képes országához tartozik.“

Igy a racionalizmus. Boldog Isten! mintha az ember csupa ésből állana! mintha minden egyéb az ember természetében embernek csak vakítására, tévesztésére, boldogtalanságára volna jelen! Valóban ez a rendszer

tizszerte keményebbé teszi a tőle különben tagadott eredeti bűnt, melly miatt az egy ész kivévén, minden egyéb tulajdonink, tehetségeink csupa vétkek, vagy egyenest a vétkek özönébe ragadó gonosz portékák légyenek. Vagy ha nem ember vétke, hogy ilyenek azok; ha a teremő alkotá így természetünket, miként meri az ész szentnek, jónak hirdetni a teremőt? Nem tirannizálja e lelkiismeretünket, ezt is azt is hinnünk parancsolván?

„De — viszonozza a racionalizmus: — „kötelessége embernek, 's ezt tisztelni, tellyesítnie mindennek előtt szükséges, mindent az ész birói széke elébe terjesztnie, annak ítéletét jól megérthetnie, követnie, 's minden egyéb tulajdonit, tehetségeit, érzelmeit, vágyait annak hatalmas, biztos vezérlése alá rendelnie.“ — Hallom, értem, és elfogadom. De hát ez az ész mindenén túl, mindenén fellül teszi maga magát? Kárhozzat mindent magán kívül? Olly tökéletesnek meri e magát tartani, hogy semmi idegen segédre szüksége ne legyen? Olly tisztának e, olly világosnak e, olly hatalmasnak e, hogy ne féljen tévedéstől, ne sötétben botorkálástól, ne tántorodástól, ne tellyes eséstől? Az öniismeret, a tapasztalás, a történet ellenkezőt mond, 's nyilván ellenkezőt parancsol hinnünk, ha ennek a rendszernek emberei elég szerények magokba mélyebben tekinteni, észgyengességek megismerni, 's a

történetnek, a tapasztalásnak is engedni valamicskét. Valóban későn, felette későn kezdi az ész emberben észrevenni illy magas, illy általános tökéletét: négy ezer esztendő, és még egy ezer, és csak nem még nyolczszáz az időben és térben hogy ezt teszi, és ő be kevés emberben, teszi még most is! És, jól teszi e? Lássuk egyes esetekben.

1) „Az ész az emberi ismeretnek fő tehetsége, mellynek hagyásait a gondolatokban szinte mint a cselekedetekben tisztelnünk illik, és tellyesítenünk.“ — Igazán, szentül, mihelyest a hagyások világosok, tagadhatatlanok. De nem tévelyeghet e az ész emberben, nem tévelyeg e gyakran? 's épen azért nincs e szüksége idegen vezérre? 's nem teszi e maga magának kötelességül, idegen oktatást, vezért elfogadni, mihelyest azt egy fentebb észről tudja nyujtva lenni? Legalább a tapasztalás bizonyítja, hogy a gyenge, kimiveltlen emberi ész, egy más kifejlett, kimivelt emberi ész oktatja, vezérli, gyakran igen jó foganattal, 's ezt különös tüzzel racionalistáink teszik. Nem épen olly szükség alá vettetett e az egész embernem, melyek alatt áll az egyes személy? Nem lehetséges e, nem hihető e, hogy a mit most ember teszen emberrel, épen azt cselekvé egykor Isten az egész nemre nézve? Hogy cselekvé, a történet folyvást bizonyítja. Nem lehet e végre, nincs e igazság, kötelesség,

mellyet az ész magából világosan ki nem fejthet, 's azért állítani, parancsolni nem mer? A keresztény religio feltüntéig bizonyosan volt, ma is van azoknál, kiknek az fel nem tűnt.

2) Valamint egyéb állatok tulajdon természeti erejük által vezettetnek céljaikhoz; úgy ezt kell feltennünk emberről is, kiben az ész a megkülönböztető nemes tehetség, melly őt céljaihoz vezérli.“ — Az ész nemes céljainknak elérésére bizonyosan igen jeles tehetség, sőt tagadhatatlanul fő tehetség ő; de nem az ész egyedül, melly értelem nélkül lépést sem tehet; tapasztalás, tekintet nélkül vakoskodik; érzelmek nélkül pedig csupa kőbálvány, mellynek hidege szeretetre [nem olvaszt, 's szeretet nélkül mi az ember! Ezen fellül ember fentebb célja nem állati, 's azért az oktalan állatoktól vett hasonlóság hiú is, illetlen is. Ember a jól használt szabadság törvényeinél fogva tör fel nagy céljaira; ezek ellen tör, valahányszor szabadságával vissza él, ennek törvényeit vagy félre értvén, vagy értvén tapodja. És nem tartozhatik e az ember méltóságához, hogy a teremő őt különös úton vezérle céljaira, közelebb vonván fel magához ésszel okos teremtményeit? Mikor kezdé az ember nem valódi célját, 's az erre vezérő törvényeket tisztán, valódilag érteni? Rationalistáink ezt a tökélt csak a mai kornak tulajdonítják; mi valamivel fellebb nézünk, és az evangeliumi tanításnak tulajdonítjuk, 's

hogy nem hibázunk, a történet tanúja; tanúja a mai nem keresztény nemzetek állapotja, összevetve a keresztényekével. A világ eredetéről, Istennek ehhez arányzott viszonyairól, 's egyéb tulajdoniról; embernek fő céljairól, jövődő állapotjáról, Isten eránt kötelességeiről, melly homályos, melly bizonytalan fogatai voltak a kereszt. religiot megelőző embernemnek, szólljanak Szokrates, Platon, de mindenek között Cicero, a minden philosophiát összegyűjtő, semmit nem végző philosophus. Honnan vették a keresztény religioban nevelt, philosophusok ezek eránt a tisztább, bizonyosabb fogatokat? A külső és belső természet könyve azok előtt is nyitva volt, 's elme — és ész — tehetségek semmivel sem volt kisebb, mint a maiaké; az egy kijelentés könyve, az evangelium, volt egyedül zárva előttök. Nem illik e a későbbi tökéletet ennek tulajdonítnunk? Az embernem lépcsőről lépcsőre történt kifejlését, és tökéletesedését hasztalan emlegetjük: változott ez mindég, 's majd felemelkedett, majd lebukott; és nemde a nem-keresztény nemzeteknek épen úgy áll ez az út nyitva, mint nekünk? Honnan hát még is a nagy különbség? Tehát csak a kereszt. religio ismertette meg velünk fentebb céljainkat, 's az erre vezérő igazságokat, viszonyokat, törvényeket, tisztán, igazán, bizonyosan. De ez a religio nem csupa észreligio, téteményes religio ez, és tekinteten, pedig istenin, épült;

fosszál meg ettől, és hitelétől, bizonyosságától fosztottad meg. 'S ha megfosztottad, mit fogsz utóidnak vezérül hátrahagyni? A philosophiát? Ugyan hány nemzetet vezérelt ez fentebb céljaira? ez a homályban borkult, mindég elfátyolozott, követőjítől gyakran nevetségessé és mindég gyanússá tett bölcs aszszonyság?

3.) „Közvetetlen isteni kijelentést az ész el nem fogadhat, mert szüksége reá nincs; mert Istenhez illetlen a közvetetlen munkálódás; mert ha történt volna is kijelentés, azt mi ki nem ismerhetnők; mert ember az isteni sugallatokat phantasiajának leleményeivel könnyen összezavarja; mert a történet bizonytalan útja a kijelentésnek, melly több kijelentett vallásformákat ad előnkbe, mellyek tömvék tévelygésekkel, bátor ugy nevezett csudákat valamennyen hoznak fel magok mellett, mellyek között mi legyen igaz, mi költött annál lehetetlenebb megállapítani, menél bizonytalanabb a közlőknek hitelök, menél szorultabb ismeretünk a természet törvényei, erei, és munkálódásai körül. 'S ha mind ez a nehézség, lehetetlenség elhárítatnék is, még sem nyerne a vélt kijelentés nagyobb erőt, hitelt, bizonytságot; mint nyer ezek nélkül a téteményes, természetfeletti szerek nélkül; akkor is csak azt tarthatnók meg okosan a tanításból, mi az ész törvényeivel egyez, ki kellene pedig vetnünk, mi azok-

kal ellenkezik, lehetetlen lévén okos terem-
tésnek hinni valamit azok ellen. Az ész tör-
vényeivel egyező tanítások pedig hasonló kül-
ső tekintetre nem szorúltak, elegendő hitelt
találván előttünk az ész megszentelése által.“

Mind együtt van itt úgy hiszem, mi a
rationalistának paizsúl szolgál maga mentségé-
re, és a tulajdon értelemben vett kijelentés
elmellőzésére. — Nincs tehát szükségünk ki-
jelentésre? Bátor mondás! de a mit kön-
nyebb talán mondani, mint hihetővé tenni.
Igy kiált az atyai oktatásokat, fenyítéket
megúnt ifju, az atyai oktatás és fenyíték el-
len; így az ősi törvényeket neheztelő elpuhult
nép az azok szerint intézett kormány ellen, —
és ez is az is veszni indul. — Nagy ideig
szükségeseknek tartá az egész embernem a ki-
jelentést, 's hitte azt. Szokrates az Istennek
eránti viszonyokról, és kötelességeinkről na-
gyobb világosságot, pontosságot ohajtott, mint-
sem a millyent az ész nyujthat; Cicerónak
bizonytalan minden, mit a philosophia e dol-
gokról egész addig mondott; Kant kijelentést,
mint szükségest hiszen a még gyermek em-
bernemre nézve. Mai rationalistáink bátor
szavok azért méltán gyanús előttünk. 'S azt
tartom, ezt a kérdést, melyre a szuperna-
turalisták olly pontos okoknál fogva feleltek,
hogy azokat elmellőzni, vagy csupa hatalom
szóval visszariasztani, nem szabad, 's nem
lehet; 's a ki cselekszi, fontosságokat csak

igen is bizonyossá teszi az elmélők előtt. El-mellőzhetjük itt azt a kérdést, melly azonnal felesleges, mihelyest bizonyossá leszen, hogy adatott kijelentés, feltéven szükségképen Istenről, hogy ok nélkül nem adta azt.

Nem másképen kell felelnünk a másik-ra: hogy a közvetetlen munkálódás Istenhez illetlen: mert Isten illetlent nem cselekszik; 's ha adott kijelentést, hát hozzá az nem illetlen. Lehet valakinek illetlen megfogása a közönséges gondviselésről is, és általában Istenről: de azért józan gondolkozású ember sem gondviselést, sem Istent nem tagad, hanem csak az illetlen megfogást távoztatja magától el. Így cselekvék a kereszt. religio szerzője mind azon igazságokkal, mellyek eránt illetlen fogatokat talált a nép vallásában. — De hát mi illetlen van a kejeletés fogatában? Illetlen volt e Istenhez embert teremtenie? A Véghetetlennek képét belenyomni? A hitvány agyagot megszellemesíteni? Nem, mert ezeket az igazságokat rationalistáink is tartják. Mint lehet azért illetlen Istenhez ugyan ezt a szellemi lönyt magas rendeltetésére hasonló munkálódás által vezérelni?

„De, mond a rationalista, azért ada Isten embernek észet, hogy ennél fogva szabadon iparkodjék fel magas rendeltetésének elérésére. Tökéletlen, imigy folytatja, ez az ész, 's a vele munkáló erők, ugy tökéletlen Isten munkája, így pedig nemde tökéletlen

maga Isten?" — De csak lassan az ísszonyatos következtetéssel! Istenkáromlók épen nem akarnak a szupernaturalisták lenni. Hogy ember nem tökéletesen jött e világra, azt rationalistáink is tanítják, és tettel bizonyítják. Melly tökéletlennek teszik ők fel az embert csak közel a Kritika philosophianak feltűnte előtt is; 's mennyivel tökéletlenebbnek a XVI. század idvezséges reformatzioja *) előtt? Hát Jézus, Szokrates, Mószes előtt mik lehetek az emberek? gondolom, kétlábú, tolatlan állatok. Tehát csak ugyan tökéletlenül jött Istentől az ember, kinek tökéletesítésére annyi idő, mesterkéz annyi kívántatott.

„Igen: felel a rationalista, ez a véges és tökéletesíthető löny természete, mellynek eredeti tökélete csak abban áll, hogy bele legyen oltva a célhoz szükséges erők, tehetségek, mellyeket magából kifejtsen; mellyeket szüntelen gyakoroljon, míveljen, 's általok céljaihoz jusson; és társas löny lévén az ember, ez a kifejlés, ez a tökéletesedés kölcsönös oktatás, útmutatás által történik meg legfoganatosabban, midőn az isteni gondviselés időről időre támaszt olly férfiakat, kik, magok felemelkedve koroknak zavarából, tiszta fényben járdalnak, és az egykorúakat, 's ezek által a maradék hosszú sorát, magokhoz fel-

*) a' mint tudniillik követőji nevezni szokták.

vonják, 's a tökélet olly lépcsőjére állítsák, mellyről minekutánna oda felemelkedtek, 's ott bizton állottak, mások által ismét felebb szállítatnak.“ — Helyesen, elfogadom. De hát csak még is tökéletlen az ember, mint az Istentől teremtetett! 's csak ezen fordul most a dolog. És íme ezt az Isten tökéletlen munkáját, a szinte tökéletlen, de nem tudom mi természetes csuda módon tökéletesekké lett néhány emberek általkell Istennek tökéletesítenie; 's ez nem illetlen Istenhez; miként illetlen tehát Istenhez, ha tökéletlen teremtményének tökéletesítését Ő maga vezérli? Lám az iszonyatos következtetés csak azon alapodt, hogy Isten munkáját tökéletlennek kell mondanunk, ha Isten annak tökéletesítésére tovább is munkál. A *hogyan?*, a munkálás módja, a dolgot meg nem változtatja, elég, hogy az embernek tökéletesítenie, pedig nem csupa belső, hanem külső munkálódás, idegen befolyás által szükséges. Azt mondjátok, hogy még is természetes emberi módon! De lám azt is mondjátok, hogy azokat a főfő embereket az isteni gondviselés támasztja időről időre; tehát a közönséges gondviselés nem illetlen Istenhez, miért láttok illetlent a különösben? Avagy azt mondjuk e, hogy a mit emberek tehettek, a mi emberekhez illett, a mi szent, dicső emberben, azt Isten nem teheti 's a t. Leereszkedni ember gyengeségéhez, fogékonyságához, 's őt magá-

hoz felemelni, Istenhez illetlen (talán csak nem keleti finom nagy Úr gyanánt képzeljük ma már Istenünket!) Istenben nem szent, nem dicső? Ugyan mi fogatink vagynak tehát Istentől? nem tulajdonítjuk e mind azt Istennek, mit magunkban nagyot, szépet, jót sejtünk végtelenül? Vagy ilyen fogatunk Istentől, vagy semmi fogatunk sincs a Véghetetlenről.

A *közvetetlen* szóban nincs mit akadozniok racionalistáinknak; ők magok a keresztény religionak feltünését, terjedését, jeles (notabilis) gondviselés munkájának mondják. Ha ezzel a jeles szóval nem játszanak, egyebet alig érthetnek, mint értenek a szupernaturalisták a *különös közvetetlen* szó alatt, t. i. nem *közönséges* gondviselést, melly *közönséges* alatt a tévelygéseknek, a vétkeknek; a nem igaznak, és nem jónak is helye van. A belső különbséget az egyik és másik között a szupernaturalisták sem akarják, mert nem tudják, meghatározni; csak azt kívánják, hogy Isten különös gondviselését a közönségestől bizonyos jelekkel különböztette legyen meg, mellyek minket arra, és annak céljára figyelmetesekké tegyenek, 's meggyőzzenek, hogy Isten különösen munkált.

Nem illetlennek, sőt igen is illendőnek illik tartanunk a kijelentés munkáját, mellyből legvilágosabban látjuk, legmélyebben érezzük Isten atyai szeretetét erántunk; melly

erősbben, foganatosbban kapcsol bennünk hozzá, mint minden ész, minden philosophia; melly biztosb sinórmértékünk rendeltetésünk útján a philosophiának szövevényes, gyakran megszakadt, soha véget nem érő, csak kevésnek, 's ezek között jó sikerrel ismét igenigen kevésnek, szolgáló fonalánál; melly megnyugtatónkra hasonlíthatatlanúl többet teszen az ész minden kategóriájánál, postulatumainál, edictumainál. De nézzük tovább.

„Ha történt volna is kijelentés, folytatja a rationalista, mi azt ki nem ismerhetnők: mert az ember isteni sugallatokat saját phantasiajának leleményeitől megválasztani nem képes.“ — Itt kezdődik a rationalizmus scepticismusa. Nem tagadja ugyan a supernaturalista, sőt szerényen megvallja, hogy ő, mint olyan, kinek Isten semmit közvetlenül ki nem jelentett, a kijelentés módját, mellynél fogva az isteni követnek értelméhez szólott légyen Isten, világosan, bizonyosan megfejteti nem tudja; de tud, 's tudhatna a rationalista is, több olly módot mutatni, mellynél fogva az megtörténhetett, ha az isteni kijelentés hitéhez annak kimutatása az első előtt szükségesnek, a másik előtt elégségesnek látszanék. De valóban nem is szükséges, nem is elégséges annak kimutatása a mondott célra: mert bár ha kimutatna is olyanokat, (többen mutattak már többeket) hitemet a kijelentés

eránt semmit sem nevelné, valamint annak ki nem mutathatása nem gyengíti, minekutánna csak az a kérdés, adott e Isten kijelentést? mellyre a mód kimutatása semmi felelet. Ellenben, senki sem hozhatja kétségbe, hogy Isten, ha akart kijelentést adni, módot is tudott találni, mellynél fogva tellyesen meggyőződjk az isteni követnek választott ember arról, hogy Istentől vevé az ismereteket, 's nem saját phantasziajának játéki azok. És ez lehetetlenség volna? Ha olly szerencsétlen az ember; hogy a külsőleg közlött ismereteket meg nem tudja phantasziajának leleményeitől választani, miként választja meg ezektől az ész belső sugallatit? Nincsen e emberben közelebb egymáshoz ész és phantazia, mint phantazia és külsőleg vett tanítás? Nem erőltetett rugdalózás e ez olly férfiak részéről, kik magokat igazság barátinak, fáklyáinak tartják? kik között sokan valóban magas szellemű tanúlt halandók? Ne tartsunk semmit is az Isten tanítványának eféle zavarodásától; lám a józan elméjű embertanítvány túl van ezen a veszedelmen, 's ha bele találna esni, gondos, okos tanítója bizonyosan kirántaná belőle; 's az Istentanítvány merengne e ebben a veszedelemben? Vagy nem mindentudó az Isten, hogy magának illy zavart elméű tanítványt ne válasszon? nem elég böles, hatalmas, hogy a veszedelemben forgót ki ne

tudja, akarja abból menteni? Melly paralogizmusok ezek!

„De, mi boldogtalan embercsék, kik kö-
zött, és a kijelentettnek tartott kereszt. reli-
gio eredete között annyi százados időszak fekszik, annak hitelességéről meg nem győződ-
hetünk! A történet, ez a tekervényes ösvény,
tömve a legvastagabb tévelygésekkel, mellyek
közzül csak itt 's ott csillámlik ki egy kis ho-
mályos fényben az igazság. Az egész világ
revelatiót hitt, és az egész világ tévelygett!“ —
Melly félénkek, melly gyávák lesznek egy-
szerre, különben bátor, hatalmas szavú ratio-
nalistáink! Hát mire való a kritika, az ész
annyira magasztalt kritikája? ha itt fogyat-
kozik, mit várhatunk tőle egyebütt? Vagy
azért állítottátok azt fel annyi erőlkedéssel,
hogy általa az igazság felleléséről lemondassa-
tok velünk, és a kétségek örvényébe buk-
tassatok bennünk? O valóban jobb lett volna
annyi fáradságot megkémélleni, 's inkább
vakhitben hagyni szunnyadozni az emberne-
met, mint csak azért riasztani világosságra,
hogy iszonyú tévelygéseit lássa egyedül, az
igazság felleléséről ellenben örökre mondjon
le. Nem öngyalázatjára szolgál e ez a kétke-
dés a kritikus racionalizmusnak? Azok a
sötétben tébolygó pogányok, kik elvetvén
bálványaikat élet halál között siettek a ke-
rest. religio ölébe, eléggé látók voltak kiis-
merni az igazságot a tévelygések közzül, 's

mi felvilágosodott keresztények, 'kritikusok, ne tehessük azt? Nem, tesszük, örömmel tesszük ezt, 's hisszük, nem sikeretlenül. Csak az sajnos, hogy épen azok, kik a kritika feltalálójának, barátinak tartják magokat épen akkor, 's ott, mikor, 's hol legnagyobb szükségük volna reá; mikor, 's hol legnagyobb foganattal használhatnák: épen azok, akkor, 's ott vetik el kezükből, mellyet most a szupernaturalisták legnagyobb hálával vesznek által, és a legkivánatosb foganattal élnek vele. Ezeket fogjuk most már kihallgatni, 's látni, mi sikerrel munkálnak ott, hol a rationalisták kétségbe estek.

Nem kell palástolnunk, sőt egyenesen megvallanunk, hogy a szupernaturalizmus követőji, kivált a múlt századnak utolsó negyedéig, némellyek közzülök ez után is, igen kevesen még ma is, nem a legtanácsosb utat választák rendszeröknek ajánlására: majd a fogatok nem voltak elég tiszták, világosok; majd a definitiók nem eléggé meghatározottak 's tellyesek; majd a rendszer rendetlen; az argumentumok gyengék, fonákok; a természetfeletti dolgok minden szoros megválasztás nélkül szaporítottak; a titkok vagy értetlen philozophiai, vagy alacsony mindennapi szóllásformában adattak. Ezekre következtek a naturalizmus játéka, gúnyai, komolyabb megtámadásai, mellyek ellen többszer vigyázatalanul, 's azért kevés sikerrel, olykor na-

gyobb veszteséggel védelmezték ügyöket a szupernaturalisták. Meg kell vallanunk, hogy a kritika philosophia téríté theologusainkat egyenesb, biztosb útra, valamint ellenjeinket is komolyabb gondolatokra az vezérelte. Az e szerint jól kimivelt Hermaneutika a szupernaturalizmust olly pontra helyhezé, mellyen állván nincs oka bármí kemény bíró előtt pirúlnia, rettegnie.

A kereszt. szupernaturalizmus ezeken a tagadhatatlan tetteken épül. A kereszt. religio minden eddig ismert téteményes vallások között a legtisztább, legtellyesebb, legfelségesb; az emberi természet theoretikai és practikai szükségeit kielégítő, az ész postulatumainak megfelelő; Istenhez és emberhez méltó, czéljával egészen megegyező. Nincs, mit hozzá adjon, nincs, mit belőle kivessen, a komoly ész, nincs, minek hiánját érezze a meleg szív, miben ne emelkedjék az erkölcsi érzés. Szentség, nagyság annak szelleme még azon részekben is, mellyek titkokat röjtenek. — A keresztény religio eredeti könyveinek íróik a világon leghitelesb írók: ezek szerint Jézus az igazság, jóság, bölcseség, Isten- és ember-szeretet eleven példája, az emberi nagyságnak valódi előképe. — Ez a Jézus magát isteni követnek, tanítását tulajdon értelemben Istentől kijelentettnek vallja nyilván, állhatatosan; melly vallásának bizonyítására csudákat teszen, az az olly tetteket

viszen véghez, mellyeket mind maga egyenesen isteni hatalomnak tulajdonít, mind a részre nem hajlékony vizsgáló ilyeneknek lenni megismer; a csudát magával elhíttetni nem tudó pedig, ha elég szerény tehetetlenségét megvallani, megvallja, hogy azokat sem a természet sem az ember erejéből megfejteni nem képes. Ezekből a ki- 's megmutatott tettekből következteti a szupernaturalista a kereszt. religiot tulajdon értelemben Istentől kijelentettnek lenni. Ha ezek a tettek tagadhatatlanul igazak, a következtetés is tagadhatatlanul igaz. Lássuk a feladott tetteket rendre.

(Folytatása következik.)

Conspectus Statisticus

Ecclesiae Catholicae Latini Ritus in Regnis Hungariae, Slavoniae et Croatiae, nec non Magno Principatu Transylvaniae.

Conspectus hic statisticus ex Dioecesium Schematismis concinnatus 1830. exhibet Statum Ecclesiae Catholicae L. R. externum in Regnis Hungariae, Slavoniae et Croatiae, ac Magno-Principatu Transylvaniae quatuor Tabellis, quibus aliae duae accedunt, quarum una subsistentiam Ecclesiae Cath. G. R. in solo Regno Hungariae praebet conspiciendam (Dioecesium etenim Graeco-Catholicar. Crisientis in Croatia, et Fogarasiensis in Transylvania Schematismos ignoro), altera refert numerum Ecclesiarum Graeci-Ritus non unitorum, Oratoriorum Augustanae et Helveticae Confessioni addictorum, atque Synagogarum in nominatis Provinciis. Opusculum hocce quaecunque, spe duntaxat animatus, multis illud haud ingratum futurum, publicae audeo luci committere, orans: aequi bonique fieri.

J. M.

T a b e l l a I.

exhibens Numerum Dioecesium Metropolit. et
Episcopalium, Animar. Cath. L. R. Districtuum
V. A. Diaconalium, Parochiarum, Cooperatura-
rum, et Filialium in Regnis Hungariae, Scla-
voniae, Croatiae et M. Principatu Transylvaniae.

Dioecesis.	Animae Catholicae. L. R.	Districtus V. A. Dia- conales.	Paro- chiae	Coopera- turae.	Filiales.
M. Strigon.	804,005	38	471	199	1282
M. Colocen	329,074	10	100	85	121
M. Agriens.	363,749	17	185	59	462
Alba-Regal.	144,224	10	81	44	174
Cassoviensis	283,995	17	191	51	962
Csanadien.	352,878	19	164	78	716
Diakovar.	152,885	9	81	53	317
Jaurinensis	294,052	19	227	76	315
M-Var. L.R.	57,064	11	54	17	937
Neosoliens.	147,418	12	111	40	328
Nittriensis	293,363	16	143	90	386
Q. Eccles.	317,789	22	156	75	553
Rosnaviens.	147,002	14	97	45	558
Sabariensis	267,485	15	182	53	811
Scepusiensis	218,050	13	162	58	449
Szathmar.	78,416	7	73	18	998
Transylvan.	183,298	14	203	37	1909
Vaciensis	289,170	13	109	47	394
Weszprim.	355,707	18	215	73	883
Zagrabiens.	690,234	33	343	230	2364
Exemt. Ar- chi-Abbatia S. Montis Pannoniae.	17,025	—	12	—	24
<i>Summa</i>	5,779,383	327	3360	1388	14,940

T a b e l l a II.

exhibens Numerum Capitulum, Canonicatum
actualium, Archi-Diaconatum, Abbatiarum
et Praepositarum realium.

Dioecesis.	Capitu- lum.	Canoni- catus.	Archi- Diaconatus.	Abba- tiae. Reales	Praepo- siturae.
M. Strigoniensis	2	34	8	4	8
M. Colocensis	1	10	3	—	—
M. Agriensis	1	12	5	3	2
Alba-Regalensis	1	6	2	—	1
Cassoviensis	1	6	3	1	3
Csanadiensis	1	6	—	—	1
Diakovariensis	1	8	4	—	1
Jaurinensis	2	19	7	1	6
M. Varadinens. L.R.	1	16	4	1	3
Neosoliensis	1	6	4	—	2
Nittriensis.	1	10	4	—	1
Q. Ecclesiensis	1	10	2	2	2
Rosnaviensis	1	6	5	—	2
Sabariensis	1	6	6	4	2
Scepusiensis	1	10	3	1	3
Szathmariensis	1	6	5	—	1
Transylvaniensis	1	10	15	—	1
Vaciensis	1	12	3	—	4
Weszprimiensis	1	12	5	9	6
Zagrabiensis.	2	35	13	9	5
<i>Summa</i>	23	240	101	35	54

T a b e l l a
exhibens numerum Domiciliorum omnium
L. R.

Dioecesis.	S. Antonii Armeni.	Benedictini.	Carmelitae.	Cisterciatae.	Dominicani.	Religiosi						Provin
						Bulgari.	S. Joan. Capistr.	Capuci.	S. Cruc. in Croat.	S. Ladis.	Mariana	
M. Strigon.	—	4	—	1	—	—	1	3	—	—	—	8
M. Colocon.	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—
M. Agriens.	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Alba Regal.	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	1
Cassoviensis	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Csanadien.	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Diakovar.	—	—	—	—	—	—	6	1	—	—	—	—
Jaurinensis	—	3	1	—	1	—	—	1	—	—	—	2
M. Var. L.R.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Neosoliens.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nitfriensis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Q. Eccles.	—	—	—	1	—	—	2	—	—	3	—	1
Rosnaviens.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sabariensis	—	2	—	1	2	—	—	—	—	—	—	2
Scepusiensis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szathmar.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Transylvan.	1	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—
Vaciensis	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Weszprim.	—	3	—	1	—	—	—	—	—	3	—	5
Zagrabiens.	—	—	—	—	—	—	3	1	4	8	—	—
<i>S u m m a</i>	2	12	1	6	4	3	16	9	4	14	20	

III.

Religiosorum Ordinum utriusque sexus.

S. Francisci. ciae	Minorit. Salvato.	S.R.Ste- phani.	Misericord.	Piaristae.	Praemonstra- tenses.	Servitae.	Moniales				Summa.
							Domicel. Anglican.	Elisabeth.	Canon. no- strae Dom.	Ursulinae.	
—	3	—	3	4	—	1	1	2	1	2	34
—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	5
3	3	—	—	—	—	1	—	—	—	—	9
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	3
1	4	—	—	2	2	—	—	—	—	1	11
4	1	—	1	2	—	—	—	—	—	—	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
—	—	—	1	2	1	1	—	—	—	2	15
1	—	—	1	1	1	—	—	—	—	1	6
—	1	—	—	3	—	—	—	—	—	—	4
—	3	—	—	2	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	8
—	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	4
—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	8
—	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	8
2	2	—	1	2	1	—	—	—	—	—	8
1	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	5
5	—	21	—	2	—	—	—	—	—	1	33
—	3	—	1	2	—	—	—	—	—	—	7
—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	17
—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	1	18
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
17	25	21	12	27	10	3	1	2	1	8	218

12

T a b e l l a IV.

exhibens usitatas in exercitio cultus Divini
Lingvas secundum numerum Parochiarum in
quibus una ex infra nominatis lingvis sola
obtinet.

Dioecesis.	Hunga- rica.	Sla- vica.	Croa- tica.	Germa- nica.	Illyrica	Van- dali- ca.	Ar- me- nic.
M. Strigon.	124	201	—	5	—	—	—
M. Colocen.	38	—	—	23	7	—	—
M. Agriens.	142	—	—	—	—	—	—
Alba-Regal.	27	4	—	18	1	—	—
Cassoviensis	31	95	—	1	—	—	—
Csanadiensis	Lingvae usitatae in Schematismo Dioecesis expressae non inveniuntur.						
Diakovar.	—	—	—	3	55	—	—
Jaurinensis	87	—	26	80	—	—	—
M. Var. L.R.	33	—	—	1	—	—	—
Neosoliensis	—	92	—	14	—	—	—
Nittriensis	6	133	—	—	—	—	—
Q. Eccles.	44	—	—	31	15	—	—
Rosnaviensis	48	27	—	—	—	—	—
Sabariensis	94	—	7	35	—	14	—
Scepusiensis	—	135	—	2	—	—	—
Szathmar.	12	—	—	2	—	—	—
Transylvan.	75	German, Hung. Val. simul in Par, 61					
Vaciensis.	65	5	—	2	—	—	—
Weszprim.	151	—	2	12	—	—	—
Zagrabiensis	—	52	268	—	—	—	—
Summa	977	744	303	229	78	14	4

T a b e l l a V.
exhibens statum Ecclesiae Catholicae Graeci Ri-
tus in solo Hungariae Regno.

Dioecesis.	Animae Cath. G. R.	Cano- nica- tus.	Districtus V. A. Dia- conales.	Paro- chiae.	Coope- raturae	Filia- les.
Eperiesiensis	173055	5	17	194	3	1208
M. Varadinen.	78786	6	14	145	8	319
Munkatsiens.	426915	7	43	466	8	994
<i>S u m m a</i>	678756	18	74	805	19	2521

Domicilia Religiosorum Ordinis S. Basilii
G. R. 7 habentur notata in harum Dioecesium
Schematismis, videlicet 2 in Dioecesi Eperje-
siensi, et 5 in Munkatsiensi.

T a b e l l a VI.

exhibens numerum Ecclesiarum Gr. Ritus non
Unitorum, Oratoriorum Confessionibus Augusta-
nae et Helveticae addictorum, et Synagogarum.

Diocesis.	Ecclesiae.	Oratoria		Synagogae Judaeor.
	G. R. non Unitor.	August. Confess.	Helvet. Confess.	
M. Strigoniensis	8	88	99	78
M. Colocensis	55	21	20	21
M. Agriensis	2	2	232	24
Alba-Regalensis	12	6	61	10
Cassoviensis	1	38	199	47
Csanadiensis	586	18	20	12
Diakovariensis	151	2	4	1
Jaurinensis	1	41	25	18
M. Varadinen. L.R.	321	11	316	12
Neosoliensis	—	26	—	3
Nittriensis	—	13	—	31
Q. Ecclesiensis	26	28	94	7
Rosnaviensis	—	76	60	—
Sabariensis	—	42	9	11
Scepusiensis	—	55	—	5
Szathmariensis.	—	1	289	68
Transylvaniensis	non	sunt	notata.	
Vaciensis	5	46	56	18
Weszprimiensis	1	58	165	42
Zagrabiensis	45	2	—	3
<i>S u m m a</i>	1214	574	1649	411

A d n o t a t i o n e s.

Ad Tabellam I-am Notatae 12, exemptae Archi-
Abbatiae Ordinis S. Benedicti S. Mon-
tis Pannoniae unitae, et subjectae Paro-
chiae in nullo Dioecesanorum Schematis-
morum inveniuntur expositae. — 22-ae
Parochiae ac 105 Filiales Dioecesis Za-
grabiensis in insula Muraköz sitae, quoad
negotia civilia ad Regnum Hungariae,
Comitatum Szaladiensem pertinent.

Ad Tabellam IV-am In residuis, Tabella hac non
expositis Parochiis, plures diversimode
mixtae usurpantur in cultu divino linguae.
— Praeter notatas in Tabella hac Linguas
etiam Clementina et Valachica, in Dioe-
cesibus vero G. R. Cathol. Ruthenica, usu
veniunt. — Numerus Parochiarum in qui-
bus Lingua Hungarica sive sola, sive cum
aliis obtinet, est 1481. — In sola Dioecesi
Scepusiensi nullatenus invenitur Lingva
Hungarica in Divino cultu adhibita.

Numerus Catholicorum omnium Latini
et Graeci Ritus in solo Regno Hungariae
= 5,442253.

Ad Tabellam II-am In Numero Abbatiarum
et Praepositarum continentur 14 a Re-
ligiosis diversorum Ordinum in praesens
possessae, videlicet 5 Ordinis S. Benedi-
cti, 4 Cisterciarum Abbatiae duobus Ab-
batibus, et 5 Praepositurae Praemonstra-
tensium aequae duobus Praepositis subje-
ctae. — Complexui Praepositarum et
Capitulares insunt: — Capitulum alterum
in Dioecesibus Strigoniensi, Jaurinensi,
et Zagradiensi Collegiatum est.

Ezen füzet'
F o g l a l a t j a

a' bevezetésen kívül:

Az Egyházi Birodalomról. <i>Vass Lászlótól.</i>	lap 27 — 78
Erkölesi méltóságunk' eszközéről, és ezen eszköz' megmaradhatásának szükséges feltételéről. <i>A' Szerkeztetőtől.</i>	78 — 148
A' Németföldi theologiai rendszerekről. <i>Guzmics Iszidórtól.</i>	148 — 182
Conspectus statisticus Ecclesiae Catholicae etc. <i>J. M.</i>	183 — 191

Háladatosságunk' jeléül, és mivel illő, a köz hasznú intézetek' gyámolítójit valamint korunknak, úgy a' jövődönnek is emlékeztetébe ajánlani, örömezt közlöttem volna azon kegyesek' lajstromát, kik a' javallás, és aláírás' útján létre segíték *Folyóírásunkat*, de mivel azokat némelly megyebeli Hivatalok név szerint még be nem küldötték, jónak találtam azt, a' második füzetre, mellyben, reménylem, egészset adhatok, halasztani.

A' Szerkeztető.

PENTEN,

Esztergami K. Bernéi József betűivel.

Egy árkustól 6 ezüst krt. számítván a' 12 irnyi
füzet ára 1 for. 12 kr. p. p.